

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
FINANSŲ IR MOKESČIŲ KATEDRA

LORETA MACIJAUSKIENĖ

UAB „KĖDBUSAS“ PAJAMŲ IR SAŃAUDŲ APSKAITA
IR ANALIZĖ

Magistro baigiamasis darbas

Vadovė
doc. dr. D. Daujotaitė

VILNIUS, 2012

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
FINANSŲ IR MOKESČIŲ KATEDRA

**UAB „KĖDBUSAS“ PAJAMŲ IR SĄNAUDŲ APSKAITA
IR ANALIZĖ**

Finansų valdymo magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 621N30005

Vadovė
doc. dr. D. Daujotaitė
2012 04

Atliko
FVmis0-01 gr. stud.
L. Macijauskienė
2012 04 27

VILNIUS, 2012

TURINYS

ĮVADAS	7
1. ĮMONĖS PAJAMŲ IR SĄNAUDŲ TEORINĖ ANALIZĖ	9
1.1. Pajamų ir sąnaudų sampratos interpretacijų analizė.....	9
1.2. Pajamų ir sąnaudų sudėties analizė	12
1.3. Pajamų ir sąnaudų pripažinimas	14
1.4. Pajamų ir sąnaudų pripažinimas pagal kaupimo apskaitos principą	33
2. UŽDAROSIOS AKCINĖS BENDROVĖS „KĖDBUSAS“ PAJAMŲ IR SĄNAUDŲ TYRIMO METODOLOGIJA	36
2.1. Pajamų ir sąnaudų apskaitos politikos UAB „Kėdibusas“ tyrimo metodai.....	36
2.2. Tyrimo organizavimas ir eiga.....	37
2.3. Interviu tyrimo metodas.....	38
2.4. Dokumentų analizės metodas	40
2.5. SSGG tyrimo metodas	41
2.6. Įmonės finansinė analizė	44
3. UŽDAROSIOS AKCINĖS BENDROVĖS „KĖDBUSAS“ PAJAMŲ IR SĄNAUDŲ ANALIZĖ	48
3.1. UAB „Kėdibusas“ bendroji charakteristika.....	48
3.2. Bendrųjų apskaitos principų taikymas.....	49
3.3. UAB „Kėdibusas“ ekspertinis tyrimas	51
3.3.1. UAB „Kėdibusas“ pajamų ir sąnaudų apskaita	51
3.3.2. Pajamų ir sąnaudų SSGG analizė	56
3.3.3. UAB „Kėdibusas“ finansinė analizė.....	58
IŠVADOS	69
LITERATŪRA	72
ANOTACIJA	77
ANOTATION	78
SANTRAUKA	79
SUMMARY	81
PRIEDAI	83

LENTELĖS

1 lentelė. Pajamų pripažinimo bei dydžio nustatymo kriterijai remiantis VAS	21
2 lentelė. Sąnaudų pripažinimo bei dydžio nustatymo kriterijai remiantis VAS	31
3 lentelė. Pajamų ir sąnaudų SSGG analizės veiksniai.	43
4 lentelė. UAB „Kėdibusas“ pajamų ir sąnaudų SSGG analizė	57
5 lentelė. Veiklos rezultatų analizė.....	64
6 lentelė. Įmonės grynas pelningumas lyginant su statistikos departamento duomenimis.....	66
7 lentelė. Įmonės bendrasis pelningumas lyginant su statistikos departamento duomenimis	66
8 lentelė. Įmonės veiklos pelningumas.....	67
9 lentelė. Veiklos sąnaudos vienam pardavimo pajamų litui	68
10 lentelė. UAB „Kėdibusas“ nuostoliai, patirti vykdant keleivinio transporto viešųjų paslaugų įsipareigojimus, ir jų kompensavimas 2008-2010 m.....	85
11 lentelė. Pajamų horizontali ir vertikali (struktūros) analizė	86
12 lentelė. Sąnaudų horizontali ir vertikali (struktūros) analizė.....	87

PAVEIKSLAI

1 pav. Pajamų struktūra	20
2 pav. Sąnaudos	28
3 pav. Išlaidos: turtas ar sąnaudos	31
4 pav. Moklinio tyrimo organizavimo procesas ir eiga	38
5 pav. Įmonės veiklos rezultatų vertinimo finansiniai santykiniai rodikliai.....	46
6 pav. UAB „Kėdibusas“ valdymo struktūra.....	49
7 pav. Maršrutinio keleivinio transporto pajamos	59
8 pav. Užsakovų reisų pajamos	60
9 pav. 2010 m. pajamų struktūra	61
10 pav. Paslaugų savikainos sąnaudos	61
11 pav. Pagrindinės sąnaudų grupės.....	62
11 pav. 2010 m. paslaugų savikainos struktūra.....	63
12 pav. 2010 m. sąnaudų struktūra.....	63

PRIEDAI

1 priedas. Interviu klausimynas	83
2 priedas. UAB „Kėdibusas“ nuostoliai, patirti vykdant keleivinio transporto viešųjų paslaugų įsipareigojimus.....	85
3 priedas. Pajamų horizontali ir vertikali (struktūros) analizė.....	86
4 priedas. Sąnaudų horizontali ir vertikali (struktūros) analizė.....	87
5 priedas. 2010 m. pelno (nuostolių) ataskaita	88
6 priedas. 2009 m. pelno (nuostolių) ataskaita	89
7 priedas. Likučiai laikotarpiui 2008.01.01 – 2008.12.31	90
8 priedas. Judėjimo žiniaraštis 2009.01.01 – 2009.12.31	96

IVADAS

Įmonė – tai pelno siekiantis ūkio subjektas. Įmonės pagrindinis tikslas iš savo veiklos gauti pelną. Tai yra svarbiausias įmonės veiklos rezultatų įvertinimo rodiklis. Pelnui gauti įmonė turi uždirbti pajamas, o tas pajamas uždirbdama patirti tam tikras sąnaudas. Kadangi įmonės veiklos ataskaitinio laikotarpio finansinis rezultatas (pelnas ar nuostolis) turi būti nustatytas patikimai, tam reikia palyginti šio laikotarpio pajamas su joms uždirbti patirtomis sąnaudomis. Įmonės finansiniam rezultatui ypatingą dėmesį skiria tiek įmonės valdytojai, tiek ir išoriniai informacijos vartotojai: esantys bei potencialūs akcininkai, kreditoriai, žaliavų ir medžiagų pardavėjai, klientai, konkurentai, valstybės institucijos, visuomenė. Pagal įmonės finansinių rodiklių rezultatus jie priima akcijų pirkimo arba pardavimo sprendimus. Bankai ir kiti kreditoriai vertina įmonės galimybes gražinti kreditus. Pardavėjams rūpi, ar jie gaus iš įmonės pinigų už pateiktas žaliavas ir medžiagas. Klientams svarbu, kad neprapultų jų avansu sumokėti pinigai ir kad įmonė įvykdytų sutartinius įsipareigojimus. Konkurentai lygina savo ir konkuruojančios įmonės rodiklius. Valstybės institucijos domisi sumokėtais mokesčiais, apibendrinusios daugelio įmonių finansinius rodiklius, nustato valstybės ekonominę politiką. Visuomenei rūpi, ar įmonė yra pajėgi sudaryti tinkamas darbo sąlygas savo darbuotojams, ar laiku mokami atlyginimai, ar rasis naujų darbo vietų.

Tyrimo aktualumas. Pasirinkta savivaldybės transporto įmonė – Kėdainių autobusų parkas (UAB „Kėdibusas“), kuriai pagal Visuomenės aptarnavimo sutartį pavesta teikti gyventojams būtinas kelių keleivinio transporto paslaugas, o rajono savivaldybė kompensuoja dalį įmonės nuostolių, susidariusių dėl visuomenei teikiamų būtinų keleivinio transporto paslaugų bei atlygina negautas pajamas už keleivių, turinčių įstatymų suteiktą teisę į lengvatas, vežimą. Kadangi įmonė pagal Lietuvos Respublikos teisės aktų nuostatas iš Kėdainių rajono savivaldybės biudžeto yra dotuojama bei finansinės ataskaitos rodo, jog įmonė keli metai iš eilės dirba nuostolingai, įmonės finansinė situacija yra būdinga daugumai tokio pobūdžio įmonių Lietuvoje. Dėl šios priežasties yra aktualu išnagrinėti įmonės pajamų ir sąnaudų ypatumus, išanalizuoti jų įtaką susidariusiems nuostoliams.

Tyrimo problema. Kokią įtaką įmonės veiklos rezultatams turi pajamos ir sąnaudos bei jų apskaita.

Tyrimo objektas. UAB „Kėdibusas“ pajamos ir sąnaudos, jų apskaita ir įtaka įmonės veiklos rezultatams.

Tyrimo objekto pasirinkimą lėmė, jog įmonės UAB „Kėdibusas“ nuostolis eile metų didėja ir nuolat reikalauja vis didesnių dotacijų. Tyrimo objektu pasirinktos pajamos ir sąnaudos, kad būtų išsiaiškintos nuostolingos veiklos priežastys ir pasiūlyti galimi problemos sprendimo variantai.

Tyrimo tikslas. Įvertinti įmonės pajamų ir sąnaudų įtaką įmonės veiklos rezultatams ir pateikti

siūlymus pajamų ir sąnaudų optimizavimui.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atlikti pajamų ir sąnaudų sampratos interpretacijų analizę.
2. Pateikti pajamų ir sąnaudų sudėties, apskaitos bei pripažinimo teorijas.
3. Išnagrinėti įmonės apskaitos politiką, pajamų ir sąnaudų pripažinimą.
4. Interviu bei dokumentacijos analizės pagalba atlikti UAB „Kėdibusas“ pajamų ir sąnaudų SSGG analizę.
5. Atlikti įmonės pajamų ir sąnaudų horizontalią, vertikalią (struktūros) ir santykinę analizes.
6. Įvertinti pajamų ir sąnaudų įtaką veiklos rezultatams.

Tyrimo metodai:

- 1) Mokslinės literatūros *probleminė analizė*, *teisinių dokumentų analizė* taikyta siekiant išryškinti ir suformuluoti teorinius pajamų ir sąnaudų koncepcijos bei pripažinimo aspektus.
- 2) *Aprašomasis metodas* taikomas apibūdinant įmonės pajamų ir sąnaudų apskaitą.
- 3) *Statistinė duomenų analizė* ir *analitinis metodas* buvo taikomi nagrinėjant įmonės finansinius duomenis, jų pokytį skirtingais metais.
- 4) *Dokumentacijos analizės metodas* taikytas, siekiant surinkti, susisteminti ir išanalizuoti pirminius dokumentus, kurie naudojami kaip informacijos šaltinis, įgyvendinant iškeltus tyrimo uždavinius.
- 5) Pasirinktas pirminės sociologinės informacijos metodas – *interview*, kuris analizuoja pirminius duomenis, gautus interviu su įmonės vadovu bei valstybės tarnautoju metu.
- 6) *Pajamų ir sąnaudų SSGG analizė* apibendrina dokumentacijos analizės bei interviu metu surinktą informaciją.
- 7) *Matematinės analizės metodas* taikomas atliekant įmonės apskaitos duomenų analizę.

Darbo struktūra.

Darbas sudarytas iš trijų skyrių. Pirmame skyriuje „Pajamų ir sąnaudų apskaitos teorija“ apibrėžiama pajamų ir sąnaudų samprata, aptariami pajamų ir sąnaudų apskaitos principai. Antrame skyriuje pateikiama UAB „Kėdibusas“ pajamų ir sąnaudų tyrimo metodologija, jos tyrimo metodai, organizavimas ir eiga. Trečiame skyriuje pristatoma UAB „Kėdibusas“ bendroji charakteristika, bendrųjų apskaitos principų taikymas, įmonės pajamų ir sąnaudų apskaita, atliekama pajamų ir sąnaudų SSGG analizė bei įmonės finansinė analizė. Skyriuje „Išvados ir siūlymai“ pateikiamas atlikto tyrimo apibendrinimas, kuris yra suformuluotas atsižvelgiant į tyrimo tikslą ir uždavinius, išsakoma nuomonė ir pasiūlymai dėl pajamų ir sąnaudų optimizavimo. Prieduose pateikta detal medžiaga ir informacija, atliekant darbo tyrimą.

1. ĮMONĖS PAJAMŲ IR SĄNAUDŲ TEORINĖ ANALIZĖ

1.1. Pajamų ir sąnaudų sampratos interpretacijų analizė

Rinkos ekonomikos sąlygomis „buhalterinė apskaita tampa ūkinių operacijų ir ūkinių įvykių¹, išreikštų pinigais, registravimo, grupavimo ir apibendrinimo sistema, skirta informacijai, reikalingai priimant ekonominius sprendimus, gauti ir finansinių ataskaitų rinkiniui sudaryti“ (LR Buhalterinės apskaitos įstatymas, 2001, 2 str. 5 p.).

„Pajamos – ūkio subjekto ekonominės naudos padidėjimas per ataskaitinį laikotarpį, t. y. ūkio subjekto turto padidėjimas arba išsipareigojimų sumažėjimas, kai dėl to padidėja nuosavas kapitalas, išskyrus papildomus savininkų įnašus“ (10-asis VAS, 2007, p. 1). Remiantis 1-uju Verslo apskaitos standartu (toliau – VAS) „Finansinė atskaitomybė“ (2010), pajamų uždirbimas dažniausiai pasireiškia įmonės turto padidėjimu. Tačiau, jei įmonė gautą naudą (dažniausiai pinigais) pirmiausia panaudoja skoloms ir prievolėms likviduoti, tada pajamų uždirbimas pasireiškia įmonės išsipareigojimų sumažėjimu.

Gyventojų pajamų mokesčio įstatyme **pajamos** apibūdinamos taip: „per mokestinį laikotarpį gautas atlygis už atliktus darbus, suteiktas paslaugas, už parduotas ar suteiktas teises, už parduotą ar kitaip perleistą, investuotą turtą ar lėšas ir/arba kita gauta nauda pinigais ir/arba natūra“.

„Pajamos – visos iš Lietuvos ir ne Lietuvos šaltinių uždirbtos ir (arba) gautos visų rūšių pajamos pinigais ir (arba) ne pinigais“ (LR Pelno mokesčio įstatymas, 2001, 2 str. 24 p.).

Ekonomikos terminų ir sąvokų žodynas pajamas apibūdina kaip darbo užmokesčio, dividendų, palūkanų ar kita forma asmenų, įmonių arba visuomenės gaunamus pinigus. Taip pat pateikiamas pajamų skirstymas į asmenines, bendrąsias, disponuojamas, grynąsias, privilegijuotąsias, nacionalines, nominaliąsias, realiąsias, ribines ir vidutines pajamas.

Richard G. Schroeder ir kt. (2005) apibūdindami pajamų koncepciją pabrėžia, jog, pasak Brown Clifford (1971), pirminis finansinės apskaitos tikslas yra aprūpinti naudinga informacija išorės vartotojus, darant prognozes apie įmonės veiklą. Tai esami ir būsimi investuotojai, kreditoriai, žaliavų ir medžiagų pardavėjai, klientai, konkurentai, valstybės institucijos, visuomenė. Pajamų ataskaitų pasirodymas kaip pirminis šaltinis investuotojų sprendimams, darantis juos argumentuotais, pagrįstais bei padedantis ekonominei visuomenei įvairiais atžvilgiais.

¹ Ūkinis įvykis – nuo ūkio subjekto nepriklausantis faktas, keičiantis turto ir (arba) nuosavo kapitalo bei išsipareigojimų dydį (arba) struktūrą. Ūkinė operacija – ūkio subjekto veikla, keičianti turto ir (arba) nuosavo kapitalo bei išsipareigojimų dydį ir (arba) struktūrą.

Pajamų nustatymas taip pat yra labai svarbus, nes kompanijos vertė yra susijusi su dabarties ir ateities įplaukomis. FASB² nustatė, jog finansinės apskaitos tikslas yra aprūpinti informacija finansinių ataskaitų vartotojus, kad pagelbėtų jiems įvertinant kiekį, laiko pasirinkimą ir būsimų gryną pinigų srautų neaiškumus, abejones. Be to, FASB yra pareiškusi, kad bendrųjų pajamų informacija parodo geresnį veiklos rodiklį nei gryną pinigų cirkuliaciją.

Finansinės apskaitos teorija ir tyrimai taip pat nagrinėja pajamų prigimtį. Bedford (1965) pabrėžė, jog literatūra paprastai įvardija tris pagrindines pajamų koncepcijas:

1. Fizinės pajamos, kurios kalba apie žmoniškųjų poreikių patenkinimą.
2. Nekilnojamosios pajamos, rodo didėjimą ekonominio turto.
3. Piniginės pajamos, rodo didėjimą turto piniginės vertės nustatyme.

Visos trys koncepcijos yra labai svarbios, tačiau kiekviena turi vieną ar daugiau įgyvendinimo klausimų. Fizinį pajamų įvertinimas yra sudėtingas, kadangi žmonių poreikiai nėra kiekybiškai įvertinami ir jų pasitenkinimas yra labai įvairių lygių, priklausomai nuo kiekvieno asmens uždirbamų realių pajamų. Piniginės pajamos yra įvertinamos lengviau. Ekonomistai sutinka, kad pajamų įvertinimo tikslas yra nustatyti, kiek subjektai tapo turtingesni per tam tikrą laiko periodą. Dėl šios priežasties, ekonomistai susikoncentravo ties realių (nekilnojamųjų) pajamų nustatymu.

Ekonomistas J. R. Hicks (1946), apibrėžė asmeninių pajamų sampratą, kurios tikslas yra leisti žmonėms vartoti tiek, kad nejaustų savęs skurdinimo. Pavyzdžiui, žmogus vartoja per savaitę maksimaliai tiek, kad vis dar tikisi savaitės pabaigoje būti pasiturintis kaip buvo savaitės pradžioje. Tačiau J. R. Hicks pajamų koncepcija gali būti naudojama apibrėžiant verslo pajamas, keičiant žodį *vartoti* į *paskirstyti*. Turtingumas kiekvieno atsakaitinio laikotarpio pradžioje ir pabaigoje grynojo turto kiekis (turtas – nuosavybė) būtų prieinamas vykdyti verslo subjektų reikalus. Ypatybė yra ta, jog verslo pajamos sąlygoja grynojo turto pasikeitimą, investavimas savininkų ir paskirtymas savininkams. Ši pajamų sąvokos koncepcija, apskaitininkų vadinama turto palaikymo koncepcija, laikoma, jog pajamos nepripažįstamos, kol kapitalas (paprastosios akcijos ar grynasis turtas) nepaskirtas ir lėšos neatstatytos.

John D. Bazley ir kt. (1988) savo teorijoje teigia, jog pajamos yra įmonės turto padidėjimas ar išsipareigojimų sumažėjimas per laikotarpį nuo prekių pristatymo, paslaugų suteikimo ir kitos veiklos, kas sudaro įmonės tebevykstančias pagrindines operacijas. Pajamos – tai einamosios veiklos įvykdymo įvertinimas per ataskaitinį laikotarpį. Autoriai pabrėžia tai, kad labai svarbu suprasti, jog pajamos yra akcininkų paprastųjų akcijų sudedamoji dalis. Informacija apie uždarbį (įplaukas) ir jos sudedamąsias dalis yra vienas iš finansinės ataskaitos specifinių tikslų. Pajamų suvestinėje pajamos yra parodomos kaip

² The **Financial Accounting Standards Board** (FASB) – tai ne pelno siekianti organizacija, kurios pirminis tikslas yra išvystyti bandrai priimtus apskaitos principus (GAAP).

atskiras elementas. Iš šių ataskaitų išorės vartotojai gauna tikslesnę informaciją apie veiklos įplaukas nei iš balanso. Sandoriai ir įvykiai, kurių pajamų rezultatas yra įvairių tipų, priklausomai nuo įtrauktos operacijos rūšies ir nuo pajamų pripažinimo metodo.

Viename iš didžiausių internetinių šaltinių, nukreiptų tik į investavimo mokslą, „Investopedia“, pajamas apibrėžia kaip ūkinį turtą, kuris yra sukurtas mainais į asmeninių poreikių vykdymą arba dėl investuoto kapitalo. Pajamos yra naudojamos aprūpinti kasdienes išlaidas. Versle pajamos vadinamos, kompanijos likusios įplaukos po visų išlaidų ir sumokėtų mokesčių.

1-ajame VAS „Finansinė atskaitomybė“ pajamos apibrėžiamos, kaip „ekonominės naudos padidėjimas, pasireiškiantis turto ar jo vertės padidėjimu arba išsipareigojimų sumažėjimu per ataskaitinį laikotarpį, dėl kurio padidėja nuosavas kapitalas, išskyrus tiesioginį jo didinimą (pavyzdžiui, papildomus savininkų įnašus). Pajamų apibrėžimas apibūdina pajamas, gaunamas iš įmonės įprastinės veiklos ir pagautę.

Tarptautiniame verslo apskaitos standarte – „Pajamos“, pajamų sąvoka apibūdinama kaip „bendrosios ekonominės naudos įplaukos per laikotarpį, susidaranti įmonės įprastinės veiklos metu, kai dėl to padidėja nuosavas kapitalas, išskyrus padidėjimą dėl savininkų įnašų“ (TFAS, 2007, p. 1063). Į pajamas įeina tik pačios įmonės gautos ir gautinos bendrosios ekonominės naudos įplaukos.

Apibendrinant įvairių šaltinių autorių apibrėžtą pajamų sampratą galima teigti, jog pajamos yra siejamos su galutiniu įmonės veiklos rezultatu – pelnu. Taigi įmonės pajamomis laikomas įmonės ekonominės naudos padidėjimas.

Pajamos glaudžiai siejamos su joms uždirbti patirtomis sąnaudomis. Taigi nagrinėdami pajamų apskaitą, nuošalyje nepaliekame ir sąnaudų. Todėl, labai svarbu apibrėžti ir suvokti sąnaudų sampratą.

Tiek 11-asis Verslo apskaitos standartas „Sąnaudos“ (2008, p. 1), tiek 1-asis Verslo apskaitos standartas „Finansinė atskaitomybė“ (2010, p. 4) aprašo, jog „sąnaudos – tai ekonominės naudos sumažėjimas dėl turto sunaudojimo, turto pardavimo, netekimo arba turto vertės sumažėjimo, arba išsipareigojimų prisiėmimo per ataskaitinį laikotarpį, kai dėl to sumažėja nuosavas kapitalas, išskyrus jo tiesioginį mažinimą“. Sąnaudų apibrėžimas apibūdina įprastinės veiklos sąnaudas ir netekimus.

John D. Bazley ir kt. (1988) savo teorijoje teigia, jog sąnaudos yra turto sumažėjimas arba išsipareigojimų padidėjimas per laikotarpį, kada prekės pristatomos, suteikiamos paslaugos ar vykdoma kita veikla, kuri sudaro tebevykstančias įmonės pagrindines operacijas. Kaip ir su pajamomis, taip ir su sąnaudomis svarbu suprasti, kad sąnaudos yra akcininkų paprastųjų akcijų komponentės (mažinančios). Sąnaudos yra parodomos pajamų ataskaitoje.

Investopedia apibrėžia tris sąnaudų rūšis: kapitalo, lanksčiosios bei namų biuro sąnaudos. Bendraja prasme sąnaudos apibrėžiamos kaip priešingybė pajamoms. Jas sudaro atsiskaitymai tiekėjams, darbuotojų

darbo užmokesčiai, gamyklos nuoma ir nuvertėjimas.

„Veiklos sąnaudos – per ataskaitinį laikotarpį patirtos išlaidos, susijusios su įprastine įmonės veikla, vykdoma neatsižvelgiant į pardavimų apimtį, išskyrus finansinę, investicinę ir kitą veiklą“ (11-asis VAS „Sąnaudos“, 2008, p. 1).

Apibendrinant pajamų ir sąnaudų sampratą labai svarbu pabrėžti pajamų ir sąnaudų reikšmingumą. Pajamos didina įmonės turtą, o jų perviršis, palyginti su atitinkamo laikotarpio sąnaudomis, sudaro pelną. Taigi pajamų didinimas yra reikšmingas įmonės turto gausinimo ir jos pelno didinimo veiksnys, o sąnaudos padeda patikimai nustatyti įmonės ataskaitinio laikotarpio finansinį rezultatą. Įvertinant tai, kad pelnas (nuostolis) daro įtaką įmonės plėtros perspektyvoms, jos vertei didėti (mažėti) daro poveikį savininkų, darbuotojų, investuotojų, valstybės bei visuomenės lūkesčiams ir veiksams, teisingai pripažinti pajamas ir sąnaudas bei nustatyti jų dydį yra labai svarbu ir reikia ypatingo dėmesio.

Tiksliai ir laiku finansinėje apskaitoje užregistruoti įvykiai, operacijos, faktai, kuriuos įvykdė ir kurie susiję su pajamomis ir sąnaudomis, teisingai atitinkamų pajamų bei sąnaudų dydžio apskaičiavimas bei apibendrinimas yra tolesnės veiklos sprendimų priėmimo pagrindas.

1.2. Pajamų ir sąnaudų sudėties analizė

Remiantis pajamomis ir sąnaudomis yra apskaičiuojamas įmonės finansinis rezultatas ir rengiama pelno (nuostolių) ataskaita, kurioje pajamų ir sąnaudų rūšys turi atsispindėti pagal 3-ąjį VAS „Pelno (nuostolių) ataskaita“. Šiame verslo apskaitos standarte nurodoma, kaip turi būti pateikiama, klasifikuojama ir detalizuojama informacija apie įmonės uždirbtas pajamas, patirtas sąnaudas ir gautus veiklos rezultatus per ataskaitinį laikotarpį (3-asis VAS „Pelno (nuostolių) ataskaita, 2010).

Finansinėje apskaitoje pajamos skirstomis pagal jų sudėtį, tam, kad atitinkamos pajamos būtų kaupiamos tam tikromis vienuarūšėmis grupėmis, kurios susideda iš sintetinių sąskaitų ar subsąskaitų.

Kurias sąskaitas naudoti pasirenka pati įmonė, atsižvelgdama į savo veiklos rūšį, dydį, gamybos tipą ir pan. Jos taip pat gali būti detalizuojamos. Pajamoms registruoti atskirose sąskaitose naudojama sąskaitų 5 klasė (grupė). Apskaitos instituto direktoriaus 2007 m. gruodžio 19 d. įsakymu patvirtintame pavyzdiniame sąskaitų plane yra nustatytos tokios sąskaitos pagrindinėms pajamų rūšims:

5 PAJAMOS

50 Pardavimo pajamos

52 Kitos veiklos pajamos

53 Finansinės – investicinės veiklos pajamos

54 Pagautė

Didžiąją dalį įmonės pajamų sudaro pardavimų ir paslaugų pajamos, prie kurių priskiriamos įmonės pagrindinės tipinės veiklos pajamos.³

Atsižvelgiant į įmonės apskaitos politiką veikla skirstoma į tipinę ir netipinę. Įmonės sprendimu nustatomos kokios pajamos yra priskiriamos prie tipinės veiklos pajamų.

Kitos veiklos pajamomis pripažįstamos pajamos ar pelnas iš įpratinės veiklos, bet netipinės veiklos, išskyrus finansinę ir investicinę veiklą. Prie kitų veiklos pajamų priskiriama: netipinės veiklos produkcijos, parduoti skirtų prekių ir paslaugų teikimo pajamos, pajamos ar pelnas iš įmonės ilgalaikio turto naudojimo ar perleidimo, gauti honorarai.

Finansinės veiklos pajamas sudaro gautos ir gautinos palūkanos už finansų institucijose laikomus pinigus, klientams ar įmonėms suteiktas paskolas, taip pat už pavėluotus atsiskaitymus gautos piniginės baudos ir delspinigiai, teigiama valiutų keitimo ir jų kurso pasikeitimo įtaka, pelnas, uždirbtas pardavus ilgalaikiais tikslais supirktas nuosavas akcijas. Investicinės veiklos pajamomis laikoma nauda, kurią įmonė gauna iš investicijų kitose įmonėse. Be to, prie šių pajamų priskiriamas pelnas, gautas perleidus kitų įmonių ilgalaikius vertybinius popierius, juos perkainojus ar pan.

Pagautė priskiriama prie ypatingųjų pajamų. Šios pajamos uždirbanos atsitiktinių įvykių metu, kai negalima jų priskirti prie įprastos veiklos. Prie pagautės priskiriamas jos rezervo bei ilgalaikio ir trumpalaikio turto anksčiau nurašytų sumų atkūrimas, draudimo išmokos, kompensacijos už įvairias stichines nelaimes. Kitaip, pajamos, kurios nepriklauso nuo įmonės daromų veiksmų.

Pavyzdiniame sąskaitų plane (2008) greta minėtų pajamų rūšių nurodytos ir tokios sąnaudų rūšys:

6 SĄNAUDOS

60 Parduotų prekių ir suteiktų paslaugų savikaina

61 Veiklos sąnaudos

62 Kitos veiklos sąnaudos

63 Finansinės – investicinės veiklos sąnaudos

64 Netekimai

65 Pelno mokesčiai

Viena iš pagrindinių sąnaudų rūšių yra parduotos produkcijos, perparduotų prekių ir suteiktų paslaugų savikaina.

Antra svarbi sąnaudų rūšis yra veiklos sąnaudos, kurioms priklauso pardavimo, bendrosios ir administracinės išlaidos. Jų netikslinga įtraukti į gaminamos produkcijos, perkamų prekių ar paslaugų suteikimo sąvikainą, tačiau nuo jų priklauso ataskaitinio laikotarpio uždirbtos pajamos.

Kitos veiklos sąnaudos yra susijusios su kitos veiklos pajamomis. Prie šių sąnaudų priskiriama

³ Tipinės veiklos pajamos – pajamos, į kurias orientuota įmonės veikla.

parduotų netipinės veiklos produkcijos ar perparduotų prekių savikaina, suteiktų paslaugų savikaina, ilgalaikio turto, išskyrus finansinį, perleidimo nuostoliai ir kt.

Finansinės veiklos sąnaudos – tai už paskolas finansinėms institucijoms mokamos palūkanos, palūkanos įsigyjant turta, komisiniai bankui už paslaugas, mokėtinos baudos ir delspinigiai už pavėluotus atsiskaitymus, neigiama valiutos pasikeitimo įtaka. Investicinės sąnaudos – nuostoliai, patirti perleidžiant kitų įmonių vertybinius popierius, naudotą ilgalaikį turta ir pan.

Netekimai – ypatingųjų įvykių neigiamas rezultatas, t. y. nuo įmonės nepriklausantys reiškiniai (uraganas, žemės drebėjimas).

Sąnaudoms priskiriama ir 65 sąskaita „Pelno mokesčiai“. Ši sąskaita rodo tik nepaskirstyto pelno mažinimą, o ne ekonominės naudos sumažėjimą vykdant ūkinę veiklą.

Apibendrinant pajamų ir sąnaudų sudėtį galima pabrėžti, kad pajamų ir sąnaudų sudėtis turi būti nustatyta taip, kad pateikiama bendra informacija atitiktų finansinių ataskaitų rodiklių reikalavimus, bei tenkintų ne tik išorės, bet ir vidaus informacijos vartotojus.

1.3. Pajamų ir sąnaudų pripažinimas

Pajamos ir sąnaudos pripažįstamos pagal pajamų ir sąnaudų kaupimo bei kitus buhalterinę apskaitą reglamentuojančiuose teisės aktuose nustatytus apskaitos principus, t. y.:

- 1) pinigų principu;
- 2) duomenų kaupimo bei pajamų ir sąnaudų palyginimo principu.

Taikant piniginio mato principą pajamos sutapatinamos su piniginėmis įplaukomis, kurias sudaro pinigai, gautini už pardavimus, bei avansai, kurie įmonės veikloje traktuojami kaip sutarties vykdymo garantas, tačiau dar nereiškia, kad tie pinigai yra iš tikrųjų uždirbti. Sąnaudomis taikant pinigų principą pripažįstamos visos piniginės išlaidos gamybinei ūkinei veiklai.

Anot Savicko (2009), taikant pinigų principą dažniausiai pateikiamas netikras įmonės veiklos rezultatas ir turto, kuriuo disponuoja įmonė, vaizdas, nes jį taikant apskaitoje neparodoma daug informacijos, kuri tiesiogiai nėra išreikšta pinigais, taip pat, vėluojant atsiskaitymams, dėl nacionalinio piniginio vieneto ir užsienio valiutų santykio kitimo, apskaitoje sandorių vertė gali būti atskleista netiksliai, iškreipiant jo rezultata.

Nors ir sudėtingesnis, tačiau nepalyginamai tobulesnis ir patikimesnis pajamų ir sąnaudų registravimas apskaitoje laikantis bendrųjų apskaitos principų bei jų taikymo procedūrų: veiklos tęstinumo, kaupimo, palyginimo, pastovumo.

Reikšminga apskaitos dalis yra apskaitos procedūrų išrašai, kuriuose rodomas ūkinių operacijų

apskaitos ir kontrolės algoritmas nuo jų užregistravimo iki atskleidimo metinėje finansinėje atskaitomybėje. Kuo įmonė didesnė, kuo jos veikla įvairesnė, tuo kruopščiau ir detaliau turėtų būti rengiama ūkinių operacijų apskaita.

Pajamų ir sąnaudų apskaita bei įvertinimas reglamentuoti 10-ajame Verslo apskaitos standarte „Pajamos“ (2007) ir 11-ajame verslo apskaitos standarte „Sąnaudos“ (2008). Vadovaujantis 10-uoju Verslo apskaitos standartu „Pajamos“ (2007) moksliniame darbe aprašoma pajamų apskaita ir pripažinimas.

„Pajamos pripažįstamos vadovaujantis kaupimo principu, t. y. apskaitoje registruojamos tada, kai jos uždirbamos, neatsižvelgiant į pinigų gavimą“ (10-asis VAS „Pajamos“, 2007, p. 1).

Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad ūkiniai įvykiai apskaitoje registruojami tada, kai jie jau įvyksta, todėl ir pajamos pripažįstamos tik tada, kai jos uždirbamos. Kaip teigia 10-asis Verslo apskaitos standartas „Pajamos“ (2007), pajamos laikomos uždirbtomis ir apskaitoje registruojamos tada, kai pardavėjas įvykdo sutarties sąlygas, visa su prekėmis ar paslaugomis susijusi rizika, dabartinė ir būsima nauda perduodama pirkėjui. Gautos įplaukos, nesusijusios su rizikos ir naudos perdavimu, apskaitoje registruojamos kaip gauta išankstinė įmoka, kuri pajamomis bus laikoma tada, kai su prekėmis ar paslaugomis susijusi rizika ir nauda bus perduota pirkėjui. Rizikos ir naudos perdavimo momentas dažnai (bet nebūtinai) sutampa su nuosavybės teisės perdavimo momentu. Pajamų pripažinimo laikas ne visada sutampa su sąskaitos išrašymo momentu, todėl, pasibaigus ataskaitiniam laikotarpiui, prieš sudarydama finansines ataskaitas, įmonė turi patikrinti, ar visos ataskaitinio laikotarpio pajamos yra užregistruotos.

Pajamų, pripažįstamų pagal kaupimo principą, negalima painioti su pinigų gavimu, nes gautos įplaukos gali būti akcininkų įnašai, dar nepardavus prekių gautas pirkėjo avansas, banko paskola ir pan. Kadangi, dažnai pirkėjas dėl įvairių priežasčių pinigų už prekes iš karto užmokėti negali ar nenori, todėl uždirbtomis pajamomis bus pripažįstamas ataskaitinio laikotarpio ekonominės naudos padidėjimas, kuris lemia nuosavo kapitalo padidėjimą, išskyrus akcininkų įnašus. Didinant akcinį kapitalą ar padengiant įmonės nuostolius papildomais savininkų įnašais, pajamos nebus pripažįstamos ir pelno (nuostolių) ataskaitoje nebus rodomos, bet apskaitoje bus registruojamas nuosavo kapitalo padidėjimas, parodomas nuosavo kapitalo pokyčių ataskaitoje. Ekonominės naudos padidėjimas pasireiškia:

- įplaukomis;
- turto padidėjimu;
- įsipareigojimų sumažėjimu.

Pajamomis laikomas tik įmonės ekonominės naudos padidėjimas. Ekonominės naudos padidėjimas yra apibrėžiamas konkrečiu laikotarpiu. Pajamų priskyrimo vienam ar kitam laikotarpiui reikalauja

apskaitos palyginamumo principas. Svarbu teisingai nustatyti, kuriuo metu yra gaunama ekonominė nauda, ir tuo laikotarpiu apskaitoje užregistruoti pajamas. Nors pajamų apibrėžimas gana aiškiai pasako, kas turi būti laikoma pajamomis, tačiau būtina pastebėti, kad mokesčių atžvilgiu, visi mokesčiai, kuriuos įmonė įskaičiuoja į prekių pardavimo kainą priskiriami prie pajamų, išskyrus pridėtinės vertės mokestį (PVM), kadangi tai nėra įmonės gaunama ekonominė nauda ir ši suma nedidina nuosavo kapitalo. Tarpininkavimo veikla užsiimančių įmonių trečiųjų asmenų vardu surinktos sumos nepriskiriamos tarpininkavimo veiklą vykdančios įmonės pajamoms. Veiklos tarpininkų pajamomis pripažįstami tik jų uždirbti komisiniai, bet ne trečiųjų asmenų vardu surenkamos sumos.

10-asis VAS „Pajamos“ (2007) pabrėžia jog, tarpininkavimo veiklą vykdančios įmonės atskiriamos pagal tokius požymius:

1. pats tiekėjas (ne įmonė tarpininkė) prisiima atsakomybę įvykdyti užsakymą ir pirkėjui pristatyti tinkamas prekes ir paslaugas. Įmonė (tarpininkė) neprisiima rizikos ir pajamomis pripažįsta tik savo uždirbtą pajamų dalį;

2. suma, kurią uždirba įmonė (tarpininkė) yra tiksliai apibrėžta;

3. tiekėjas (ne įmonė tarpininkė) prisiima pirkėjo kredito riziką.

Sprendimas, ar visa pardavimų suma priklauso įmonei, ar ji yra tarpininkė, daromas įvertinus ir apibendrinus visų esamų požymių reikšmingumą.

Pajamoms gali būti priskiriamos tik tos sumos, kurios priklauso įmonei. Ar visa pardavimų suma priklauso įmonei, sprendžiama pagal tokius požymius, kai (10-asis VAS „Pajamos“, 2007):

1. įmonei tenka rizika ir atsakomybė dėl užsakymo įvykdymo, ji pati įsipareigoja pristatyti pirkėjui tinkamas prekes ar suteikti paslaugas ir iš to gauna ekonominės naudos;

2. įmonė prisiima visą su prekėmis susijusią riziką iki to laiko, kol bus visiškai įvykdytas pirkėjo užsakymas ir iš to gauta ekonominė nauda;

3. įmonė pati nustato prekių ar paslaugų kainas;

4. faktas, kad įmonė gali reikšmingai padidinti produkto ar paslaugų vertę, patvirtina, kad įmonė pirmiausia prisiima atsakomybę įvykdyti užsakymą pateikdama tinkamą naudoti produktą, jo dalis ar paslaugas;

5. įmonė, vykdydama pirkėjų užsakymus, gali pati pasirinkti prekių ar paslaugų tiekėjus;

6. įmonė pati gali nustatyti produkto ar paslaugos rūšį, tipą, ypatybes, reikalavimus;

7. vykdydama užsakymą, įmonė prisiima visą riziką dėl atsargų praradimo, kol jos perduodamos klientui;

8. įmonė prisiima pirkėjo kredito riziką.

Registruojant pajamas ir sąnaudas apskaitos kaupimo principu, pajamos iš produkcijos ar paslaugų

pardavimo, jei sutartyje ar kituose dokumentuose nenumatyta kitų apmokėjimo ar pristatymo sąlygų, pripažįstamos tą dieną, kai prekė ar paslauga parduodama.

Mainų atveju, kai prekės ar paslaugos keičiamos į nepanašias prekes ar paslaugas, toks keitimas laikomas pajamas kuriančiu sandoriu. Šiuo atveju pajamos yra nustatomos prie gautų prekių ar paslaugų tikrosios vertės pridėjus vykdant mainų sandorį gaunamų pinigų ar jų ekvivalentų sumas. Jei keičiama į panašios kilmės ir vertės prekes ar paslaugas, keitimas nelaikomas pajamas kuriančiu sandoriu (pavyzdžiui, gali būti panašūs naftos produktai, kuriais keičiasi tiekėjai, norėdami patenkinti pirkėjų poreikius konkrečiuose regionuose) (10-asis VAS „Pajamos“, 2007, p. 2). Pajamos laikomos uždirbtomis, kai mainomos prekės ir su jomis susijusi rizika perduodama pirkėjui.

Paslaugų teikimo pajamos, priklausomai nuo rezultato patikimumo, pripažįstamos skirtingais būdais. Rezultatas tiksliai įvertinamas, kai yra įvykdytos visos šios sąlygos:

- 1) pajamų suma gali būti patikimai įvertinta;
- 2) sandoris yra baigtas arba jo įvykdymo stadija iki balanso datos gali būti patikimai įvertinta;
- 3) tikėtina, kad bus gauta ekonominė nauda;
- 4) sąnaudos, susijusios su paslaugų teikimo sandoriu ir jo pasibaigimu, gali būti patikimai įvertintos (10-asis VAS „Pajamos“, 2007).

Kai paslaugų teikimo sandoris pabaigiamas tą patį laikotarpį, kurį buvo pradėtas, pajamos pripažįstamos tą patį laikotarpį ir įvertinamos sutartyje nurodyta suma. Jei paslaugos pagal paslaugų teikimo sandorį teikiamos ilgiau kaip vieną ataskaitinį laikotarpį, tada pajamos proporcingai paskirstomos tiems laikotarpiams, per kuriuos buvo teikiamos paslaugos (10-asis VAS „Pajamos“, 2007).

Iš sandorių gautų pajamų suma yra nustatoma įmonės ir turto pirkėjo susitarimu. Šį dydį sudaro tikroji vertė, atsižvelgiant į suteiktas ir numatomas nuolaidas, parduotų prekių gražinimą ir nukainojimą.

Nustatant pajamų dydį svarbu įvertinti gauto ar gautino atlygio tikrąją vertę. Pajamos turi būti įvertintos gauta arba gautina grynujų pinigų ar jų ekvivalentų suma. Kai atsiskaitymas atidedamas, tada tikroji atlygio vertė gali būti mažesnė už nustatytą gautų ar gautinų grynujų pinigų sumą. Tikroji atlygio vertė nustatoma, kai taikant sąlyginę palūkanų normą, gautino atlygio suma diskontuojama iki dabartinės vertės. Sąlyginę palūkanų normą galima nustatyti pagal:

- 1) panašaus finansinio pajėgumo emitento panašios finansinės priemonės vyraujančią palūkanų normą;
- 2) palūkanų normą, kuri nominaliąją finansinės priemonės vertę sumažina iki tuo metu rinkoje esančios prekių ar paslaugų kainos (10-asis VAS „Pajamos“, 2007).

Pagal palyginimo principą pajamos ir sąnaudos, susijusios su tuo pačiu sandoriu, turi būti pripažįstamos tą patį ataskaitinį laikotarpį. Sąnaudos pripažįstamos tada, kai jos uždirba atitinkamas

pajamas. Tačiau pajamos negali būti pripažintos, jeigu negalima patikimai įvertinti sąnaudų. Esant tokioms aplinkybėms, visos už parduotas prekes ar suteiktas paslaugas jau gautos sumos yra pripažįstamos išpareigojimais arba būsimų laikotarpių pajamomis.

Pajamos pripažįstamos tik tais atvejais, kai tikimasi už suteiktas paslaugas gauti ekonominės naudos. Tačiau, jeigu kyla abejonių, ar bus gauta jau į pajamas įtraukta suma, skola, kurios nesitikima gauti, įtraukiama į ataskaitinio laikotarpio sąnaudas neatsižvelgiant į tai, kuri laikotarpį (ankstesnį ar ataskaitinį) pajamos buvo pripažintos.

Jei paslaugų teikimo sandorio patikimai įvertinti negalima, tai pajamomis pripažįstama išlaidų suma, kurią tikimasi atgauti, pelnas nepripažįstamas. Jei sandorio patikimai įvertinti negalima ir nėra galimybių atgauti patirtų išlaidų, jos pripažįstamos sąnaudomis. Pajamos šiuo atveju nepripažįstamos. Kai išnyksta priežastys, dėl kurių nebuvo galima sandorio patikimai įvertinti, pajamos pripažįstamos pagal paslaugų teikimo pajamų pripažinimo sąlygas (10-asis VAS „Pajamos“, 2007).

Apskaitoje pavaizduojant įmonės uždirbamas pajamas dažnai nelengva nuspręsti, ką priskirti prie įmonės tipinės (pagrindinės) veiklos, o ką laikyti kitos veiklos pajamomis.

Pagal 10-asis VAS „Pajamos“ (2007) antrajai pajamų grupei priskiriamos netipinės veiklos pajamos, kurioms priskiriamos kitos veiklos ir finansinės investicinės veiklos pajamos, jeigu jos nepriskiriamos tipinei įmonės veiklai. Netipinės veiklos pajamoms dauguma įmonių galėtų priskirti:

- a) investicinės veiklos pajamas;
- b) ilgalaikio turto perleidimo pelną;
- c) palūkanas;
- d) valiutų kursų svyravimų rezultatus;
- e) kitas pajamas, susidarancias tam tikromis aplinkybėmis.

Kitos veiklos pajamos pripažįstamos pagal tuos pačius pripažinimo kriterijus, kaip ir tipinės veiklos pajamos. Jei kiti verslo apskaitos standartai leidžia tarpusavyje užskaityti pajamas ir sąnaudas, kitos veiklos pajamomis gali būti pripažįstamas grynasis ūkinės operacijos rezultatas, pavyzdžiui, pelnas, gautas pardavus ilgalaikį turtą.

Pajamos iš finansinės ir investicinės veiklos, gaunamos palūkanomis, dividendais, registruojamos tada, kai tikimasi jų gauti ir dydis gali būti patikimai įvertintas. Šios pajamos laikomos uždirbtomis ir pripažįstamos tada, kai sukaupiamos palūkanos ar paskelbiami dividendai, nepaisant pinigų gavimo momento ar debitorinio įsiskolinimo susidarymo.

Finansinės investicinės veiklos pajamomis pripažįstamos pajamos ir pelnas, susijęs su finansiniu turtu ar finansiniu išpareigojimu bei su investiciniu turtu susijęs tikrosios vertės padidėjimas.

Palūkanų, honorarų ir dividendų pajamos, kurios gaunamos už įmonės turto naudojimą ar leidimą

juo naudotis, turi būti pripažįstamos, jei:

- 1) tikėtina, kad ekonominė nauda bus gauta;
- 2) pajamų suma gali būti patikimai įvertinta.

10-asis VAS „Pajamos“ (2007) apibrėžia jog, palūkanų pajamos turi būti pripažįstamos kaupimo principu, taikant apskaičiuotų palūkanų normos metodą.

Honorarų pajamos turi būti pripažįstamos kaupimo principu, atsižvelgiant į autorinių ar kitokių sutarčių sąlygas.

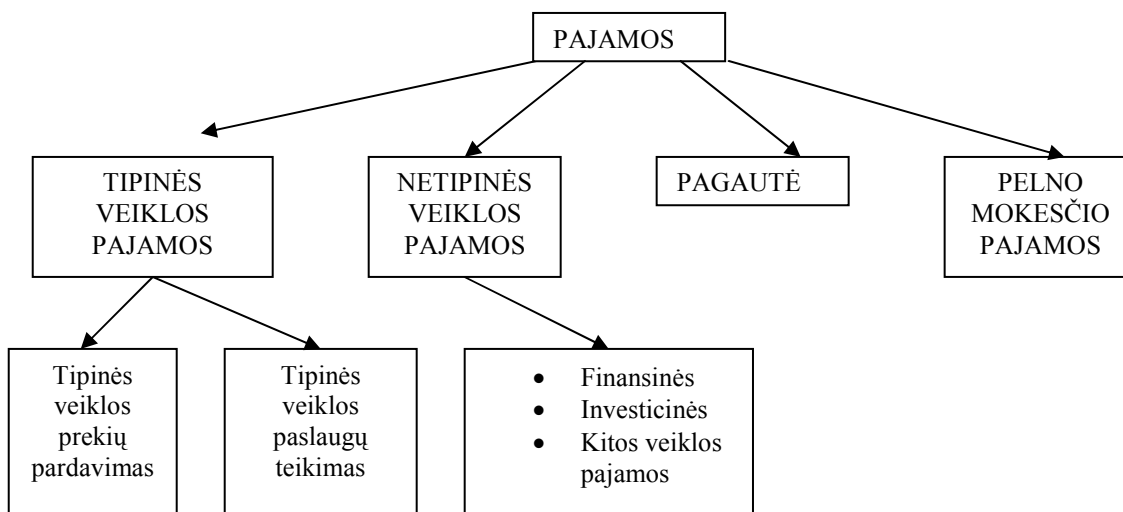
Taip pat dividendai apskaitoje registruojami atsižvelgiant į tai, koku metodu – nuosavybės ar savikainos – apskaitomos investicijos į tą įmonę. Jei investicijos į kitas įmones apskaitomos ir finansinėse ataskaitose parodomas įsigijimo savikaina arba tikraja verte, dividendų pajamos turi būti pripažįstamos tada, kai yra patvirtintos akcininkų teisės gauti pinigus. Jei investicijos apskaitomos ir finansinėse ataskaitose parodomas taikant nuosavybės metodą, dividendų pajamos nepripažįstamos, o gaunamų dividendų suma mažinama investicijos balansinė vertė.

Baudos ir delspinigiai už pavėluotus atsiskaitymus pripažįstami pajamomis, kai atsiranda įrodymų, kad jie bus gauti, ir tikimybė, kad jie nebus gauti, yra maža, arba kai pinigai yra gauti.

Sekanti pajamų grupė – pagautė. Tai tokios pripažįstamos atsitiktinės pajamos ar pelnas, kurie negali būti priskirti įprastinei įmonės veiklai. Pelno (nuostolių) ataskaitoje pagautė parodoma kaip pajamos, didinančios pelną arba mažinančios nuostolius prieš apmokestinimą. Pagautė priskiriama ypatingiesiems straipsniams. Ypatinguosiuose straipsniuose parodomi atsitiktinių ūkinių įvykių, kurie negali būti priskirti įprastinei veiklai, rezultatai. Ar įvykis skiriasi nuo įmonės įprastinės veiklos, nustatoma jo pobūdį lyginant su įprastine įmonės veikla, o ne pagal tokio įvykio dažnumą. Dažnas įvykio pasikartojimas būtų tik vienas iš kriterijų, pagal kuriuos sprendžiama, ar straipsnis yra ypatingasis. Praktiškai jų pasitaiko itin retai. Pagautė – įvykis, kuris nepriklauso nuo įmonės veiklos. Jis gali atsirasti dėl tai vietai nebūdingų gamtos reiškinių ar kitų atsitiktinumų (10-asis VAS „Pajamos“, 2007).

Pelno mokesčio pajamomis pripažįstamos kaupimo principu apskaičiuotos pajamos, susidarancios per ataskaitinį laikotarpį pripažįstant atidėtojo pelno mokesčio turtą arba panaudojant atidėtojo pelno mokesčio išsipareigojimą. Atidėtojo pelno mokesčio pajamos pripažįstamos pagal 24-ąjį verslo apskaitos standartą „Pelno mokesčiai“, jei įmonė taiko minėto standarto reikalavimus (10-asis VAS „Pajamos“, 2007).

Remiantis 10-uoju verslo apskaitos standartu „Pajamos“, galima išskirti keturias jų rūšis (žr. 1 pav.)

Šaltinis: sudaryta pagal 10-ąjį Verslo apskaitos standartą „Pajamos“, 2007.

1 pav. Pajamų struktūra

Lyginant 10-ąjį verslo apskaitos standartą, pajamų samprata ir jų pripažinimas apibrėžiamas adekvačiai 18-ajam tarptautiniam apskaitos standartu „Pajamos“ (2007). 18-asis tarptautinis apskaitos standartas „Pajamos“ (2007) skirtas prekių pardavimo ir paslaugų teikimo sandorių apskaitai. Jame pateiktos pajamų sąvokos, pajamų vertinimas, sandorio identifikavimo momentai, prekių pardavimo ir paslaugų teikimo operacijos, atskleidimas. Standarte nurodyta, kad pajamos turi būti vertinamos pagal gautą arba gautinų mokėjimų tikrąją vertę.

Pagal įvairių šalių įstatymus 18-jame tarptautiniame apskaitos standarte „Pajamos“ išdėstyti pripažinimo kriterijai gali būti taikomi skirtingu laiku. Įstatymas gali numatyti tam tikrą konkretų laiką, kada įmonė perduoda reikšmingą riziką ir nuosavybės teikiamą naudą. Dėl tos priežasties prekių pardavimas siejamas su toje šalyje, kurioje vykdomi sandoriai, galiojančiais prekių pardavimo įstatymais.

Pagal John D. Bazley ir kt. autorių (1988) teoriją pajamos bendrąja prasme nėra pripažįstamos, kol nebuvo įvykdyti šie du kriterijai: realizacija pasiekusi galutinę pristatymo vietą ir pajamos jau uždirbtos. Šie kriterijai įvertina priimtina patikimumo lygį, egzistavimo bei pajamų kiekį. Pajamos paprastai pripažįstamos kai prekės yra parduotos ar paslaugos yra suteiktos.

Remiantis nagrinėta literatūra, pateikiama apibendrinta pajamų pripažinimo bei pajamų dydžio nustatymo kriterijų įvairovė (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Pajamų pripažinimo bei dydžio nustatymo kriterijai remiantis VAS

Pajamų pripažinimo kriterijai	
Pagrindiniai kriterijai	Trumpas aprašymas
Pagrindinė sąlyga pajamoms uždirbti – ūkio subjektas	Pajamos yra sukuriamos įmonės darbuotojų pastangomis ir traktuojamos kaip pagrindinis ūkio subjekto veiklos tikslas.
Pajamos laikomos uždirbtomis, kai visa su prekėmis ar paslaugomis susijusi rizika, dabartinė ir būsima nauda perduodama pirkėjui	Rizika laikoma perduota, kada pardavėjas prekes nustoja valdyti ir kontroliuoti, o pirkėjas tampa atsakingas už prekes ir perima jų nuosavybės teikiamą naudą. Paprastai rizika perduodama kartu su nuosavybės teise į parduotas prekes, tačiau rizikos perdavimas gali nesutapti su nuosavybės teisių perdavimo momentu.
Pajamomis laikomas įmonės ekonominės naudos padidėjimas	Svarbu teisingai nustatyti, kuriuo metu yra gaunama ekonominė nauda, ir tuo laikotarpiu apskaitoje užregistruoti pajamas.
Tarpininkavimo veikla	Veiklos tarpininkų pajamomis pripažįstami tik jų uždirbti komisiniai, bet ne trečiųjų asmenų vardu surenkamos sumos.
Pajamomis gali būti priskiriamos tik tos sumos, kurios priklauso įmonei	<p>Požymiai, kuriais remiantis nusprendžiama ar visa pardavimų suma priklauso įmonei:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. įmonei tenka rizika ir atsakomybė dėl užsakymo įvykdymo; 2. įmonė prisiima visą su prekėmis susijusią riziką iki to laiko, kol bus visiškai įvykdytas pirkėjo užsakymas; 3. įmonė pati nustato prekių ar paslaugų kainas; 4. faktas, kad įmonė gali reikšmingai padidinti produkto ar paslaugų vertę, patvirtina, kad įmonė pirmiausia prisiima atsakomybę įvykdyti užsakymą pateikdama tinkamą naudoti produktą, jo dalis ar paslaugas; 5. įmonė, vykdydama pirkėjų užsakymus, gali pati pasirinkti prekių ar paslaugų tiekėjus; 6. įmonė pati gali nustatyti produkto ar paslaugos rūšį, tipą, ypatybes, reikalavimus; 7. vykdydama užsakymą, įmonė prisiima visą riziką dėl atsargų praradimo, kol jos perduodamos klientui; 8. įmonė prisiima pirkėjo kredito riziką.
Pagal palyginimo principą pajamos ir sąnaudos, susijusios su tuo pačiu sandoriu, turi būti pripažįstamos tą patį ataskaitinį laikotarpį	Pajamos negali būti pripažintos, jeigu negalima patikimai įvertinti sąnaudų. Esant tokioms aplinkybėms, visos už parduotas prekes jau gautos sumos yra pripažįstamos įsipareigojimais arba būsimų laikotarpių pajamomis.
Paslaugų teikimo sandoris užbaigiamas tą patį laikotarpį, kurį buvo pradėtas	Pajamos pripažįstamos tą patį laikotarpį ir įvertinamos sutartyje nurodyta suma

1 lentelės tęsinys kitame puslapyje

Pajamų pripažinimo kriterijai	
Pagrindiniai kriterijai	Trumpas aprašymas
Pagal paslaugų teikimo sandorį paslaugos teikiamos ilgiau kaip vieną ataskaitinį laikotarpį	Pajamos proporcingai paskirstomos tiems laikotarpiams, per kuriuos buvo teikiamos paslaugos.
Paslaugų teikimo sandorio patikimai įvertinti negalima	Pajamomis pripažįstama išlaidų suma, kurią tikimasi atgauti. Pelnas nepripažįstamas.
Sandorio patikimai įvertinti negalima ir nėra galimybių atgauti patirtų išlaidų	Pajamos pripažįstamos sąnaudomis. Kai išnyksta priežastys, dėl kurių nebuvo galima sandorio patikimai įvertinti, pajamos pripažįstamos pagal paslaugų teikimo pajamų pripažinimo sąlygas.
Palūkanų pajamos	Pripažįstamos kaupimo principu, taikant apskaičiuotų palūkanų normos metodą.
Honorarų pajamos	Pripažįstamos kaupimo principu, atsižvelgiant į autorinių ar kitokių sutarčių sąlygas.
Dividendų pajamos	Pripažįstamos tada, kai yra patvirtintos akcininkų teisės gauti pinigus. Jei investicijos apskaitomos ir finansinėse ataskaitose parodomos taikant nuosavybės metodą, dividendų pajamos nepripažįstamos, o gaunamų dividendų suma mažinama investicijos balansinė vertė.
Baudos ir delspinigiai už pavėluotus atsiskaitymus	Pripažįstami pajamomis, kai atsiranda įrodymų, kad jie bus gauti, ir tikimybė, kad jie nebus gauti, yra maža, arba kai pinigai yra gauti.
Pagautė	Pelno (nuostolių) ataskaitoje pagautė parodoma kaip pajamos, didinančios pelną arba mažinančios nuostolius prieš apmokestinimą.
Pelno mokesčio pajamos	Pripažįstamos kaupimo principu apskaičiuotos pajamos, susidarančios per ataskaitinį laikotarpį pripažįstant atidėtojo pelno mokesčio turtą arba panaudojant atidėtojo pelno mokesčio įsipareigojimą.
Gauto ar gautino atlygio tikroji vertė	Tikroji atlygio vertė nustatoma, kai taikant sąlyginę palūkanų normą, gautino atlygio suma diskontuojama iki dabartinės vertės.
Palūkanų pajamos	Palūkanų pajamos turi būti apskaičiuojamos pagal įmonės nustatytą apskaitos politiką, t. y. kiekvieną mėnesį arba ne rečiau, kaip rengiant ataskaitinio laikotarpio finansines ataskaitas.
Įmonės ir kliento susitarimu	Ši dydį sudaro tikroji vertė, atsižvelgiant į suteiktas ir numatomas nuolaidas, parduotų prekių grąžinimą ir nukainojimą.
Mainai	Mainų atveju, kai prekės ar paslaugos keičiamos į nepanašias prekes ar paslaugas, toks keitimas laikomas pajamas kuriančiu sandoriu. Šiuo atveju pajamos yra nustatomos prie gautų prekių ar paslaugų tikrosios vertės pridėjus vykdant mainų sandorį gaunamų pinigų ar jų ekvivalentų sumas.

Šaltinis: sudaryta pagal 10-ąjį Verslo apskaitos standartą „Pajamos“, 2007.

Sąnaudų pripažinimo nuostatas privačiame sektoriuje reglamentuoja 11-asis Verslo apskaitos

standartas „Sąnaudos“ (2008). Jame nustatyta, kad tvarkant apskaitą duomenų kaupimo principu bei pajamų ir sąnaudų palyginimo principu, pagrindiniu sąnaudų pripažinimo kriterijumi tampa pajamų uždirbimas.

Sąnaudos apskaitoje pripažįstamos vadovaujantis kaupimo ir palyginimo principais tą ataskaitinį laikotarpį, kai uždirbamos su jomis susijusios pajamos, neatsižvelgiant į laiką, kada buvo išleisti pinigai.

Palyginimo principas numato, kad ataskaitinio laikotarpio pajamos turi būti siejamos su sąnaudomis, patirtomis toms pajamoms uždirbti. Sąnaudomis pripažįstama tik ta išlaidų dalis, kuri:

- patirta uždirbant ataskaitinio laikotarpio pajamas;
- negali būti siejama su ateinančių ataskaitinių laikotarpių pajamų uždirbimu.

Tai reiškia, kad ne visos per ataskaitinį laikotarpį padarytos išlaidos bus laikomos sąnaudomis, taip pat ne visos ataskaitinio laikotarpio sąnaudos susijusios su išlaidomis, kurios padarytos per ataskaitinį laikotarpį.

Išlaidų dalis gali būti pripažinta sąnaudomis, jei ji susijusi su parduotos produkcijos pagaminimu ar paslaugos suteikimu, nes sąnaudų pripažinimo kriterijus yra ataskaitinio laikotarpio pajamos, kurios buvo uždirbtos patiriant šias sąnaudas.

Jeigu tam tikro turto naudojimas leis uždirbti kelių ateinančių ataskaitinių laikotarpių pajamas ir dėl to pajamų ir sąnaudų ryšys gali būti nustatytas tik apytiksliai, sąnaudos apskaitoje pripažįstamos taikant netiesioginius pripažinimo būdus, pavyzdžiui, ilgalaikio turto nusidėvėjimą ir amortizaciją.

Tais atvejais, kai per ataskaitinį laikotarpį padarytų išlaidų neįmanoma tiesiogiai susieti su uždirbtomis konkrečiomis pajamomis ir ateinančiais ataskaitiniais laikotarpiais jos neduos pajamų, šios išlaidos pripažįstamos sąnaudomis tą patį ataskaitinį laikotarpį, kada buvo patirtos.

Pasak Savicko (2009), dėl didelio apskaitos darbo imlumo ir optimalumo principo tokių išlaidų apskaitoje ekonomiškai netikslinga sieti su ataskaitinio ar ateinančių laikotarpių pajamomis, tačiau jos sudaro pagrindą pajamoms uždirbti. Kadangi neįmanoma tiksliai išmatuoti, kiek šios išlaidos uždirbs pajamų ir netikslinga būtų jas įtraukti į gaminamos produkcijos ar perkamų prekių savikainą, todėl šios sąnaudos yra pripažįstamos iškart. Tai dažniausiai tokio pobūdžio išlaidos:

- a) įmonės veiklos pradžios išlaidos;
- b) išlaidos, susijusios su prekės ženklo sukūrimu, pirkėjų sąrašų sudarymu;
- c) darbuotojų mokymo ir kvalifikacijos kėlimo išlaidos;
- d) turimo darbų išlaidos;
- e) administracinių patalpų, transporto priemonių, įrangos nuomos išlaidos;
- f) eksploatacijos, remonto išlaidos;
- g) administracijos darbuotojų darbo užmokestis bei su juo susiję mokesčiai;

- h) reprezentacijos išlaidos;
- i) turto broko, išaiškėjusio po eksploatacijos pradžios, pašalinimo išlaidos;
- j) veiklos mokesčių sąnaudos;
- k) kitos panačios išlaidos.

Sąnaudos, tenkančios skirtingiems ataskaitiniams laikotarpiams, turi būti paskirstytos tiems ataskaitiniams laikotarpiams, per kuriuos jos teiks įmonei ekonominę naudą.

Sąnaudomis pripažįstama ataskaitinio ir ankstesnių laikotarpių išlaidų dalis, kuri tenka per ataskaitinį laikotarpį uždirbtoms pajamoms. Išlaidos, kurios nesusijusios su pajamomis, uždirbtomis per ataskaitinį laikotarpį, bet skirtos pajamoms uždirbti būsimais laikotarpiais, apskaitoje registruojamos ir finansinėse ataskaitose pateikiamos kaip turtas. Turto dalis, skirta būsimųjų laikotarpių pajamoms uždirbti, sąnaudomis bus pripažinta tada, kai bus uždirbtos atitinkamos pajamos. Tačiau taikant palyginimo principą, turtas apskaitoje nepripažįstamas ir balanse neparodomas, jei jis neatitinka turto pripažinimo kriterijų (11-asis verslo apskaitos standartas „Sąnaudos“, 2008).

Sąnaudų dydžio nustatymas apibrėžiamas pagal verslo apskaitos standartus. Sąnaudos turi būti patikimai įvertintos tikrąja verte. Paprastai atsiskaitymai vykdomi pinigais ar jų ekvivalentais, todėl sąnaudų dydis įvertinamas sumokėta arba mokėtina pinigų ar jų ekvivalentų suma (neįskaitant į ją atgautino pridėtinės vertės mokesčio). Tačiau kai kuriais atvejais tikroji vertė nustatoma kitaip, pavyzdžiui, perkant prekes į skolą, kai numatytas ilgas atsiskaitymo laikotarpis nemokant palūkanų. Tokiu atveju sąnaudų tikroji vertė apskaičiuojama diskontuojant atsiskaitymo sumą rinkos palūkanų norma. Skirtumas turi būti pripažįstamas finansinės veiklos sąnaudomis.

Mainų atveju sąnaudos nustatomos pagal gautų paslaugų ir turto tikrąją vertę. Jei įmonė maino nepanašios vertės ar kilmės turtą ar paslaugas, sąnaudos nustatomos atsižvelgiant į gaunamo turto ar paslaugų tikrąją vertę.

Į pardavimo savikainą įtraukiama per ataskaitinį ir ankstesnius laikotarpius patirtų išlaidų suma, tenkanti per ataskaitinį laikotarpį suteiktoms paslaugoms ir parduotoms prekėms. Pardavimo savikainą sudaro prekių, parduotų per ataskaitinį laikotarpį, įsigijimo savikaina, produkcijos, parduotos per ataskaitinį laikotarpį, pasigaminimo savikaina ir paslaugų, suteiktų per ataskaitinį laikotarpį, teikimo sąnaudos, t. y. įskaičiuojama tik ta šio ar ankstesnių ataskaitinių laikotarpių išlaidų dalis, kuri tiesiogiai susijusi su prekėmis, produkcija ar paslaugomis, parduotomis per ataskaitinį laikotarpį.

Pardavimo savikainą sudaro paslaugų teikimo sąnaudos, perparduotų prekių ir parduotos produkcijos savikaina. Jų pripažinimas bei atskleidimas finansinėje atskaitomybėje aprašomas remiantis 11-uoju Verslo apskaitos standartu „Sąnaudos“ (2008).

Paslaugų teikimo sąnaudos turi būti pripažįstamos, apskaitoje registruojamos ir finansinėse

ataskaitose pateikiamos tą patį ataskaitinį laikotarpį, kada už suteiktas paslaugas buvo pripažintos pajamos.

Paslaugų teikimo sąnaudomis pripažįstamos visos išlaidos, kurias tiesiogiai ar netiesiogiai galima priskirti konkrečių paslaugų teikimui. Į paslaugų teikimo sąnaudas neįskaičiuojamos įmonės patirtos veiklos sąnaudos, kurios susijusios su visa įmonės veikla ir negali būti priskirtos konkrečioms paslaugoms.

Finansinėse ataskaitose turi būti pateikiama paslaugų teikimo grynoji savikaina. Ji turi būti sumažinta gautomis nuolaidomis. Jei atsargos, kurios priskiriamos suteiktų paslaugų savikainai, buvo nukainotos, jos į savikainą turi būti įtraukiamos nukainota verte. Į paslaugų savikainą taip pat neįtraukiamas įmonės, pridėtinės vertės mokesčio mokėtojos, sumokėtas pridėtinės vertės mokestis, išskyrus tuos atvejus, kai šis mokestis negražintinas.

Parduotos produkcijos savikaina yra viena iš sąnaudų sudedamųjų dalių. Ji turi būti pripažįstama, apskaitoje registruojama ir finansinėse ataskaitose pateikiama tą patį ataskaitinį laikotarpį, kai įmonės pagaminta produkcija yra parduodama.

Pagal palyginimo principą produkcijos pardavimo pajamos turi būti siejamos su sąnaudomis, patirtomis toms pajamoms uždirbti, todėl pagamintos produkcijos ir perparduotų prekių savikaina, apskaičiuota pagal įmonėje taikomus produkcijos savikainos skaičiavimo būdus, pripažįstama sąnaudomis tada, kai pagaminta produkcija ar prekės parduotos ir uždirba konkrečias pajamas, o pajamų suma gali būti įvertinta remiantis išsamia, teisinga, tikslią ir objektyvia informacija.

Parduotos produkcijos savikaina nustatoma taikant tuos pačius apskaičiavimo (nuolat ar periodiškai) ir įkainojimo (FIFO, LIFO, vidurkių, konkrečių kainų ar kitus) būdus, kurie taikomi pagamintos produkcijos atsargų apskaitai. Naudojant periodiškai apskaitomų atsargų būdą, parduotos produkcijos savikaina skaičiuojama ir apskaitoje registruojama tam tikro laikotarpio (pvz., mėnesio ar ketvirčio) pabaigoje pagal formules (11-asis VAS „Sąnaudos“, 2008):

Parduotos produkcijos savikaina = pagamintos produkcijos likutis laikotarpio pradžioje + per laikotarpį pagamintos produkcijos savikaina – pagamintos produkcijos likutis laikotarpio pabaigoje.

Pagamintos produkcijos savikaina = nebaigtos gamybos likutis laikotarpio pradžioje + gamybos išlaidos – nebaigtos gamybos likutis laikotarpio pabaigoje.

Taikant nuolat apskaitomų atsargų būdą, parduotos produkcijos savikaina skaičiuojama ir apskaitoje registruojama po kiekvieno produkcijos pardavimo.

Perparduotų prekių savikaina pripažįstama, registruojama, nustatoma ir finansinėse ataskaitose pateikiama panašiai kaip ir parduotos produkcijos savikaina. Apskaičiuojama taikant nuolat ir periodiškai apskaitomų atsargų būdą. Taikant periodiškai apskaitomų atsargų būdą, perparduotų prekių savikaina skaičiuojama ir apskaitoje registruojama tam tikro laikotarpio (pvz., mėnesio ar ketvirčio) pabaigoje pagal formulę:

Perparduotų prekių savikaina = prekių likutis laikotarpio pradžioje + per laikotarpį įgytų prekių savikaina – prekių likutis laikotarpio pabaigoje.

Taikant nuolat apskaitomų atsargų būdą, parduotų prekių savikaina apskaičiuojama pagal atsargų įkainojimo būdus ir pripažįstama sąnaudomis kiekvieną kartą pardavus prekes.

Veiklos sąnaudos parodo per tą patį ataskaitinį laikotarpį patirtas išlaidas, susijusias su tipine įmonės veikla, vykdoma neatsižvelgiant į pardavimo pajamų apimtį. Šios išlaidos negali būti siejamos su konkrečių ataskaitinių laikotarpių pajamomis, taip pat su ateinančių ataskaitinių laikotarpių ekonomine nauda, todėl pripažįstamos sąnaudomis tą ataskaitinį laikotarpį, kada patiriamos. Veiklos sąnaudoms nepriskiriamos su netipine įmonės veikla susijusios išlaidos, t. y. kitos, finansinės ir investicinės veiklos sąnaudos. Veiklos sąnaudos gali būti skirstomos į pardavimo, bendrąsias ir administracines sąnaudas.

Pardavimo sąnaudos – tai ataskaitinio laikotarpio veiklos sąnaudų dalis, susijusi su prekių pardavimu ar paslaugų suteikimu. Pardavimo sąnaudoms priskiriamos išlaidos, susijusios su ataskaitinio laikotarpio vykdoma veikla, skirta užtikrinti ar padidinti pardavimus. Pardavimo sąnaudos turi būti pripažįstamos, apskaitoje registruojamos ir finansinėse ataskaitose pateikiamos tą patį ataskaitinį laikotarpį, kada jos buvo patirtos (11-asis VAS „Sąnaudos“, 2008).

Bendrosios ir administracinės sąnaudos – ataskaitinio laikotarpio veiklos sąnaudų dalis, nesusijusi su prekių, paslaugų pardavimu, tačiau susijusi su įmonės valdymu ir jos tipine veikla. Paprastai bendrųjų ir administracinių sąnaudų dydis nėra susijęs su pardavimų apimtimi. Bendrosios ir administracinės sąnaudos turi būti pripažįstamos, apskaitoje registruojamos ir finansinėse ataskaitose pateikiamos tą patį ataskaitinį laikotarpį, kai jos buvo patirtos.

Netipinės veiklos sąnaudoms priskiriamos kitos veiklos, finansinės ir investicinės veiklos sąnaudos, jei jos nepriskiriamos tipinei įmonės veiklai. Netipinės veiklos sąnaudomis dauguma įmonių galėtų priskirti:

- a) investicinės veiklos sąnaudas;
- b) ilgalaikio turto perleidimo nuostolius;
- c) palūkanas;

- d) valiutų kursų pokyčių rezultatus;
- e) kitas sąnaudas, susidarančias esant tam tikroms aplinkybėms.

Kitos veiklos sąnaudos pripažįstamos pagal tuos pačius pripažinimo kriterijus, kaip ir tipinės veiklos sąnaudos. Jei kiti verslo apskaitos standartai leidžia tarpusavyje užskaityti pajamas ir sąnaudas, kitos veiklos sąnaudomis gali būti pripažįstamas grynasis ūkinės operacijos rezultatas (pavyzdžiui, nuostolis, gautas pardavus ilgalaikį turtą).

Finansinės ir investicinės veiklos sąnaudomis pripažįstamos sąnaudos ir nuostoliai, susiję su finansiniu turtu ar finansiniu įsipareigojimu. Finansinės sąnaudos pripažįstamos tuo atveju, kai yra priskaičiuojamos palūkanos kredito institucijoms ar kitiems ūkio subjektams, nuostoliai dėl valiutų kurso pasikeitimo, patiriami atsiskaitant už skolon pirktas prekes ar paslaugas valiuta, baudos ir delspinigiai, atsiradę dėl pavėluoto apmokėjimo ir pan. Investicinės sąnaudos daugiausiai atsiranda dėl nuostolio, patirto perleidžiant įmonės naudotą ilgalaikį turtą, rinkos pokyčių, kai įsigytų vertybinių popierių kaina sumažėja atitinkamai šių popierių rinkos kainai ir pan.

11-ajame VAS „Sąnaudos“ (2008) teigiama, jog palūkanų, honorarų sąnaudos, kurios patiriamos mokant už kitų įmonių ar asmenų turto naudojimą ar leidimą juo naudotis, turi būti pripažįstamos, jei:

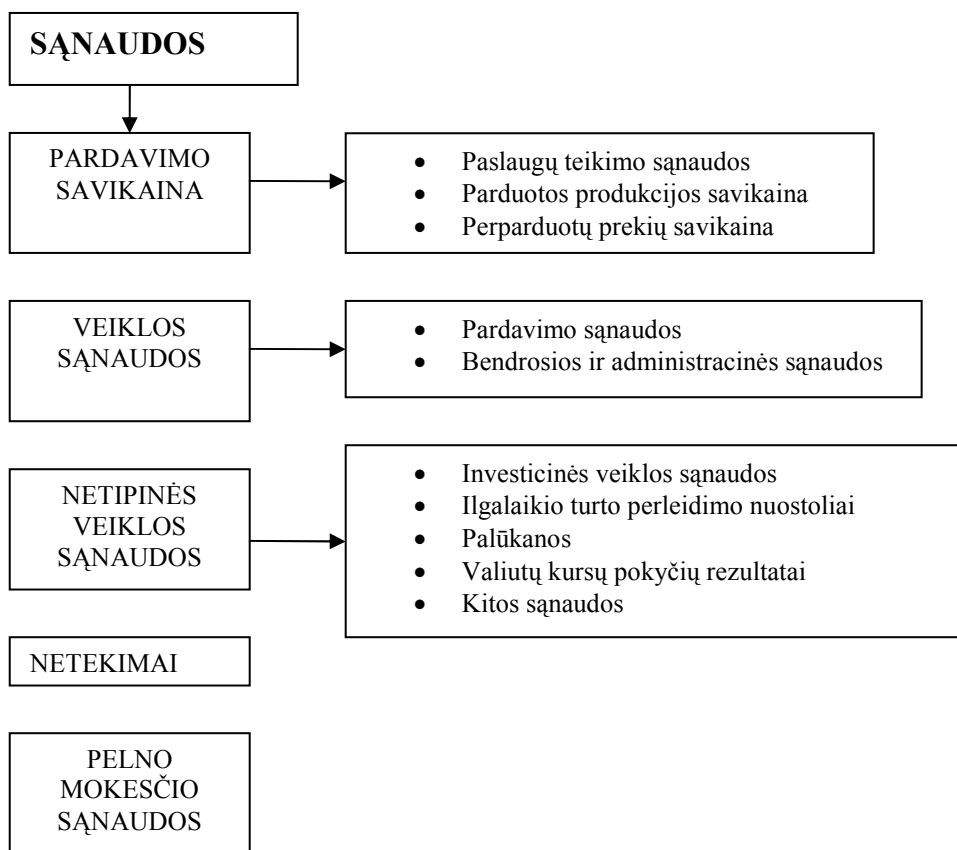
- 1) tikėtina, kad sąnaudos bus patirtos;
- 2) sąnaudų suma gali būti patikimai įvertinta.

Palūkanų sąnaudos turi būti pripažįstamos kaupimo principu, taikant apskaičiuotų palūkanų normos metodą. Honorarų sąnaudos turi būti pripažįstamos kaupimo principu atsižvelgiant į autorinių ar kitokių sutarčių sąlygas (11-asis VAS „Sąnaudos“, 2008).

Baudos ir delspinigiai už pavėluotus atsiskaitymus pripažįstami sąnaudomis tada, kai atsiranda prievolė juos mokėti ir tikimybė, kad jie nebus sumokėti, yra maža, arba kai pinigai yra sumokėti (11-asis VAS „Sąnaudos“, 2008).

Netekimais pripažįstamos atsitiktinės sąnaudos ar nuostoliai, kurie negali būti priskirti įprastinei įmonės veiklai. Pelno (nuostolių) ataskaitoje netekimai parodomi kaip pelną mažinančios ar nuostolius didinančios sąnaudos prieš apmokestinimą. „Netekimai – įvykių, kurie nepriklauso nuo įmonės veiklos, rezultatai. Jie gali atsirasti dėl tai vietovei nebūdingų gamtos reiškinių ar kitų įvykių“ (11-asis VAS „Sąnaudos“, 2008, p. 18).

Remiantis 11-uoju verslo apskaitos standartu „Sąnaudos“, pateikiamas sąnaudų paskirstymas (žr. 2 pav.).

Šaltinis: sudaryta pagal 11-ąjį Verslo apskaitos standartą „Sąnaudos“, 2008

2 pav. Sąnaudos

Tarptautiniai apskaitos standartai neišskiria „Sąnaudų“ dalies, o ją išskaido ir smulkesnius vienetus, tokius kaip statybų sutartys, pelno mokesčiai, nuoma, išmokos darbuotojams, užsienio valiutos kurso pasikeitimo įtaka rezultatams, turto vertės sumažėjimas, skolinimosi išlaidos ir pan.

Remiantis 11-uoju tarptautiniu apskaitos standartu (toliau – TAS) „Statybų sutartys“ (2007) pateikiama, koku būdu sąnaudos pripažįstamos statybų sutartyse. Sutarties pajamų ir sąnaudų pripažinimo dalyje teigiama, jei statybos sutarties rezultatai gali būti patikimai įvertinti, su statybos sutartimi susijusios išlaidos turi būti pripažįstamos sąnaudomis, atsižvelgiant į sutarties darbų įvykdymo lygį balanso data. Tikėtini statybos sutarties įvykdymo nuostoliai pagal TAS 36 straipsnį turi būti pripažįstami sąnaudomis nedelsiant, t. y. jei tikėtina, kad bendros sutarčių išlaidos viršys bendras sutarčių pajamas, tai tikėtini nuostoliai turi būti nedelsiant pripažįstami sąnaudomis. Jeigu statybos sutarties rezultatai negali būti patikimai įvertinti, tada sutarties išlaidos turi būti pripažįstamos sąnaudomis to laikotarpio, kai jos susidarė.

Pagal TAS „Pelno mokesčiai“ (2007) ataskaitinio laikotarpio ir atidėtieji mokesčiai turi būti

pripažinti pajamomis ar sąnaudomis ir įtraukti į laikotarpio grynąjį pelną ar nuostolį, išskyrus atvejus, kai mokestis atsiranda iš sandorio ar įvykio, kuris pripažįstamas tiesiogiai nuosavybėje tą patį ar kitą laikotarpį ir iš verslo junginio.

17-ajame TAS „Nuoma“ (2007), nuoma pripažįstama finansine nuoma, jei perduodama visa su turto nuosavybe susijusi rizika ir nauda bei nuoma pripažįstama veiklos nuoma, jei iš esmės visa su turto nuosavybe susijusi rizika ir nauda neperduodama.

Pirminio pripažinimo metu, nuomos laikotarpio pradžioje finansinė nuoma nuomininkų balanse turi būti pripažįstama turtu ar įsipareigojimais tokiomis sumomis, kurios lygios išsinuomoto turto tikrajai vertei, arba, jeigu jos mažesnės, dabartinei minimalių įmokų pagal nuomos sutartį vertei. Bet kokios pirminės tiesioginės nuomininko išlaidos pridedamos prie turto pripažintos sumos. Vėlesnio vertinimo metu, minimalios įmokos pagal nuomos sutartį turi būti pateikiamos atitinkamai kaip finansavimo mokesčiai ir likusios įsipareigojimo dalies sumažinimas. Finansavimo mokesčiai turi būti paskirstomi per nuomos laikotarpius taip, kad sudarytų pastovią palūkanų normą kiekvieno laikotarpio likučiams. Neapibrėžtieji nuomos mokesčiai turi būti laikomi sąnaudomis jų atsiradimo laikotarpį.

Įmokos pagal veiklos nuomos sutartį nuomos laikotarpiu turi būti tiesiogiai pripažįstamos sąnaudomis, išskyrus tą atvejį, kada kitas sisteminis pagrindas aiškiau parodytų per laikotarpį vartotojo gaunamos nuomos modelį⁴.

19-tąjį TAS „Išmokos darbuotojams“ darbdavys turi taikyti apskaitydamas visas išmokas darbuotojams, išskyrus tas, kurioms taikomas 2-asis TFAS⁵ „Mokėjimas akcijomis“. Pavyzdžiui, visos trumpalaikės išmokos ir išmokos, mokamos pasibaigus tarnybos laikotarpiui, pripažįstamos ir vertinamos vienodai. Jei per ataskaitinį laikotarpį darbuotojas atliko darbą, įmonė turi pripažinti trumpalaikių išmokų darbuotojams, kurias numatoma mokėti už tą darbą, nediskontuotą sumą, taip pat įmoka už darbą, mokėtiną į nustatytą įmokų planą, įmonė turi pripažinti:

- a) kaip įsipareigojimą (sukauptąsias sąnaudas), prieš tai išskaičiavus jau sumokėtą įmoką. Jei sumokėta suma viršija nediskontuotą išmokų sumą ar įmoką, mokėtiną už darbą iki balanso datos, įmonė turi pripažinti šį perviršį kaip turtą (iš anksto apmokėtas sąnaudas) tiek, kiek toks išankstinis mokėjimas sudarys sąlygas, tokias kaip, sumažinti būsimuosius mokėjimus ar sugrąžinti pinigus;
- b) kaip sąnaudas, nebent kitas TAS reikalautų ar leistų įtraukti šias išmokas į turto kainą (pavyzdžiui, 2-asis TAS „Atsargos“ ir 16-asis TAS „Nekilnojamasis turtas, įranga ir įrengimai“).

⁴ Žr. taip pat NAK 15-ąjį aiškinimą „Veiklos nuoma: skatinimas“.

⁵ TFAS – tarptautiniai finansinės atskaitomybės standartai.

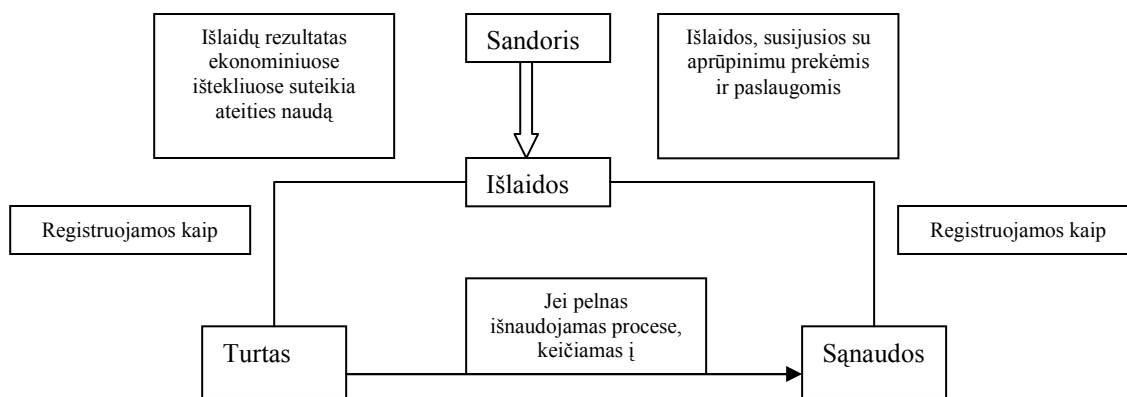
Skolinimosi išlaidos taip pat priskirtinos sąnaudoms. Jos apskaitos tvarką nustato 23-iasis TAS „Skolinimosi išlaidos“. Pagal šį standartą reikalaujama skolinimosi išlaidas nedelsiant pripažinti sąnaudomis to laikotarpio, per kurį jos patiriamos. Tai pagrindinis būdas apskaityti skolinimosi išlaidas. Tačiau šis standartas leidžia taikyti leistiną alternatyvų būdą, kapitalizuojant skolinimosi išlaidas, tiesiogiai priskirtinas ilgo parengimo turto įsigyjimui, statybai ar gamybai. Jos kapitalizuojamos kaip to turto savikainos dalis. Kapitalizuoti tinkama skolinimosi išlaidų dalis turi būti nustatoma pagal TAS „Skolinimosi išlaidos“.

John D. Bazley ir kt. (1988) savo teorijoje išskyrė tris plintančius sąnaudų pripažinimo principus, kurie buvo identifikuoti APB⁶ ir vėliau perimti FASB su tikslu teisingai pripažinti sąnaudas su pajamomis:

1. Priežasties ir rezultato ryšys. Daugumoje įmonių, kai kurių sandorių rezultatas įvyksta tuo pačiu metu, tiek pajamų, tiek sąnaudų atžvilgiu. Pajamos ir sąnaudos yra tiesiogiai susiję tarpusavyje, t. y. sąnaudos turėtų būti pripažįstamos tuo pačiu laiku kaip ir pajamos.
2. Sistemiškas ir racionalus paskirstymas. Kai kurios išlaidos turėtų būti pripažįstamos sąnaudomis tam tikrame apskaitomame laikotarpyje sistemiško ir racionalaus paskirstymo pagrindu tarp periodų, kurių metu gaunama nauda. Nesant tiesioginiam priežasties ir rezultato sąryšiui, kiekvieno turto išlaidų dalis turėtų būti racionaliai išleista kiekvieną periodą. Paskirstymo sistema turėtų būti pagrįsta pelno (naudos) numatymo metodu ir atrodyti pagrįsta nešališkam asmeniui (stebėtojui).
3. Neatidėliotinas pripažinimas. Tam tikros išlaidos yra apskaitomos kaip sąnaudos einamajame apskaitomame laikotarpyje, nes (a) išlaidos, patirtos per laikotarpį suteikia neišskiriamą ateities naudą, arba (b) išlaidų paskirstymas tarp apskaitomų laikotarpių arba atitinkantis priežasties ir rezultato ryšį, nėra vertinamas kaip naudingo rezultato pareikimas.

Kartais sunku nustatyti ar išlaidos turėtų būti apskaitomos kaip sąnaudos, ar kaip turtas ir, jei jos apskaitomos kaip turtas, tada turėtų įvykti sąnaudų pripažinimas (žr. 3 pav.)

⁶ **Accounting Principles Board (APB) Opinions** – Apskaitos principų taikymo komisija. Ji buvo sukurta 1959 m. Tai buvo pagrindinė organizacija nustatanti JAV benduosius priimtus apskaitos principus. Ši organizacija gyvavo iki 1973 m., vėliau ji buvo pakeista **Financial Accounting Standards Board (FASB)**.

Šaltinis: John D. Bazley et al., 1988.

3 pav. Išlaidos: turtas ar sąnaudos

Remiantis nagrinėta literatūra, pateikiama apibendrinta lentelė, kurioje matyti sąnaudų pripažinimo bei sąnaudų dydžio nustatymo kriterijų įvairovė (žr. 2 lent.).

2 lentelė. Sąnaudų pripažinimo bei dydžio nustatymo kriterijai remiantis VAS

Sąnaudų pripažinimo kriterijai	
Pagrindiniai kriterijai	Trumpas aprašymas
Sąnaudos apskaitoje pripažįstamos vadovaujantis kaupimo ir palyginimo principais tą ataskaitinį laikotarpį, kai uždirbamos su jomis susijusios pajamos, neatsižvelgiant į laiką, kada buvo išleisti pinigai	Pagal kaupimo principą sąnaudos apskaitoje pripažįstamos ir registruojamos, kai jos patiriamos, neatsižvelgiant į laiką, kada buvo išleisti pinigai. Palyginimo principas numato, kad ataskaitinio laikotarpio pajamos turi būti siejamos su sąnaudomis, patirtomis toms pajamoms uždirbti. Pajamos ir sąnaudos, susijusios su tuo pačiu sandoriu, turi būti pripažįstamos tą patį ataskaitinį laikotarpį. Sąnaudos pripažįstamos tada, kai jos uždirba atitinkamas pajamas. Sąnaudos, tenkančios skirtingiems ataskaitiniams laikotarpiams, turi būti paskirstytos tiems ataskaitiniams laikotarpiams, per kuriuos jos teiks įmonei ekonominę naudą.
Išlaidos, kurios nesusijusios su pajamomis, uždirbtomis per ataskaitinį laikotarpį, bet skirtos pajamoms uždirbti būsimais laikotarpiais, apskaitoje registruojamos ir finansinėse ataskaitose pateikiamos kaip turtas	Turto dalis, skirta būsimųjų laikotarpių pajamoms uždirbti, sąnaudomis bus pripažinta tada, kai bus uždirbtos atitinkamos pajamos. Tačiau taikant palyginimo principą, turtas apskaitoje nepripažįstamas ir balanse neparodomas, jei jis neatitinka turto pripažinimo kriterijų.

2 lentelės tęsinys kitame puslapyje

Sąnaudų pripažinimo kriterijai	
Pagrindiniai kriterijai	Trumpas aprašymas
Sąnaudos apskaitoje pripažįstamos taikant netiesioginius pripažinimo būdus, pavyzdžiui, ilgalaikio turto nusidėvėjimą ir amortizaciją	Jeigu tam tikro turto naudojimas leis uždirbti kelių ateinančių ataskaitinių laikotarpių pajamas ir dėl to pajamų ir sąnaudų ryšys gali būti nustatytas tik apytiksliai.
Išlaidos pripažįstamos sąnaudomis tą patį ataskaitinį laikotarpį, kada buvo patirtos.	Tais atvejais, kai per ataskaitinį laikotarpį padarytų išlaidų neįmanoma tiesiogiai susieti su uždirbtomis konkrečiomis pajamomis ir ateinančiais ataskaitiniais laikotarpiais jos neduos pajamų.
Paslaugų teikimo sąnaudos turi būti pripažįstamos tą patį ataskaitinį laikotarpį, kada už suteiktas paslaugas buvo pripažintos pajamos	Jei paslaugų teikimo sandorio patikimai įvertinti negalima, tai pajamomis pripažįstama išlaidų suma, kurią tikimasi atgauti. Pelnas nepripažįstamas. Jei sandorio patikimai įvertinti negalima ir nėra galimybių atgauti patirtų išlaidų, jos pripažįstamos sąnaudomis.
Parduotos produkcijos savikaina yra viena iš sąnaudų sudedamųjų dalių	Ji turi būti pripažįstama, apskaitoje registruojama ir finansinėse ataskaitose pateikiama tą patį ataskaitinį laikotarpį, kai įmonės pagaminta produkcija yra parduodama.
Veiklos sąnaudos	Parodo per tą patį ataskaitinį laikotarpį patirtas išlaidas, susijusias su tipine įmonės veikla, vykdoma neatsižvelgiant į pardavimo pajamų apimtį. Jos pripažįstamos sąnaudomis tą ataskaitinį laikotarpį, kada patiriamos.
Netipinės veiklos sąnaudos: kitos veiklos sąnaudos, finansinės ir investicinės veiklos sąnaudos	Kitos veiklos sąnaudos pripažįstamos pagal tuos pačius pripažinimo kriterijus kaip ir tipinės veiklos sąnaudos. Finansinės ir investicinės veiklos sąnaudomis pripažįstamos sąnaudos ir nuostoliai, susiję su finansiniu turtu ar finansiniu išpareigojimu. Taip pat pripažįstamas tikrosios vertės sumažėjimas, susijęs su investiciniu turtu.
Palūkanų sąnaudos	Turi būti pripažįstamos kaupimo principu, taikant apskaičiuotų palūkanų normos metodą.
Honorarų sąnaudos	Turi būti pripažįstamos kaupimo principu atsižvelgiant į autorinių ar kitokių sutarčių sąlygas.
Baudos ir delspinigiai už pavėluotus atsiskaitymus	Pripažįstami sąnaudomis tada, kai atsiranda prievolė juos mokėti ir tikimybė, kad jie nebus sumokėti yra maža, arba kai pinigai yra sumokėti.
Netekimai	Pripažįstamos atsitiktinės sąnaudos ar nuostoliai, kurie negali būti priskirti įprastinei įmonės veiklai. Pelno (nuostolių) atskaitoje netekimai parodomi kaip pelną mažinančios ar nuostolius didinančios sąnaudos prieš apmokestinimą.
Sąnaudos turi būti patikimai įvertintos sumokėto ar mokėtino atlygio tikrąja verte	Paprastai atsiskaitymai vykdomi pinigais ar jų ekvivalentais, todėl sąnaudų dydis įvertinamas sumokėta arba mokėtina pinigų ar jų ekvivalentų suma.

2 lentelės tęsinys kitame puslapyje

Sąnaudų pripažinimo kriterijai	
Pagrindiniai kriterijai	Trumpas aprašymas
Palūkanų pajamos	Palūkanų pajamos turi būti apskaičiuojamos pagal įmonės nustatytą apskaitos politiką, t. y. kiekvieną mėnesį arba ne rečiau, kaip rengiant ataskaitinio laikotarpio finansines ataskaitas.
Mainai	Sąnaudos nustatomos pagal gautų paslaugų ir turto tikrąją vertę.
Į pardavimo savikainą įtraukiama per ataskaitinį ir ankstesnius laikotarpius patirtų išlaidų suma, tenkanti per ataskaitinį laikotarpį suteiktoms paslaugoms ir parduotoms prekėms	Pardavimo savikainą sudaro prekių, parduotų per ataskaitinį laikotarpį, įsigijimo savikaina, produkcijos, parduotos per ataskaitinį laikotarpį, pasigaminimo savikaina ir paslaugų, suteiktų per ataskaitinį laikotarpį, teikimo sąnaudos, t. y. įskaičiuojama tik ta šio ar ankstesnių ataskaitinių laikotarpių išlaidų dalis, kuri tiesiogiai susijusi su prekėmis, produkcija ar paslaugomis, parduotomis per ataskaitinį laikotarpį.

Šaltinis: sudaryta pagal 11-ąjį Verslo apskaitos standartą „Sąnaudos“, 2008

1.4. Pajamų ir sąnaudų pripažinimas pagal kaupimo apskaitos principą

Bendru atveju pajamos pripažįstamos pagal kaupimo apskaitos principą, t. y. tada, kai jos uždirbamos, neatsižvelgiant į pinigų gavimą.

Pinigų pripažinimo būdas reiškia, kad pajamos pripažįstamos tik gavus apmokėjimą. Šį būdą tinka taikyti tik mažose individualiose įmonėse, kurių apskaita nesudėtinga, nes ir sąnaudos pripažįstamos tik pagal apmokėtas sąskaitas. Dėl to gali susidaryti sunkumų apskaičiuojant pelną. Jei įmonė yra PVM mokėtoja, turi sąndomų darbuotojų, apskaitoje taikyti šio būdo negalima.

Pelno mokesčio įstatymo 8 str. numato, jog taikant pinigų apskaitos principą, Lietuvos vieneto pajamos pripažįstamos faktišku pajamų gavimo momentu. Taikant pinigų apskaitos principą, Lietuvos vieneto sąnaudos pripažįstamos tokia pat tvarka, kaip jos pripažįstamos taikant kaupimo apskaitos principą, tačiau pripažįstamos tik tos vieneto sąnaudos, kurios susijusios su pajamomis, faktiškai gautomis per mokestinį laikotarpį.

Pinigų apskaitos principą (t. y. pripažinti pajamas tik faktiškai gavus pinigus) gali taikyti tik tie Lietuvos vienetai, kurie:

- iki Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymo (toliau – PMI) įsigaliojimo pajamas pripažindavo pagal pinigų apskaitos principą ir kurių pajamos per paskutinius 3 mokestinius laikotarpius nėra per vieną neviršijo 100 tūkstančių litų;
- naujai įregistruoti Lietuvos vienetai, kurių pirmojo mokestinio laikotarpio planuojamos

pajamos neviršys 100 tūkstančių litų per mokestinį laikotarpį (PMĮ 9 str.).

Lietuvos vienetai, taikantys pinigų apskaitos principą, privalo pereiti prie pajamų kaupimo apskaitos principo mokestiniu laikotarpiu, einančiu po to mokestinio laikotarpio, kurį pajamos viršijo 100 tūkstančių litų ribą (PMĮ 9 str.).

Lietuvos vienetai, kurie pagal PMĮ 9 str. 2 dalies nuostatas privalėtų pereiti prie pajamų pripažinimo pagal kaupimo apskaitos principą, gali ir toliau taikyti pinigų apskaitos principą, jeigu jie turi (igijo) bankrutuojančiojo statusą.

Pagal PMĮ 58 str. 12 dalį Lietuvos vienetai, kurie iki PMĮ įsigaliojimo (iki 2002-01-01) pajamas pripažindavo pagal faktišką jų gavimo momentą (t. y. taikydami pinigų apskaitos principą) ir kurių nors vieno iš trijų paskutinių mokestinių laikotarpių (1999 m., 2000 m. ar 2001 m.) pajamos buvo didesnės kaip 100 tūkst. litų, pereiti prie kaupimo apskaitos principo gali ne iškart nuo 2002-01-01, bet pasirinktinai ir nuo 2003 m. prasidėsiančio mokestinio laikotarpio. Tokiais atvejais Lietuvos vienetai patys pasirenka, nuo kurio mokestinio laikotarpio (prasidedančio 2002 m. ar 2003 m.) pereiti prie kaupimo apskaitos principo.

Šie principai netaikomi bankrutuojančiojo statusą turintiems (igijusiems) Lietuvos vienetais. Pagal Įmonių bankroto įstatymą (Žin., 2001, Nr. 31-1010, Nr. 37, Nr. 52) bankrutuojanti įmonė – tai įmonė, kuriai iškelta bankroto byla arba kurios bankroto procesas vyksta ne teismo tvarka.

Apskaičiuodami apmokestinamąjį pelną, pinigų apskaitos principą gali taikyti tik Lietuvos vienetai. Taikant pinigų principą pripažįstamos ir užsienio vienetų pajamos. Užsienio vienetai, vykstantys veiklą per nuolatinės buveinės, pinigų apskaitos principo taikyti negali. Užsienio vienetai pinigų apskaitos principą taiko tik tuo atveju, kai pajamas Lietuvoje uždirba ne per nuolatinės buveinės, t. y. kai uždirba pajamas, kurios pagal PMĮ 4 str. 4 dalį priskiriamos apmokestinamosioms prie pajamų šaltinio. Vadinasi, Lietuvos vienetas, nuolatinė buveinė arba nuolatinis Lietuvos gyventojas pelno mokestį nuo užsienio vienetui išmokamų pajamų (sumų) turi išskaičiuoti tų pajamų (sumų) išmokėjimo užsienio vienetui momentu.

Pajamas pripažįstant pagal pinigų apskaitos principą, sąnaudos pripažįstamos taikant kaupimo ir palyginimo principus. Kaupimo principas reiškia, kad sąnaudos apskaitomos neatsižvelgiant į tai, ar jos apmokėtos, ar ne, bet atsižvelgiant į jų atsiradimo laikotarpį. Palyginimo principas reiškia, kad per mokestinį laikotarpį uždirbtos pajamos lyginamos su uždirbant tas pajamas patirtomis sąnaudomis. Vadinasi, taikant pinigų apskaitos principą, Lietuvos vieneto leidžiamais atskaitymais pripažįstamos tik tos sąnaudos, kurios susijusios su per mokestinį laikotarpį faktiškai gautomis pajamomis, t.y. su tomis pajamomis, kurios per mokestinį laikotarpį buvo pripažintos pajamomis taikant pinigų apskaitos principą, neatsižvelgiant į tai, ar tos sąnaudos apmokėtos. Tačiau pagal PMĮ 31 str. 1 dalies 8 punktą į sąnaudų apmokėjimą atsižvelgiama tuo atveju, kai tos sąnaudos susijusios su tikslinėse teritorijose įregistruotais ar

kitaip organizuotais vienetais. Tokiu atveju daugiau kaip prieš 18 mėnesių į leidžiamus atskaitymus įtrauktos, bet vis dar neapmokėtos sąnaudos priskiriamos neleidžiamiems atskaitymams.

Lietuvos vienetas, nors ir atitinkantis PMĮ 9 str. 1 dalyje nustatytus kriterijus, gali nuo bet kurių mokestinių metų pradžios pereiti nuo pinigų apskaitos principo prie pajamų kaupimo apskaitos principo. Apie tokį perėjimą Lietuvos vienetas praneša vietos mokesčių administratoriui pažymint atitinkamą laukelį metinėje pelno mokesčio deklaracijoje. Tais atvejais, kai Lietuvos vienetas vietoj taikyto pinigų apskaitos principo pradeda taikyti kaupimo apskaitos principą, į šio apskaitos principo taikymo mokestinius metus pereinančios pirkėjų skolos į Lietuvos vieneto pajamas įtraukiamos po šių skolų apmokėjimo, tačiau ne vėliau kaip per 3 metus nuo to mokestinio laikotarpio pradžios, kuri buvo pereita prie kaupimo apskaitos principo. Jei pirkėjai per 3 metus nuo to mokestinio laikotarpio, kuri perėjo prie kaupimo apskaitos principo, pradžios neatsiskaito, tai šios nesumokėtos skolos į Lietuvos vieneto pajamas įtraukiamos tais trečiaisiais metais (PMĮ 10 str.).

Lietuvos vienetas, kuris iki šio įstatymo įsigaliojimo taikė kaupimo apskaitos principą, ir Lietuvos vienetas, kuriam pagal šio įstatymo nuostatas nustatyta prievolė pereiti nuo pinigų apskaitos principo prie kaupimo apskaitos principo, negali kaupimo apskaitos principo keisti į pinigų apskaitos principą iki Lietuvos vieneto likvidavimo arba pabaigos (PMĮ 10 str.).

Taigi, apibendrinami pajamų ir sąnaudų pripažinimą pagal pinigų apskaitos principą galime teigti, kad tai, remiantis visais aptartais įstatymais, Lietuvos vienetai vedantys supaprastintą apskaitą, t. y. apskaita, tvarkoma darant paprastąjį įrašą. Pagal LR Buhalterinės apskaitos įstatymą paprastas įrašas – tai ūkinių operacijų ir ūkinių įvykių registravimo būdas, kai nedaromas dvejetainis įrašas. Vadinasis, visi kiti Lietuvos vienetai vykdo apskaitą darant dvejetainį įrašą. „Dvejetainis įrašas – ūkinių operacijų ir ūkinių įvykių registravimo būdas, kai kiekvienos ūkinės operacijos arba kiekvieno ūkinio įvykio vertė įrašoma į sąskaitos (sąskaitų) debetą, o jai lygi suma – į kitos sąskaitos (sąskaitų) kreditą“ (LR Buhalterinės apskaitos įstatymas, 2001, p. 2). Pirmasis teorinis darbas apie dvejetainį įrašą laikomas 1494 m. Venecijoje parašyta Luko Pačiolio knyga „Summa de arithmetica, geometria, proportion et proportionalita“ (Aritmetikos, geometrijos, mokymo apie proporcijas ir santykius suma).

2. UŽDAROSIOS AKCINĖS BENDROVĖS „KĖDBUSAS“ PAJAMŲ IR SĄNAUDŲ TYRIMO METODOLOGIJA

2.1. Pajamų ir sąnaudų apskaitos politikos UAB „Kėdbusas“ tyrimo metodai

Žodis metodologija kilęs iš graikų kalbos žodžių „methodos“ ir „logos“. Pasak mokslinių tyrimų metodologijos autoriaus Kardelio (2002), metodologiją plačiaja prasme galima apibrėžti kaip bendriausius pažinimo principus. Tačiau įvairioje literatūroje ši sąvoka traktuojama nevienodai. Viena metodologija, nagrinėjanti bendramokslinius principus ir tyrimo formas (pavyzdžiui, viso to, kas egzistuoja, sistemingumas, struktūriškumas, informatyvumas). Kita metodologija – tai pažinimo metodai ir būdai konkrečioje mokslo kryptyje. Galima teigti, jog konkrečioje kryptyje metodologija – tai žinių sistema apie mokslinio pažinimo procesą, metodus ir konkrečių tyrimų metodiką. Kitas supratimas apie metodologiją teigia, jog tai mokymas apie metodą.

„Nepaisant sąvokų įvairovės, metodologiją galima apibrėžti kaip teoriją, kuri nagrinėja mokslinio pažinimo procesą (bendroji metodologija) ir jo principus (bendramokslinė metodologija) bei mokslinio tyrimo metodus ir techniką (mokslo krypties metodologija)“ (Kardelis, 2002, p. 13).

Kita vertus, jeigu tyrimo metodai yra sietini su jų taikymo technika bei duomenų rinkimo procedūromis, tai tyrimų metodologija, kaip nurodoma literatūroje (Cohen et al., 2000), skirta visų pirma aprašyti ir išanalizuoti vienus ar kitus metodus, nubrėžiant jų taikymo ribas bei išryškinant išankstines jų nuostatas, susiejant jų potencialą su žinojimo ribomis. „Taigi metodologijos tikslas – padėti tyrėjui plačiau suprasti ne mokslinio tyrimo produktą, bet patį tyrimo procesą“ (Kardelis, 2002, p. 14). Teigiama, kad nuo tinkamai pasirinktos tyrimo metodologijos priklauso ir paties darbo sėkmė.

Moksliniame tyrime pasirinkta pajamų ir sąnaudų apskaita apima būdus ir procesus, pateikiančius finansinę ir nefinansinę informaciją organizacijoje, kad būtų galima priimti geresnius sprendimus ir pasiekti organizacinę kontrolę ir efektyvumą. Šiais sunkiais ekonominiais laikais yra labai svarbu tinkamai taupyti ir skirstyti lėšas. Įmonės pajamos ir kiek aktualesnės sąnaudos buvo ir lieka aktuali tema. Todėl šiame moksliniame darbe siekiama ištirti UAB „Kėdbusas“ pajamų ir sąnaudų apskaitą bei jų įtaką įmonės veiklos rezultatams.

Tyrimo hipotezė – pajamų ir sąnaudų santykio optimizavimas leistų įmonei dirbti pelningiau.

Tyrimo tikslas – įvertinti įmonės pajamų ir sąnaudų įtaką įmonės veiklos rezultatams ir pateikti siūlymus pajamų ir sąnaudų optimizavimui.

Nustatytam tyrimo tikslui pasiekti keliami šie uždaviniai:

1. Išnagrinėti įmonės pajamų ir sąnaudų apskaitos tvarkymo ypatumus, remiantis savivaldybių transporto įmonių praktika.
2. Atlikti UAB „Kėdubusas“ pajamų ir sąnaudų SSSG analizę.
3. Atlikti horizontaliąją ir vertikaliosią pajamų analizes ir išsiaiškinti pajamų didėjimo ir mažėjimo priežastis, tendencijas bei išnagrinėti galimybes jų didinimui, išanalizuoti pajamų struktūrą.
4. Atlikti sąnaudų horizontaliąją bei vertikaliosią analizes, kad būtų išaiškintos, kokios sąnaudų grupės daro didžiausią įtaką finansiniams rezultatams, išnagrinėti bei pasiūlyti sprendimus jų optimizavimui.
5. Apibendrinti finansinius duomenis įmonės pelno (nuostolio) ataskaitos analize.

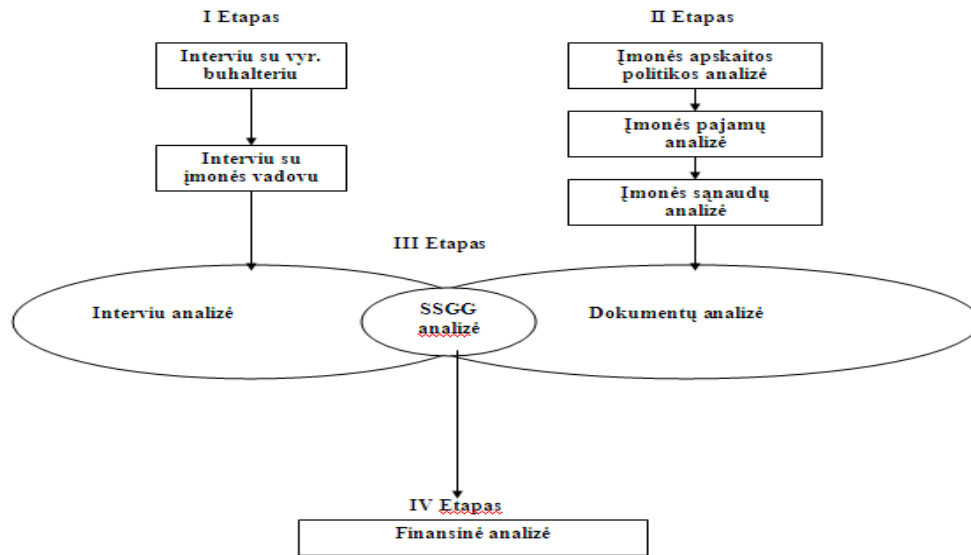
Sociologiniam tyrimui atlikti, jo iškeltam tikslui pasiekti bei viena iš priemonių patikrinti iškeltą hipotezę pasirinktas interviu tyrimo metodas, kuris panaudotas siekiant gauti žodines ataskaitas iš tiriamos įstaigos vadovo, apskaitos ir planavimo skyriaus darbuotojų apie pajamų sumažėjimo, o sąnaudų padidėjimo priežastis ir problemas, apskaitos ypatumus, pastebėjimus, vertinimus bei pasiūlymus.

Taip pat tyrime buvo panaudotas dokumentų analizės metodas, siekiant surinkti pirminius duomenis, kurie naudojami kaip informacijos šaltinis įgyvendinant iškeltus uždavinius, analizuojant pajamų ir sąnaudų apskaitą. Pasak Luobikienės (1997), ši analizė yra viena iš sociologinių tyrimo rūšių – analitinis tyrimas. Tai „giliausia sociologinė analizė, kurios tikslas yra ne tik aprašyti reiškinio struktūros elementus, bet ir nustatyti jų priežastinius ryšius“ (Luobikienė ir kt., 1997, p. 37-38). Dokumentacijos analizė apima organizacinę – struktūrinę sociologinio tyrimo programos dalį, kurią sudaro pasiruošimas tyrimui, informacijos rinkimo, doravimo procedūros, duomenų analizė, interpretavimas, tyrimo ataskaita.

Tyrimo metu gauta informacija apibendrinama SSSG (angl. SWOT) analizės metodu. Bei įmonės veiklos rezultatus įvertinti atliekama finansinė įmonės analizė.

2.2. Tyrimo organizavimas ir eiga

Tyrimo eigos išdėstymas pagrįstas informacijos nuoseklumu. Tam, kad būtų pasiekti iškelti tyrimo tikslai bei įvykdyti suformuoti uždaviniai mokslinio tyrimo eiga pateikiama supaprastintos schemos metodu (žr. 4 pav.).

4 pav. Moklinio tyrimo organizavimo procesas ir eiga

Visas tyrimo atlikimas susideda iš IV etapų:

I etapas. Iš pradžių vykdomas susipažinimas su įmonės nuostatais, apskaitos politika, bendra įmonės finansine būkle. Atkreiptinas dėmesys į tyrimo objekto ypatumus UAB „Kėdibusas“ įmonėje. Susipažinimas su įmonės veikla bei jos ypatumais palengvina tolimesnę atliekamo tyrimo eigą. Pirmajame etape atliekamas interviu su UAB „Kėdibusas“ vyr. buhalterė, siekiant sužinoti, kokie apskaitos metodai taikomi bei su kokiomis problemomis susiduria įmonė tvarkant pajamų ir sąnaudų apskaitą, taip pat kokie vidiniai ir išoriniai veiksniai įtakoja pelną ar nuostolius. Interviu su įmonės direktoriumi, atskleistų įmonės būklę, pagrindines įmonės problemas, pastebėjimus, vertinimus bei pasiūlymus.

II etapas. Antrajame etape atliekama dokumentų analizė. Išsamiai išanalizuojami tyrimo uždaviniai, pateikiamos dokumentų analizės išvados bei pasiūlmai.

III etapas. Šiame etape visa emirinio tyrimo (interviu bei dokumentų analizės metu) gauta informacija apibendrinama SSGG analizės metodu. Pateikiamos įmonės stiprybės, silpnybės, galimybės ir grėsmės.

IV etapas. Įmonės veiklos rezultatams įvertinti atliekama finansinė analizė, kurios metu atliekama pajamų ir sąnaudų horizontalioji bei vertikalioji analizės bei santykinė analizė, kurios padeda įvertinti finansinę įmonės būklę.

2.3. Interviu tyrimo metodas

„Tyrimo metodika apima duomenų rinkimo ir analizės procedūrų, technikų ir metodų visumą“

(Macroscopic: methods). Selected qualitative research emphasizes data collection methods. „Qualitative research – systematic study of situations, events, individuals or groups in natural settings, seeking to understand underlying meanings“ (Žukauskienė, 2008, p. 2). Practically, qualitative data can be collected using various methods: surveys, interviews, observation, document or audio-visual material and artifact analysis methods, etc. Marshall and Rossman (1999) distinguish four basic qualitative data collection methods: participation, observation, interview, and document review.

Regarding UAB „Kėdibusas“ case, the selected primary sociological information method – interview, which analyzes primary data, obtained through interviews with police officers. This method emphasizes the role of researchers' and their own experiences.

„**Interview** (angl. *interview* – talk) – social and psychological information obtained through a survey, used to test hypotheses, dominant theory, or to supplement or confirm data obtained through other methods, or used as a primary data collection method“ (Vaitkevičiūtė, 2002). Interview is one of the survey methods. Sometimes, the selected interview method, its purpose – to obtain more objective information for research tasks and about specific factors, which can influence the research object. Interview as a separate research method can be divided into many different variants, starting from formalized (standardized) interviews to informal interviews.

Stelios Stylianou (2006) distinguishes detailed interview method and notes, that this method is perceived as a leading method for researchers to find deeper structures. The same method is analyzed by Johnson (2002). He distinguishes two primary detailed interview purposes – exploration and verification. Exploration – a process without predetermined boundaries, which aims to reveal the full spectrum of factors, related to the research object. As interview participants often talk about a set of factors, unexpected ones, other interviewees explore more „what else“, that would be worth knowing. Verification usually refers to confirmation of statements, answers of participants and surveyed others to the same question. Interview control questions (ICQs) are real research questions, which confirm the research and verification.

Michael A. McDaniel et al. (1994) explored seven basic literature interview research methods over the last 35 years. One of the researchers O. R. Wright (1969) summarizes the interview research and made a conclusion, that (a) interview responses are accepted as evidence and verbal signals; (b) the relationship between the interviewee and the interviewer is a significant variable, which influences the interview effectiveness; and (c) structured interviews are more reliable than unstructured ones.

P. M. Wright et al. (1989) vedė 13 struktūrinių interviu tyrinėjimų metaanalizes. Wiesner ir Cronshaw (1988), išsamiausiame metaanalitinėje santraukoje ligi šiol, ištyrinėjo interviu pagrįstumą kaip interviu pobūdžio funkciją ir pagal struktūros laipsnį. Šio mokslinio darbo rezultatai parodė, kad struktūriškas interviu davė daug didesnę reikšmę tiksliam pagrįstumui palyginti su nestrukūrišku interviu.

Tiriamąo interviu metodo paskirtis yra trejopa: tiesiogonė ir pagrindinė priemonė reikiamai informacijai gauti (žinių informacija, požiūris), priemonė iškeltai hipotezei patikrinti (nustatyti arba patikslinti kintamųjų ir tiriamąo įvykio ryšius), panaudotas kartu su kitais tyrimo metodais ir renkant informaciją, ir įvertinant kitus metodus (dokumentacijos bei ekonominė analizės). Atliekant šį tyrimą pasirinktas struktūrizuotas interviu tipas, kada klausimai ir visa procedūra numatoma iš anksto, ir interviu eigoje mažai kas keičiama.

Interviu tyrimui atlikti, parengti struktūrizuoti klausimai įmonės vyr. buhalterei ir įmonės vadovui (žr. 1 priedas).

2.4. Dokumentų analizės metodas

Pirminė sociologinė informacija suvokiama kaip neapibendrinti duomenys, bet kuria forma surinkti sociologinio tyrimo metu, kuriuos reikia statistiškai apdoroti ir apibendrinti. Pirminė sociologinė informacija renkama metodinių dokumentų pagalba.

Tyrimo buvo pasirinktas dokumentacijos analizės metodas, siekiant sociologinei informacijai surinkti, susisteminti ir išanalizuoti pirminius dokumentus, kurie naudojami kaip informacijos šaltinis įgyvendinant išsikeltus tyrimo uždavinius, analizuojant pajamų ir sąnaudų apskaitą UAB „Kėdubusas”.

„Dokumentų analizė yra duomenų rinkimas iš įvairių dokumentų, kurie gali būti pirminiai (parašyti įvairių liudininkų) ir antriniai (parašyti žmonių, kurie tiesiogiai nesusiję su aprašomais įvykiais), oficialūs ir neoficialūs, tekstiniai ir statistiniai“ (Dumbliauskas, 1999, p. 10).

Dokumentų analizė – toks pirminės sociologinės informacijos rinkimo būdas, kai pagrindinius informacijos šaltinis yra įvairūs dokumentai. Dažniausiai bet koks sociologinis tyrimas pradedamas nuo dokumentų analizės.

Dokumentų analizės metodai labai įvairūs, tačiau galima išskirti du pagrindinius:

1. Tradicinis. Tai įprastas dokumento turinio suvokimas jį perskaičius, išklausius ar peržiūrėjus. Tradicinė analizė skirstoma į išorinę ir vidinę. Išorinė analizė – tai analizė, kokiomis sąlygomis atsirado dokumentas? Vidinė analizė – tai dokumento turinio analizė.
2. Formalizuotas kiekybinis (kontentanalizė). Tai bendrai paimtų tekstų turinio analizė, naudojant standartinės išmatuojamas, statistines procedūras, norint gauti jų objektyvias charakteristikas.

Dokumentų analizei atlikti pasirinktas tradicinis metodas, kuriame atliekama dokumento turinio analizė (apskaitos politikos, apskaitos bei atskaitomybės dokumentų, įmonės norminių dokumentų vertinimas).

2.5. SSGG tyrimo metodas

Užsienio autoriai Ghazinoory et al. (2011) SSGG⁷ analizę apibūdina kaip procesą įmonės vidinės ir išorinės aplinkos tyrinėjimo bei išgaunantis įmonės strategiją, paremtą jos stiprybėmis, silpnybėmis, galimybėmis ir grėsmėmis. Taip pat autoriai pažymi, jog SSGG sandara tai įrankis, apimantis aplinkos analizę (procesas, tiriantis grėsmių ir galimybių verslo aplinką) ir organizacijos analizę (procesas, analizuojantis įmonės stiprybes ir silpnybes), kuris pavaizduotas bei pavadinta kaip SSGG matrica.

SSGG analizė plačiai naudojama analizuojant vidinę bei išorinę aplinką, su tikslu gauti sisteminių būdą ir palaikymą sprendimo situacijoms.

Ghazinoory et al. (2011) pabrėžia, kad svarbu pažymėti, jog vidiniai faktoriai yra veikiantys organizacijos kontrolės viduje, kaip pavyzdys, finansai, operacijos, rinkodara ir kitos sritys. Iš kitos pusės, išoriniai faktoriai yra už organizacijos kontrolės ribų, tokie kaip ekonominiai ir politiniai veiksniai, naujos technologijos ir jų konkurencija. Kaip teigia Weihrich (1982), SSGG matrica tai keturių komponentų derinys vadinamas maxi-maxi (stiprybės/galimybės), maxi-mini (stiprybės/grėsmės), mini-maxi (silpnybės/galimybės), ir mini-mini (silpnybės/grėsmės).

Pasak Ghazinoory et al. (2011) SSGG darbo turinys galėtų būti padalintas į metodologinius, socialinius tyrimus ir taikomuosius – metodologinius tyrimus:

- Metodologiniai tyrimai aprūpina nauja idėja SSGG struktūrai ir jos koncepcijai.
- Socialiniai tyrimai atsako į praktinius klausimus, pasiūlo rekomendacijas veiksams ir paaiškina būdus jų įvykdymui.
- Taikomieji – metodologiniai tyrimai yra metodologinių ir socialinių tyrimų derinys. Šis metodas – pritaikantis metodas, pritaikantis SSGG prie savo įmonės problemų.

⁷ SSGG (angl. SWOT) analizė atsirado nuo mėginimo Harvardo verslo mokykloje (Harvard Business school – HBS) analizuoti socialinius tyrimus. 1950 m. pradžioje du Harvardo verslo politikos profesoriai, George Albert Smith Jr. ir C Roland Christensen, pradėjo tyrinėti organizacines strategijas, susijusias su jų aplinka. Vėlesniais 1950 m., kitas HBS verslo politikos profesorius, Kenneth Andrews, išplėtojo pamastymus konstatuodamas, kad visos organizacijos privalo turėti aiškiai apibrėžtus tikslus ir laikytis jų. Ankstyvaisiais 1960 m., auditorijos diskusijose verslo mokyklose buvo susitelkiamas dėmesys į organizacines stiprybes ir silpnybes lyginant su galimybėmis ir grėsmėmis jų verslo aplinkoje. 1963 m. verslo politikos konferencija buvo organizuojama Harvarde, kur SSGG analizė buvo plačiai diskutuojama ir laikoma kaip pagrindinė pažanga strateginio mąstymo (Panagiotou 2003).

Pagrindinė dalis SSGG tyrimų (91%) yra socialiniai tyrimai skirtinguose rajonuose ir pramonėse. Tuo tarpu tik 5% visų tyrimų yra skirti metodologinei kategorijai ir 4% skirti taikomiesiems – metodologiniams tyrimams.

Pagrindinis įmonės veiklos ekonominių ypatumų analizės tikslas – atsakyti į klausimą, kokia iš tikrųjų yra įmonės veikla ir sąlygos šiai veiklai plėtoti. Įmonės vietą geriausiai nusako jos pozicija konkurentų atžvilgiu. Kaip jau buvo minėta, įmonės padėtį tinkamai įvertinti leidžia SSGG analizė, nes ji yra strateginio palanavimo pagrindas, o svarbiausia – nustatyti sritis, kurias reikėtų tobulinti, atskleidžia išorinės aplinkos galimybes, kuriomis reikia pasinaudoti, bei pavojus, kurių būtina išvengti ar daryti jiems įtaką siekiant tikslų.

Pasak Hill ir Westbrook (1997), SSGG analizė apima verslo rizikos, sumanymo tikslo nustatymą ir vidinių bei išorinių faktorių identifikavimą, kurie yra palankūs ar nepalankūs norimiems tikslams pasiekti.

Analizuojant įmonės vidinę aplinką tiriama rinka, naujų produktų kūrimas, planavimo procesas, technologija, vartotojų aptarnavimas, žmonių darbo ypatumai, finansų ir techninių išteklių panaudojimas, ekologinių problemų sprendimas, ryšiai su visuomene, tobulėjimo procesas.

Analizuojant išorinę aplinką tiriama verslo šakos teisinė, socialinė, ekonominė, technologinė, politinė aplinka.

Tokios analizės atlikimas padeda nustatyti silpnųjų poveikio versle mažinimo būdus, pabrėžiant stipriasias įmonės puses.

Stiprybės ir Silpnybės

Stiprybė – bus tiriami institucijos vidiniai gebėjimai. Silpnybės – tai tie institucijos bruožai, kurie paprastai mažina jos konkurencinį pranašumą kitų institucijų atžvilgiu ir menkina gebėjimą teikti aukštos kokybės paslaugas ir produktus (Vasiliauskas, 2002). Tam, kad pasiekti maksimalią naudą, patartina SSGG analizės metu orientuotis į įmonės klientus. Išskiriama įmonės stiprybė tik tada yra prasminga, kai ji yra naudinga, patenkinant klientų poreikius. Išskiriant stipriąsias puses, būtina jas įvertinti tiek iš įmonės, tiek iš jos klientų pusės. Į klientus orientuota SSGG analizė turi atskleisti potencialias įmonės silpnības. Visos įmonės silpnosios vietos, susijusios su klientų poreikiais, turi būti kuo greičiau pašalintos. Delsimas įvardinti jau egzistuojančius sunkumus tik dar labiau kenkia įmonei. Silpnybės privalo būti apžvelgiamos tiek iš vidinės, tiek iš išorinės pusės (Niauronytė, 2011).

Galimybės ir Grėsmės

Grėsmė yra pagrįstai tikėtinas įvykis, kuriam įvykus institucijai būtų padaryta žymi žala. Galimybė yra aplinkybių, galinčių duoti realios naudos, kombinacija (Vasiliauskas, 2002).

Anot R. Niauronytės (2011), į stiprybes ir sugebėjimus besiorientuojantys vadovai gali pradėti ignoruoti išorinę organizacijos aplinką. Ši klaida gali sparčiai besivystančią įmonę paversti neefektyvia,

kai išorinės aplinkos pasikeitimai trukdo patenkinti jos klientų poreikius. Šie pokyčiai gali atsirasti dėl bendro rinkos augimo bei pasikeitimų konkurencingoje, ekonominėje, politinėje/teisinėje, technologinėje ar sociokultūrinėje aplinkose.

SSGG analizę taip pat galima išplėtoti tyrimų pagalba. Taip galite daugiau sužinoti ne tik apie save, bet ir apie konkurentų veiklą bei vietą rinkoje.

SSGG analizės metodas įprastai atvaizduojamas sukuriant keturių stulpelių lentelę arba keturis sąrašus – po vieną kiekvienam elementui: stiprybės, silpnybės, galimybės ir grėsmės. Pateikiamas instrumentas, kuris orientuotas ne į plačiąją prasme įmonės veiklos analizę, o į jos segmentą – pajamų ir sąnaudų analizę. Visi šių keturių elementų sąrašai turi atsakyti į atitinkamame stulpelyje pateiktus klausimus.

3 lentelė. Pajamų ir sąnaudų SSGG analizės veiksniai.

<u>Vidiniai veiksniai</u>	
<p>Stiprybės</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ar įmonės personalas kvalifikuotas? • Ar vykdomi apskaitos politikos pakeitimai priklausomai nuo besikeičiančios situacijos? • Kokie apskaitos programos ypatumai pajamų ir sąnaudų apskaitai? • Ar yra kokių transporto priemonių privalumų? • Ar įmonė imasi kokių veiksmų besikeičiant keleivių srautams, kurie įtakoja pajamų ir sąnaudų srautus? • Ar įmonė turi papildomų pajamų šaltinių? • Kaip įmonė valdo sąnaudas? • Ar gerai pasirinkti apskaitos politikos metodai pajamoms ir sąnaudoms apskaityti? 	<p>Silpnybės</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kokie įmonės trūkumai, kurių nebuvimas didintų įmonės pajamas? • Koks transporto priemonių stovis ir kaip tai įtakoja įmonės sąnaudas? • Ar racionaliai naudojamos transporto priemonės? • Ką veikloje galima patobulinti, kad sumažėtų sąnaudų? • Kokie įmonės infrastruktūros trūkumai, įtakojantys jos veiklos rezultatus?
<u>Išoriniai veiksniai</u>	
<p>Grėsmės</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ar sukurta šalyje visuomenės transporto vystymosi strategija? Kaip ji įtakoja įmonės veiklą? • Kaip mokesčių politiką įtakoja įmonės pajamas bei sąnaudas? • Kaip veikia įmonę šalies išorinė aplinka? • Kaip įmonėje veikia kainodara? Kas reguliuoja paslaugų kainą? • Ar įmonė patiria konkurenciją verslo aplinkoje? • Ar turite finansinių, vystymosi ar kitų problemų kompanijos viduje? • Kaip technologinių pokyčių buvimas ar nebuvimas turi įtakos įmonės veiklai pajamų ir sąnaudų atžvilgiu? • Ar pastebite kitų išorinių grėsmių Jūsų kompanijos sėkmingai veiklai? 	<p>Galimybės</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kokių verslo aplinkos pokyčių tikėtis artimiausiu metu, kurie turėtų įtakos pajamų ir sąnaudų optimizavimui? • Kaip tie pokyčiai paveiks įmonę (galimybės/pavojai)?

Užpildyta lentelė – tai žingsnis vėlesniems veiksams suplanuoti – stiprybėms akcentuoti, silpnybėms šalinti, galimybėms išnaudoti ir grėsmėms išvengti.

Tačiau nepakanka tik identifikuoti stiprybių, silpnybių, galimybių ir grėsmių įmonei. SSGG analizė taikoma tam, kad būtų sumažinta arba išvengta silpnybių bei grėsmių. „Silpnybės turėtų būti paverčiamos stiprybėmis, kaip ir grėsmės transformuojamos į galimybes. Galiausiai stiprybės ir galimybės turi būti suderintos, siekiant optimizuoti kompanijos potencialą“ (Niauronytė, 2011).

Mokslinio tyrimo metu pasirinktas susiaurintas SSGG analizės metodas – pajamų ir sąnaudų įtaka pelnui. Surinkta informacija interviu ir dokumentų analizės metu apibendrinama UAB „Kėdubas“ pajamų ir sąnaudų SSGG analizė.

Apibendrinant SSGG analizės ypatumus, remiantis strateginio planavimo metodika (2002), pateikiama SSGG analizės pagrindu nagrinėjamus šiuos strateginius ryšius:

- kaip panaudoti **stiprybes** galimybėms įgyvendinti;
- kaip ištaisyti **silpnybes** pasinaudojant galimybėmis;
- kaip panaudoti **stiprybes** grėsmėms sumažinti;
- kokias **silpnybes** reikia pašalinti, kad sumažėtų grėsmės“.

2.6. Įmonės finansinė analizė

Skirtingi autoriai savo knygose pateikia įvairius finansinės analizės apibrėžimus. Šlekienė ir Klimavičienė (1999) teigia: „Finansinė analizė – tai verslo praeities, esamos situacijos ir perspektyvos įvertinimas, remiantis atskaitomybės dokumentais, specialiais tyrimais, duomenų bazėmis ir kitais informacijos šaltiniais“ (p. 10).

Bagdžiūnienė (2005) nurodo štai tokį finansinės analizės apibrėžimą: „Finansinės atskaitomybės analizė – procesas, kurio metu siekiama įvertinti įmonės esamą ir būsimą finansinę būklę, jos veiklos tęstinumą“ (p. 6).

Įmonėje esanti sukaupta informacija turi būti objektyviai įvertinta, nes tik tokiu būdu galima priimti tikslius ir optimalius valdymo sprendimus. Finansinė analizė yra vienas iš objektyviausių būdų tinkamai įvertinti informaciją ir tai yra jos didžiausia reikšmė bei privalumas. Ji padeda atsakyti į klausimą, ar įmonė eina teisingu keliu ir ypač naudinga nustatant įmonės pelningumą bei, be abejo, plėtros galimybes.

Atlikta įmonės finansinė analizė padeda nustatyti įmonės veiklos finansinius rezultatus. Įvairiuose literatūros šaltiniuose pateikiamos skirtingos finansų analizės tikslų formuluotės. Plačiaja prasme finansinės analizės tikslas yra teikti objektyvią informaciją vartotojams, padėti įmonės vadovams didinti

veiklos efektyvumą (Mackevičius, Poškaitė, 1998). Tačiau įsigilinus galima teigti, kad nors įvairiose literatūros šaltiniuose finansinės analizės tikslų formuluotės ir skiriasi, esmė lieka ta pati.

Pasirintos įmonės UAB „Kėdibusas“ svarbiausi finansų analizės tikslai yra:

- įvertinti įmonės finansinį stabilumą, išteklių naudojimo efektyvumą, išsiaiškinti neigiamų pokyčių gilumines priežastis;
- tirti vidaus ir aplinkos veiksnių įtaką veiklos rezultatams, taip pat įmonės veiklos gerinimo galimybes;
- įvertinti įmonės veiklos efektyvumą.

„Finansinė veiklos analizė – tai visapusiškas ir objektyvus įmonės finansinės būklės, veiklos rezultatų ir pinigų srautų tyrimas, siekiant padėti įmonės vadovybei pasiekti numatytus tikslus“ (Mackevičius, 2005, p. 113). Pasak Mackevičiaus ir kt. (2011), finansinės analizės šaltiniai yra visa ta medžiaga, kuri buvo surinkta įmonės veiklai analizuoti. Atliekant finansinę analizę yra naudojama daug įvairių šaltinių, juos autorius siūlo suskirstyti į šias grupes: planiniai, buhalterinės apskaitos, atskaitomybės, neapskaitiniai. Mackevičius ir kt. (2011) pažymi, jog ši klasifikacija būdinga įmonių veiklos analizei, tačiau patį svarbiausią įmonių veiklos finansinės analizės šaltinį išskiria – finansinė atskaitomybė, kurią sudaro finansinės ataskaitos (balansas, pelno (nuostolių), pinigų srautų, nuosavo kapitalo pokyčių ataskaitos ir aiškinamasis raštas). Dėl šios priežasties, kai kurie autoriai finansinės veiklos analizę vadina finansinių ataskaitų analize.⁸ Iš kiekvienos iš išvardytų finansinių ataskaitų galima gauti išsamią informaciją ne tik apie įmonių dabartinę finansinę būklę, bet taip pat atlikus rodiklių analizę galima prognozuoti įmonės veiklos perspektyvas. Nuo šaltinių pasirinkimo ir jų patikimumo bei turinio priklauso ir pačios atliekamos finansinės analizės rezultatai ir jų teisingumas.

Remiantis Juozaitienės (2007) knygoje „Įmonės finansai: analizė ir valdymas“ pateiktu vienu iš vakarų valstybėse naudojamų visų įmanomų analizės būdų klasifikavimo variantu, kuriame analizės būdai suskirstyti į penkias: loginių, ekonometrinių, euristinių, grafinių ir specifinių būdų stambias grupes, UAB „Kėdibusas“ pasirinktas finansinės analizės būdas atitinka specifinį – finansinių rodiklių, SSGG analizės.

Tuo tarpu Mackevičiaus (2005) knygoje siūlomas analizės būdų skirstymas sugretinant su pasirinktos įmonės finansinės analizės būdu prilygsta lyginamąjį. Šis būdas leidžia išsiaiškinti nukrypimus nuo projektuojamųjų arba normatyvinių rodiklių dydžių ir taip įvertinti rodiklių augimo tempus, dinamiką, tendencijas, palyginti pasiektus rezultatus su kitų įmonių arba šakos vidutiniais rodikliais.

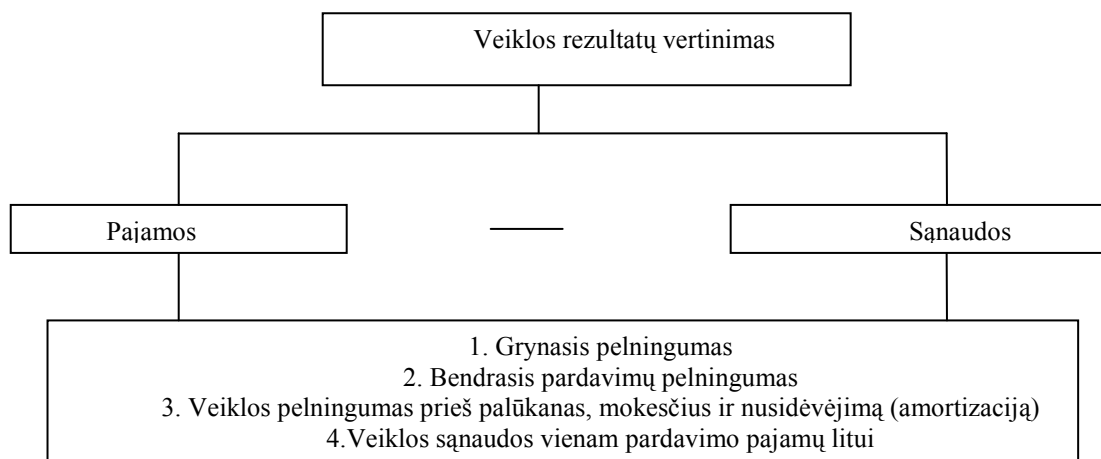
Tam, kad būtų įvertinta tam tikrų veiksnių įtaka įmonės veiklos rezultatams, UAB „Kėdibusas“ finansinės analizės metu atliekama horizontalioji bei vertikalioji (struktūros) pajamų ir sąnaudų analizės, taip pat santykinė analizė. Horizontaliosios analizės tikslas – nustatyti tam tikrų rodiklių kitimo ir apskritai

⁸ Bernstein L. A. Financial Statement Analysis. Boston, 1993; Foster G. Financial Statement Analysis. New York, 1986 ir kt.

įmonės finansinės būklės ir veiklos rezultatų tendencijas bei dėsningumus. Vertikalios analizės tikslas – nustatyti konkretaus rodiklio lyginamąją tam tikros visumos dalį procentais. Horizontalios ir vertikalios analizės rezultatas yra pagrindas atlikti santykinę analizę, t. y. apskaičiuoti įvairius santykinius rodiklius. Santykiniai rodikliai – tai vieno ar kelių absoliučių rodiklių santykis su kitu vienu ar keliais absoliučiais rodikliais (Mackevičius ir kt., 2011).

Kaip jau buvo paminėta, jog pajamos ir sąnaudos įtakoja įmonės veiklos rezultatus, todėl įvertinti įmonės būklę svarbu atlikti įmonės pelningumo rodiklių skaičiavimus bei analizę.

Remiantis finansinėmis ataskaitomis galima apskaičiuoti daug ir įvairių santykinių rodiklių. Remiantis Mackevičiumi (2006), veiklos rezultatų vertinimą, apskaičiuojant finansinius santykinius rodiklius, iliustruoja 5 paveikslas.

Šaltinis: sudaryta pagal Mackevičių 2006.

5 pav. Įmonės veiklos rezultatų vertinimo finansiniai santykiniai rodikliai

Pelningumo rodikliai (profitability ratios) yra pagrindiniai rodikliai, kuriais remiamasi atliekant finansinę analizę, nes:

- a) jie geriausiai apibendrina galutinius įmonės pasiekimus;
- b) pagal juos yra sprendžiama, kokią realią naudą gaus akcininkai ir investitoriai, rizikuodami investuoti savo kapitalą.

Pelningumo rodiklių apskaičiavimo metodiką pateikiama remiantis Vertybinių popierių biržos NASDAQ OMX Vilnius parengta įmonių finansine analize, rodiklių skaičiavimo metodika (2010).

Grynasis pelningumas (Net profit margin)

Grynasis pelnas (Net profit)

Pardavimo pajamos (Sales)

Grynasis pelningumas (arba grynojo pelno marža) parodo, kiek procentų (arba litų) grynojo pelno uždirba vienas pardavimo pajamų litas, t. y. jis parodo įmonės veiklos efektyvumą. Didesnė rodiklio reikšmė rodo geresnę visų įmonės sąnaudų kontrolę.

Bendrasis pelningumas (Gross profit margin)

$$\frac{\text{Bendras pelnas (Gross profit)}}{\text{Pardavimo pajamos (Sales)}}$$

Bendrasis pelningumas (arba bendrojo pelno marža) parodo įmonės sugebėjimą uždirbti pelną iš pagrindinės įmonės veiklos, kontroliuoti pardavimo pajamų bei pardavimo savikainos lygį. Kuo didesnė bendrojo pelno suma uždirbama kiekvienam pardavimo pajamų litui, tuo efektyvesnė įmonės veikla (Darškuvienė, 2010).

Veiklos pelningumas prieš palūkanas, mokesčius ir nusidėvėjimą (amortizaciją) (Earnings before interest, taxes, depreciation and amortization margin, EBITDA margin)

$$\frac{\text{Pelnas prieš palūkanas, mokesčius ir nusidėvėjimą (amortizaciją)}}{\text{Pardavimo pajamos}}$$

Pelnas prieš palūkanas, mokesčius ir nusidėvėjimą (amortizaciją) = Įprastinės veiklos pelnas + Finansinės veiklos rezultatas + Nusidėvėjimas bei amortizacija

Pelnas prieš palūkanas, mokesčius ir nusidėvėjimą (amortizaciją) (EBITDA) parodo įmonės uždirbtą pelną prieš įmonės finansavimo politikos, o taip pat pelno mokesčio poveikio pelnui vertinimą. Veiklos pelningumas (arba pelno prieš palūkanas, mokesčius ir nusidėvėjimą (amortizaciją) marža) prieš palūkanas, mokesčius ir nusidėvėjimą (amortizaciją) parodo, kiek procentų (arba litų) pelno prieš palūkanas, mokesčius ir nusidėvėjimą (amortizaciją) uždirba vienas pardavimo pajamų litas. Tai vienas pagrindinių veiklos pelningumo vertinimo rodiklių. Kuo didesnė pelno prieš palūkanas, mokesčius ir nusidėvėjimą (amortizaciją) (EBITDA) suma uždirbama kiekvienam pardavimo pajamų litui, tuo efektyvesnė įmonės veikla. Šis rodiklis svyruoja nuo 7–8% prekybos sektoriuje iki 30% ir daugiau telekomunikacijų sektoriuje (Darškuvienė, 2010).

Veiklos sąnaudos vienam pardavimo pajamų litui

$$\frac{\text{Veiklos sąnaudos}}{\text{Pardavimo pajamos}}$$

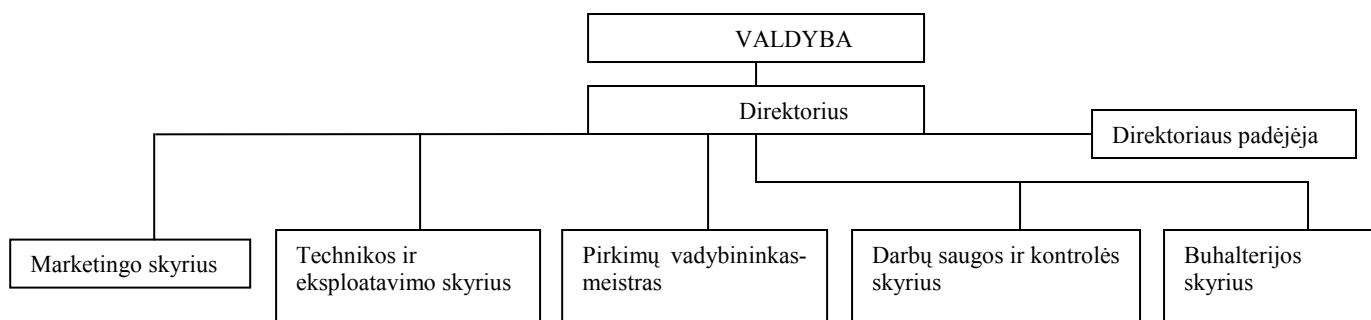
Šis rodiklis parodo, kiek teko patirti sąnaudų vienam uždirbtam pajamų litui.

3. UŽDAROSIOS AKCINĖS BENDROVĖS „KĖDBUSAS“ PAJAMŲ IR SĄNAUDŲ ANALIZĖ

3.1. UAB „Kėdbusas“ bendroji charakteristika

UAB „Kėdbusas“ buvo įregistruotas 1992 m. kovo 9 d. Reorganizavus Kėdainių autotransporto įmonę buvo įsteigta Kėdainių Valstybinis autobusų parkas. Kėdainių rajono savivaldybės taryba 2003 m. birželio 27 d. sprendimu Nr.BD-7/233 nutarė pakeisti UAB Kėdainių autobusų parko pavadinimą į UAB „Kėdbusas“ (UAB „Kėdbusas“ aiškinamasis raštas, 2009). Uždarnosios akcinės bendrovės „Kėdbusas“ pagrindinė veikla yra keleivių vežimas autobusais miesto ir priemiestiniais maršrutais, užsakomaisiais reisais. Kita įmonės veikla – kitų įmonių autobusų įvažiavimai į stoties teritoriją, informacijos stotelėse priežiūra, patalpų nuoma, prekybos vietų nuoma ūkininkams, automobilių parkavimas, reklama. Įmonė įsteigta ir veikia vadovaudamasi Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymu, Lietuvos Respublikos įmonių įstatymu, kitais Lietuvos Respublikos galiojančiais norminiais aktais ir uždarnosios akcinės bendrovės „Kėdbusas“ įstatais. Bendrovės steigėjas ir vienintelis akcininkas yra Kėdainių rajono savivaldybės taryba (pagrindinė akcininkė). Įmonė yra ribotos turtinės atsakomybės įmonė, turinti juridinio asmens teises, kurios kapitalas yra padalytas į akcijas ir nuosavybės teise priklauso įmonei. Įmonė turi ūkinį, finansinį, organizacinį bei teisinį savarankiškumą (UAB „Kėdbusas“ įstatai, 2011).

UAB „KĖDBUSAS“ valdybos (toliau – Valdyba) 2011 m. balandžio 21 d. posėdžio nutarimu Nr. 1 patvirtinta bendrovės valdymo struktūra (žr. 6 pav.). Valdyba yra kolegialus bendrovės valdymo organas, atstovaujantis bendrovės akcininkui tarp susirinkimų ir priimantis sprendimus svarbiausiais bendrovės ūkinės veiklos klausimais. Pagrindinis valdybos uždavinys yra formuoti bendrovės veiklos strategiją, nustatant perspektyvinius prioritetinius jos tikslus ir kartu su administracija organizuoti jų įgyvendinimą.

Šaltinis: UAB „KĖDBUSAS“ valdybos posėdžio 2011 m. balandžio 21 d. nutarimas Nr. 1.

6 pav. UAB „Kėdibusas“ valdymo struktūra

Įmonės veiklos tikslai: organizuoti ir vykdyti jos įstatuose numatytą veiklą siekiant gauti pajamas ir pelną, patenkinti akcininkų turtinius interesus.

Įmonė, vykdydama savo ūkinę veiklą, gali steigti filialus ir atstovybes Lietuvos Respublikoje ir užsienio valstybėse. Įmonė atsako už filialo ar atstovybės prievoles visu savo turtu.

Pagal LR kelių transporto kodeksą (1996), keleivių vežimo reguliariais reisais vietinio susisiekimo maršrutais konkrečius tarifų dydžius nustato savivaldybių tarybos. Atsižvelgiant į tai, kad savivaldybė reguliuoja kainų politiką, todėl įmonė nėra savarankiška kainodaros požiūriu. Kėdainių autobusų parkas (UAB „Kėdibusas“), kuriam pagal Visuomenės aptarnavimo sutartį pavesta teikti gyventojams būtinas kelių keleivinio transporto paslaugas, o rajono savivaldybė kompensuoja dalį įmonės nuostolių, susidariusių dėl visuomenei teikiamų būtinų keleivinio transporto paslaugų bei atlygina negautas pajamas už keleivių, turinčių įstatymų suteiktą teisę į lengvatą, vežimą. Tačiau savivaldybė dėl finansinės būklės neturi galimybių pripažinti visų faktinių patirų nuostolių, o net ir nuostolius, kuriuos pripažįsta negali kompensuoti laiku. Pasikeitus lengvatiniam PVM tarifui įmonė faktiškai patiria vis daugiau nuostolių, o savivaldybė kasmet kompensuoja vis mažesnę patirtų nuostolių dalį (žr. 2 priedas). Tai yra viena iš priežasčių, kodėl įmonės situacija yra sunki.

3.2. Bendrųjų apskaitos principų taikymas

Buhalterinės apskaitos principai yra savita apskaitos ir finansinės atskaitomybės konstitucija. Jie pabrėžia pagrindines taisykles, kuriomis remiamasi tvarkant apskaitą ir rengiant finansinę atskaitomybę. Šiais principais remiamasi pagrindžiant vienokius ar kitokius teiginius, susijusius su apskaitos tvarkymu ir finansinės atskaitomybės rengimu (Lakis, 2009).

Anot Lakio (2009), finansinės atskaitomybės parengimas, laikantis apskaitos principų, parodo patikimą informaciją apie ūkio subjekto finansinę būklę, veiklos rezultatus. Remiantis finansinėmis ataskaitomis daromi įvairūs sprendimai. Apskaitos principai suformuluoti tarptautiniuose apskaitos standartuose, atskirų šalių įstatymuose. Literatūroje taip pat nagrinėjami apskaitos principai. Tačiau tiek minėtuose standartuose, tiek kituose norminiuose aktuose bei literatūroje apskaitos principai šiek tiek skirtingai klasifikuojami ir interpretuojami.

Stolowy H. ir Lebas J. M. (2006) apskaitos principus klasifikuoja į keturias plačias kategorijas, kurios paremtos keturiais svarbiais reikalavimais ar informacijos trūkumais apskaitos naudotojams. Pagrindinis apskaitos principų tikslas – atskleisti neiškreiptą, teisingą, pilną ir aktualią informaciją, reikalingą sprendimų priėmimams.

UAB „Kėdubusas“, tvarkydama apskaitą ir sudarydama finansines ataskaitas, vadovaujasi šiais bendraisiais apskaitos principais (UAB „Kėdubusas“ apskaitos politika I dalis, 2011):

Įmonės principas. Sudarant finansines ataskaitas įmonė laikoma atskiru apskaitos vienetu. Į apskaitą įtraukiamas įmonės turtas, nuosavas kapitalas ir įsipareigojimai, pajamos ir sąnaudos.

Veiklos tęstinumo principas. Tvarkant apskaitą daroma prielaida, kad įmonės veiklos laikotarpis neribotas ir įmonės nenumatoma likviduoti. Finansinės ataskaitos sudaromos vadovaujantis veiklos tęstinumo principu. Jei, sudarant finansines ataskaitas, įmonės vadovai žino faktų, kurie kelia abejonių dėl įmonės gebėjimo tęsti veiklą ir, jei finansinės ataskaitos sudaromos nesilaikant veiklos tęstinumo principo, tai atskleidžiama aiškinamajame rašte.

Periodiškumo principas. Įmonės veikla tvarkant apskaitą suskirstyta į finansinius metus, kuriems pasibaigus sudaromos finansinės ataskaitos. Įmonė finansines ataskaitas sudaro pagal paskutinės finansinių metų dienos duomenis. Vėliau įvykusios ūkinės operacijos ir ūkiniai įvykiai įtraukiami į apskaitą ir atspindimi kito atskaitinio laikotarpio finansinėse ataskaitose.

Pastovumo principas. Įmonė pasirinktą apskaitos metodą taiko nuolat arba pakankamai ilgą laiką, nebent reikšmingi įvykiai ar aplinkybės nulemtų būtinybę pakeisti apskaitos politiką. Apskaitos metodas keičiamas tik tuo atveju, jeigu tuo siekiama teisingai parodyti įmonės atskaitinio laikotarpio turtą, nuosavą kapitalą, įsipareigojimus, pajamas ir sąnaudas, pinigų srautus.

Piniginio mato principas. Visas įmonės turtas, nuosavas kapitalas, įsipareigojimai, pajamos ir sąnaudos, pinigų srautai finansinėse ataskaitose pateikiami pinigine išraiška.

Kaupimo principas. Pagal kaupimo principą pajamos registruojamos tada, kai jos uždirbamos, o sąnaudos – tada, kai jos patiriamos.

Palyginimo principas. Įmonė pajamas, uždirbtas per atskaitinį laikotarpį, sieja su sąnaudomis, patirtomis uždirbant tas pajamas. Įmonė pasirenka tokią apskaitos politiką, kuri leistų taikyti naujus

apskaitos metodus nepažeidžiant finansinių ataskaitų palyginimo principo. Įmonė finansinėse ataskaitose pateikia ataskaitinių ir praėjusių vienerių finansinių metų informaciją.

Atsargumo principas. Įmonė pasirenka tokius apskaitos metodus, kuriais vadovaujantis turto, nuosavo kapitalo, išipareigojimų, pajamų ir sąnaudų vertė negali būti nepagrįstai padidinta arba sumažinta. Sudarant finansines ataskaitas, patikrinami visi subjektyvūs įvertinimai. Įmonės vadovybė įsitikina, kad finansinės ataskaitos yra patikimos ir neutralios.

Neutralumo principas. Apskaitos informacija pateikiama nešališkai. Jos pateikimas neturėtų daryti įtakos apskaitos informacijos vartotojų priimamiems sprendimams ir ja neturėtų būtų siekiama iš anksto numatyto rezultato.

Turinio viršenybės prieš formą principas. Ūkinės operacijos ir ūkiniai įvykiai į įmonės apskaitą traukiami pagal jų turinį ir ekonominę prasmę, o ne tik pagal jų juridinę formą.

3.3. UAB „Kėdbusas“ ekspertinis tyrimas

3.3.1. UAB „Kėdbusas“ pajamų ir sąnaudų apskaita

„Apskaitos politika – apskaitos principai, apskaitos metodai ir taisyklės yra skirti ūkio subjektų apskaitai tvarkyti ir finansinei atskaitomybei sudaryti bei pateikti“ (LR pelno mokesčio įstatymas, 2001). Ūkio subjekto vadovas turi pasirinkti apskaitos politiką ir ją įgyvendinti, atsižvelgdamas į konkrečias sąlygas, verslo pobūdį ir vadovaudamasis apskaitos standartais. Iš tikrųjų, VAS nusako, kaip turi būti tvarkoma apskaita, kokiais principais reikia vadovautis įvertinant ūkinių operacijų ekonominę bei teisinę esmę, tačiau įmonei palieka teisę pasirinkti, kaip turi būti apskaičiuojama produkcijos savikaina, pagal kokius metodus turi būti įvertintas turtas ir t. t. (Valužis K., Palubinskienė S., 2005).

Pajamų pripažinimas. UAB „Kėdbusas“ pajamos pripažįstamos kaupimo principu. Įmonės pajamos laikomos uždirbtomis ir registruojamos apskaitoje tada, kai įvykdomos visos su sutartimi susijusios sąlygos ir visa rizika susijusi su prekėmis ar paslaugomis perduodama pirkėjui. Jeigu gautos įplaukos, nesusijusios su rizikos perdavimu pirkėjui, tada šios įplaukos apskaitoje registruojamos kaip išankstinė įmoka, o pajamomis pripažįstama tada, kaip bus perduota su paslaugomis susijusi rizika ir nauda pirkėjui. Pajamomis laikomas įmonės ekonominės naudos padidėjimas. Pajamomis nepripažįstamos trečiųjų asmenų vardu surinktos sumos bei pridėtinės vertės mokesčiai, kurie nedidina nuosavo kapitalo. Kai bendrovė veikia kaip tarpininkė, pajamomis pripažįstami tik jos uždirbti komisiniai, o ne trečiųjų asmenų vardu surinktos sumos. Įvertinus ir apibendrinus visų esamų požymių reikšmingumą, priimamas sprendimas ar visa pardavimų suma priklauso įmonei, ar ji yra tarpininkė (Apskaitos politika II dalis,

2011).

Pajamų dydžio nustatymas. Remiantis UAB „Kėdubusas“ apskaitos politika (2011) pajamų dydis nustatomas įmonės ir pirkėjo susitarimu. Ši dydį sudaro tikroji vertė, atsižvelgiant į suteiktas ir numatomas nuolaidas, parduotų prekių gražinimą ir nukainojimą.

Paprastai už parduotas prekes ar suteiktas paslaugas atsiskaitoma pinigais ir pajamos įvertinamos už paslaugą gauta arba gautina pinigų suma neįskaitant į ją pridėtinės vertės mokesčio.

„Atidėtas mokėjimas gali būti prilyginamas beprocentinio kredito pirkėjui suteikimu. Jeigu atidėto mokėjimo susitarimas laikomas finansavimo sandoriu, tada tikroji atlygio vertė nustatoma diskontuojant visas ateityje gautinas sumas pagal sąlyginę palūkanų normą. Ar atidėto mokėjimo sandoris yra įprastas pardavimo sandoris, ar pirkėjo finansavimo sandoris, turi atsispindėti sutartyje. Pirkėjų atsiskaitymo vėlavimai pagal Bendrovės politiką nelaikomi finansavimo sandoriais, nebent su pirkėjais pasirašomas atskiras sandoris dėl skolos pripažinimo finansavimu” (Apskaitos politika II dalis, 2011, p. 54).

Pajamomis nepripažįstamos sumos, kurias įmonė gauna kaip kompensaciją išlaidoms, patirtoms atliekant įvairius mokėjimus tretiesiems asmenims pirkėjo vardu padengti. Kompensavimo suma lygi pardavėjo faktiškai patirtoms išlaidoms atliekant tokius mokėjimus.

Mainų atveju, kai paslaugos keičiamos į nepanašias prekes ar paslaugas, toks keitimas laikomas pajamas kuriančiu sandoriu ir pajamų dydis yra nustatomas prie gautų prekių ar paslaugų tikrosios vertės pridėjus vykdant mainų sandorį gaunamų pinigų ar jų ekvivalentų sumas. Jei keičiama į panašios kilmės paslaugas, keitimas nelaikomas pajamas kuriančiu sandoriu.

Tipinės veiklos paslaugų teikimo pajamos. Įmonės tipinė veikla – keleivinio transporto paslaugos. Pasak įmonės apskaitos politikos (2011), paslaugų teikimo pajamos pripažįstamos skirtingais būdais. Rezultatas gali būti tiksliai įvertintas, kai yra įvardintos visos šios sąlygos:

- 1) *„pajamų suma gali būti patikimai įvertinta;*
- 2) *sandoris yra baigtas arba jo įvykdymo laipsnis iki balanso datos gali būti patikimai įvertintas;*
- 3) *tikėtina, kad bus gauta su paslaugų teikimo sandoriu susijusi ekonominė nauda;*
- 4) *sąnaudos, susijusios su paslaugų teikimo sandoriu ir jo pasibaigimu, gali būti patikimai įvertintos”* (p. 54).

Jei paslaugų teikimo sandoris užbaigiamas tą patį laikotarpį, kai buvo pradėtas, pajamos pripažįstamos tą patį laikotarpį sutartyje nurodyta suma. Jei paslaugos teikiamos ilgiau kaip vieną ataskaitinį laikotarpį, pajamos proporcingai paskirstomos tiems laikotarpiais, per kuriuos buvo teikiamos paslaugos.

Įmonė neteikia ilgalaikių paslaugų. Paslaugų teikimo pajamos pripažįstamos pilnai suteikus

paslaugą užsakovui. Tais atvejais kai paslaugos teikimo pradžia yra vieną ataskaitinį finansinį laikotarpį, o paslauga suteikiama kitą ataskaitinį finansinį laikotarpį, pajamos pripažįstamos tą laikotarpį, kuriame paslauga pilnai suteikiama užsakovui. Tokiu atveju paslaugų savikaina gali būti su neženkliu nukrypimu, nes dalis sąnaudų paslaugų savikainai priskiriamos kalendoriniu principu. Jei tai sudarytų reikšmingas sumas, pajamos turėtų būti paskirstomos proporcingai kiekvienam ataskaitiniam finansiniam laikotarpiui.

Pajamos pripažįstamos tik tais atvejais, kai tikimasi už suteiktas paslaugas gauti ekonominės naudos. Jei kyla abejonių ar bus gauta jau į pajamas įtraukta suma, skola, kurios nesitikima gauti, įtraukiama į ataskaitinio laikotarpio sąnaudas, nepriklausomai nuo to, kurį laikotarpį pajamos buvo pripažintos.

Jei paslaugų teikimo sandorio patikimai įvertinti negali, tai pajamomis pripažįstama ta išlaidų suma, kurią tikimasi atgauti, pelnas nepripažįstamas. Tokiu atveju, jei sandorio patikimai įvertinti negalima ir nėra galimybių atgauti patirtų išlaidų, jos pripažįstamos sąnaudomis. Pajamos šiuo atveju nepripažįstamos. O kai išnyksta priežastys, dėl kurių nebuvo galima patikimai įvertinti sandorio, tada pajamos pripažįstamos.

Įmonės tipinės veiklos pajamų apskaitai skirta įmonės sąskaitų plano sąskaitų grupė 50 – Transporto paslaugų pajamos.

Netipinės veiklos pajamos. Įmonėje priskiriamos kitos veiklos, finansinės ir investicinės veiklos pajamos.

Kitos veiklos pajamos pripažįstamos pagal tuos pačius pripažinimo kriterijus, kaip ir tipinės veiklos pajamos. Įmonėje kitos veiklos pajamomis laikomos pajamos už turto nuomą, trumpalaikio turto pardavimų pajamos, ilgalaikio turto pardavimo pelnas ir pan. Įmonės kitos veiklos pajamų apskaitai skirta įmonės sąskaitų plano sąskaitų grupė 52 – Kitos veiklos pajamos.

Finansinės ir investicinės veiklos pajamomis pripažįstamos pajamos ir pelnas, susijęs su finansiniu turtu ar finansiniu įsipareigojimu. Dabartinėmis verslo sąlygomis įmonėje tikėtinos tik palūkanų, baudų ir delspinigių bei užsienio valiutos kurso pasikeitimo pajamos. Palūkanų pajamos pripažįstamos kaupimo principu, taikant apskaičiuotų palūkanų normos metodą. Baudos ir delspinigiai už pavėluotus atsiskaitymus pripažįstami pajamomis, kai pinigai yra gauti. Įmonės finansinės veiklos pajamų apskaitai skirta įmonės sąskaitų plano sąskaitų grupė 53 – Finansinės veiklos pajamos.

Pagautė. Ji gali atsirasti dėl tai vietai nebūdingų gamtos reiškinių ar kitų atsitiktinumų, todėl įprastinės veiklos sąlygomis tokių pajamų įmonė negauna.

Pelno mokesčio pajamos. Pelno mokesčio pajamomis pripažįstamos kaupimo principu apskaičiuotos pajamos, susidaranti per ataskaitinį laikotarpį pripažįstant atidėtojo pelno mokesčio turta arba panaudojant atidėtojo pelno mokesčio įsipareigojimą.

Sąnaudų pripažinimas. „Sąnaudos įmonės apskaitoje pripažįstamos vadovaujantis kaupimo bei palyginimo principais ir pripažįstamos tuo ataskaitiniu laikotarpiu, kai uždirbamos su jomis susijusios pajamos, neatsižvelgiant į pinigų išleidimo laiką“ (Apskaitos politika II dalis, 2011, p. 57).

Anot UAB „Kėdibusas“ apskaitos politikos (2011), įmonė sąnaudomis pripažįsta tik tą ataskaitinio ir ankstesnių laikotarpių išlaidų dalį, kuri tenka ataskaitinio laikotarpio uždirbtoms pajamoms. Išlaidos, kurios skirtos pajamoms uždirbti būsimaisiais laikotarpiais, apskaitoje registruojamos ir finansinėse ataskaitose pateikiamos kaip turtas. Šis turtas sąnaudomis bus pripažintas tada, kai bus uždirbtos atitinkamos pajamos. Tačiau taikant palyginimo principą, turtas apskaitoje nepripažįstamas ir balanse neparodomas, jei jis neatitinka turto pripažinimo kriterijų.

Jeigu tam tikro turto naudojimas leis uždirbti kelių ateinančių ataskaitinių laikotarpių pajamas ir dėl to pajamų ir sąnaudų ryšys gali būti nustatytas tik apytiksliai, sąnaudos apskaitoje pripažįstamos taikant netiesioginius pripažinimo būdus, pavyzdžiui, ilgalaikio turto nusidėvėjimą ir amortizaciją.

Tais atvejais, kai per ataskaitinį laikotarpį padarytų išlaidų neįmanoma tiesiogiai susieti su uždirbtomis konkrečiomis pajamomis ir ateinančiais ataskaitiniais laikotarpiais jos neduos pajamų, šios išlaidos pripažįstamos sąnaudomis tą patį ataskaitinį laikotarpį, kada buvo patirtos.

Sąnaudų dydžio nustatymas. Paprastai Bendrovėje atsiskaitymai vykdomi pinigais, todėl sąnaudų dydis įvertinamas sumokėta arba mokėtina pinigų suma. Tačiau kai kuriais atvejais tikroji vertė gali būti nustatoma kitaip, kai numatytas ilgas atsiskaitymo laikotarpis nemokant palūkanų (finansavimo sandoris). Tokiu atveju sąnaudų tikroji vertė apskaičiuojama diskontuojant atsiskaitymo sumą rinkos palūkanų norma. Skirtumas turi būti pripažįstamas finansinės veiklos sąnaudomis. Atsiskaitymo tiekėjams vėlavimai pagal įmonės politiką nelaikomi finansavimo sandoriais, nebent su tiekėjais pasirašomas atskiras sandoris dėl skolos pripažinimo finansavimu.

Mainų atveju sąnaudos nustatomos pagal gautų paslaugų ir turto tikrąją vertę.

Pardavimo savikaina. Į pardavimo savikainą įtraukiama per ataskaitinį ir ankstesnius laikotarpius patirtų išlaidų suma, tenkanti per ataskaitinį laikotarpį suteiktoms paslaugoms ir parduotoms prekėms. Paslaugų savikainai priskiriamos visos tiesioginės ir netiesioginės sąnaudos, susijusios su autobusais – jų remontu, eksploatacija ir darbu.

Paslaugų teikimo sąnaudos pripažįstamos ir apskaitoje registruojamos tą patį ataskaitinį laikotarpį, kada už suteiktas paslaugas pripažintos pajamos.

Finansinėse ataskaitose turi būti pateikiama grynoji suteiktų paslaugų savikaina, sumažinta gautomis nuolaidomis ar įtrauktos nukainota verte.

Pardavimo savikainos apskaitai skirta įmonės sąskaitų plano sąskaitų grupė 60 – Pardavimo savikaina.

Veiklos sąnaudos. Veiklos sąnaudos skirstomos į pardavimo, bendrąsias ir administracines sąnaudas.

Pardavimo sąnaudos, bendrosios ir administracinės sąnaudos pripažįstamos, apskaitoje registruojamos ir finansinėse ataskaitose pateikiamos tą patį ataskaitinį laikotarpį, kada jos buvo patirtos.

- 1) administracinių pastatų ir kito bendro naudojimo turto išlaikymo, nuomos, nusidėvėjimo ir nurašymo;
- 2) turto nuvertėjimo;
- 3) Įmonės reprezentavimo;
- 4) paramos, labdaros;
- 5) socialinės;
- 6) įvairių, išskyrus pelno, mokesčių (nekilnojamojo turto, akcizų, jeigu jie nepriskirti prekių savikainai, neįtraukto į atskaitą ir nesusigražinamo pridėtinės vertės mokesčio ir pan.), susijusių su tipine įmonės veikla;
- 7) Įmonės ir jos padalinių administracinio personalo darbo užmokesčio ir socialinio draudimo;
- 8) abejotinių skolų;
- 9) ataskaitinio laikotarpio pabaigoje formuojamų atidėjinių, nebent jie pagal savo pobūdį ir prasmę turėtų būti priskiriami pardavimo savikainai;
- 10) kitos, susijusios su tipine įmonės veikla.

Veiklos sąnaudų apskaitai skirta įmonės sąskaitų plano sąskaitų grupė 61 – Veiklos sąnaudos.

Netipinės (kitos) veiklos sąnaudos. Kitos veiklos sąnaudos pripažįstamos pagal tuos pačius pripažinimo kriterijus, kaip ir tipinės veiklos sąnaudos. Kitos veiklos sąnaudų apskaitai skirta įmonės sąskaitų plano sąskaitų grupė 62 – Kitos veiklos sąnaudos.

Finansinės ir investicinės veiklos sąnaudomis pripažįstamos sąnaudos ir nuostoliai, susiję su finansiniu turtu ar finansiniu įsipareigojimu. Dabartinėmis verslo sąlygomis įmonėje tikėtinos tik palūkanų, baudų ir delspinigių bei užsienio valiutos kurso pasikeitimo sąnaudos.

Palūkanų sąnaudos pripažįstamos kaupimo principu taikant apskaičiuotų palūkanų normos metodą.

Baudos ir delspinigiai už pavėluotus atsiskaitymus pripažįstami sąnaudomis tada, kai pinigai yra sumokėti.

Finansinės ir investicinės veiklos sąnaudų apskaitai skirta įmonės sąskaitų plano sąskaitų grupė 63 –

Finansinės ir investicinės veiklos sąnaudos.

Netekimai. Netekimais pripažįstamos atsitiktinės sąnaudos ar nuostoliai, kurie negali būti priskirti įprastinei įmonės veiklai. Pelno (nuostolių) ataskaitoje netekimai parodomi kaip pelną mažinančios ar nuostolius didinančios sąnaudos prieš apmokestinimą.

Pelno mokesčio sąnaudos. „Ataskaitinio laikotarpio pelno mokesčio sąnaudos apskaičiuojamos taikant mokesčius reglamentuojančių teisės aktų nustatytus pelno ir kitų nuo apmokestinamojo pelno apskaičiuojamų mokesčių reikalavimus ir pripažįstamos kaupimo principu. Atidėtojo pelno mokesčio sąnaudos pripažįstamos pagal 24-ąjį verslo apskaitos standartą „Pelno mokestis“ (Apskaitos politika II dalis, 2011, p. 60).

Išanalizavus įmonės apskaitos politiką, pateikiamos išvados, jog įmonės apskaitos politika atitinka Verslo apskaitos standartų reikalavimus bei įmonės veiklos pobūdį. Įmonės pajamų pripažinimo principas atitinka 10-ojo Verslo apskaitos standarto „Pajamos“ nustatytus principus, įmonės pajamos pripažįstamos tuo momentu, kada jos yra uždirbamos. Sąnaudų pripažinimo principai taikomi įmonėje atitinka 11-ojo Verslo apskaitos standarto „Sąnaudos“ reikalavimus. Atsargų apskaitai įmonė taiko FIFO metodą. Šis metodas yra tinkamai pasirinktas, nes pagrindinės atsargos yra kuras, o jam apskaityti yra tinkamas FIFO metodo principas. Ilgalaikio turto nusidėvėjimo skaičiavimui pasirinktas tiesioginis metodas yra priimtinas, nes transporto priemonės eksploatuojamos pagal nustatytus grafikus ir tolygiai proporcingai. Ilgalaikio turto nusidėvėjimo normatyvai nustatyti atsižvelgiant į ilgalaikio turto naudingo tarnavimo laiką. Tokie sąnaudų pripažinimo metodai parinkti tinkamai, atitinka tokio pobūdžio transporto įmonės veiklai.

3.3.2. Pajamų ir sąnaudų SSGG analizė

Dauguma autorių SSGG analizės teorijoje SSGG analizę apibūdina kaip įmonės vidinės ir išorinės aplinkos tyrinėjimo procesą, kurio rezultatas – įmonės strategija, paremta jos stiprybėmis, silpnybėmis, galimybėmis ir grėsmėmis. Taip pat pabrėžia, jog ši analizė bendraja prasme yra įmonės veiklos, vidinės bei išorinės aplinkos, analizė, kuri leidžia nustatyti sritis, kurias reikia tobulinti, atskleidžia išorines aplinkos galimybes, kuriomis reikia pasinaudoti, bei pavojus, kurių būtina išvengti ar daryti jiems įtaką siekiant tikslų.

Pasirinktas SSGG analizės modelis, atspindintis įmonės pajamas ir sąnaudas, keturių komponentų pagrindu.

4 lentelė. UAB „Kėdibusas“ pajamų ir sąnaudų SSGG analizė

<u>Vidiniai veiksniai</u>	
<p>Stiprybės</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kvalifikuotas personalas (aptarnaujantis ir vadovaujantis). • Apskaitos politika nuolat koreguojama ir patvirtinama, priklausomai nuo besikeičiančių normatyvinių aktų. • Įmonės pasirinkti apskaitos politikos metodai pajamoms ir sąnaudoms apskaityti parodo realią įmonės finansinę situaciją. • Naudojama specializuota programa, leidžianti kaupti informaciją pagal atskirus maršrutus bei atlikti jų analizes. • Įmonėje visi maršrutai aprūpinti neįgaliesiems pritaikytomis transporto priemonėmis. • Įmonė atsižvelgdama į besikeičiančius keleivių srautus priima sprendimus pirkti atitinkamai mažesnes ar didesnes transporto priemones taip optimizuodama sąnaudas. • Įmonė nuolat koordinuoja savo patiriamas sąnaudas ir taupiai naudoja savo išteklius. • Įmonė ruošia investicinį projektą naujai remonto bazei, kuris ženkliai sumažintų sąnaudas. 	<p>Silpnybės</p> <ul style="list-style-type: none"> • Įmonėje nėra rinkodaros specialisto, kuris operatyviai reaguotų į besikeičiančias situacijas ir naujoves (papildomų sandorių paieška kaip, pvz.: kelionių agentūros, gamyklos, kurios būtų įmonei kaip papildomas pajamų šaltinis). • Senos transporto priemonės reikalauja didesnių remonto sąnaudų. • Atsižvelgiant į mažėjančius keleivių srautus, didžioji keleivinio transporto dalis sudaro per dideli autobusai. • Dėl toliau nuo Kėdainių miesto dislokuotos transporto bazės, kasdien patiriama neracionalių važiavimo išlaidų. • Sena transporto remonto bazė, kurioje nėra modernios įrangos, sudėtinga atlikti remonto darbus bei darbo sąlygos nėra palankios, ypatingai žiemos metu, mažina darbo našumą. • Nėra sukurto įmonės strateginio plano.
<u>Išoriniai veiksniai</u>	
<p>Grėsmės</p> <ul style="list-style-type: none"> • Šalyje nėra sukurtos visuomeninio transporto vystymosi strategijos. • Nestabili mokesčių politika, kuri nuolat įtakoja pajamas (PVM, taršos mokestis, nekilnojamojo turto ir pan.), t. y. nuolat augantys mokesčiai didina mokestinę naštą, mažina pajamas. • Išorinės apinkos veiksniai, krizės padariniai (bankrutuojančios įstaigos, mažėjantis darbuotojų skaičius, nuolat didėjanti migracija mažina keleivių srautus). • Kaina reguliuojama savivaldybės, dėl šios priežasties neįmanomas kainodaros lankstumas. • Konkurencija, kurią sukuria besikuriantys privatūs keleivių vežimo maršrutiniais autobusais verslai. • Nepakankama savivaldybės kompensuojamų lėšų suma (tik dalinai kompensuoja). 	<p>Galimybės</p> <ul style="list-style-type: none"> • Yra galimybė rengti investicinius projektus ir kreiptis į savivaldybės ir valstybės institucijas dėl finansavimo. Galimybė rengti kitus projektus, tame tarpe ES dėl papildomų lėšų veiklai. • Galimybė performuoti autobusų parką, pakeičiant senus, didelių gabaritų autobusus mažesniais, ko pasekoje sumažėtų sąnaudos. • Galimybė plėsti paslaugų rinką (tirti rinką, ieškoti ir įvesti naujas paslaugas rinkoje, pvz. remonto bazėje), kurios didintų pajamas.

4 lentelės tęsinys kitame puslapyje

Grėsmės	Galimybės
<ul style="list-style-type: none"> • Prasta savivaldybės finansinė situacija neleidžia skirti lėšų investicijoms (bazės modernizavimui, mažesnių, ekonomiškesnių autobusų pirkimui, ko pasekoje galėtų mažėti sąnaudos ir didėti pajamos. • Nėra miesto transporto vystymosi strategijos. 	

3.3.3. UAB „Kėdubusas“ finansinė analizė

Finansinė analizė yra dalis įmonės veiklos analizės, kurioje tarpusavyje susipynę finansinės ir ūkinės veiklos analizės aspektai. Finansinis rezultatas priklauso nuo įmonės ūkinės veiklos efektyvumo, vadybos lygio, racionalaus finansų ir kitų įmonės išteklių naudojimo. Savo ruožtu įmonės ūkinės veiklos sėkmė priklauso nuo jos finansų būklės.

Plačiąja prasme finansinės analizės tikslas – kvalifikuotai įvertinti finansinę būklę ir pateikti pagrįstas, objektyvias išvadas, padedant įmonių vadovams didinti veiklos efektyvumą.

Skirtingi autoriai skirtingai pateikia ir skirsto finansinės analizės šaltinius, nors daugiausia remiamasi bei moksliniame tyrime naudojamosi apskaitos duomenimis, t. y. finansinėmis ataskaitomis. Nuo šaltinių pasirinkimo ir jų patikimumo bei turinio priklauso ir pačios atliekamos finansinės analizės rezultatai ir jų teisingumas.

Kiekvienos įmonės didžiausias nuosavo kapitalo šaltinis yra pelnas, kuris apskaičiuojamas pelno (nuostolių) ataskaitoje. Šioje ataskaitoje pateikiami svarbiausieji finansiniai įmonės rezultatai – per tam tikrą laikotarpį gautos pajamos ir patirtos sąnaudos.

Finansinė analizė moksliniame darbe atlikta IV etapais:

I etapas – pajamų horizontali ir vertikali (struktūros) analizė;

II etapas – sąnaudų horizontali ir vertikali (struktūros) analizė;

III etapas – veiklos rezultatų horizontali analizė;

IV etapas – santykinė analizė.

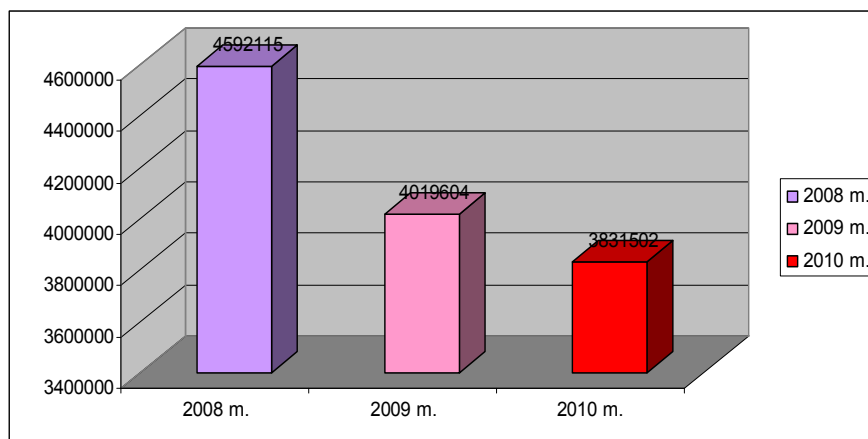
Horizontaliosios analizės metu galima įvertinti pajamų ir sąnaudų srautų pokyčius. Atliekant vertikaliąją analizę įvertinama įmonės pajamų ir sąnaudų struktūra (proc.), pajamų ir išlaidų pagal atskirus ataskaitos straipsnius lyginamieji svoriai nuo visos sumos bei jų kitimo priežastys ir kt.

Atliekant pajamų ir sąnaudų horizontaliąsias bei vertikaliąsias analizes naudojamosi Metiniu finansinių ataskaitų rinkinio aiškinamuoju raštu (2009, 2010).

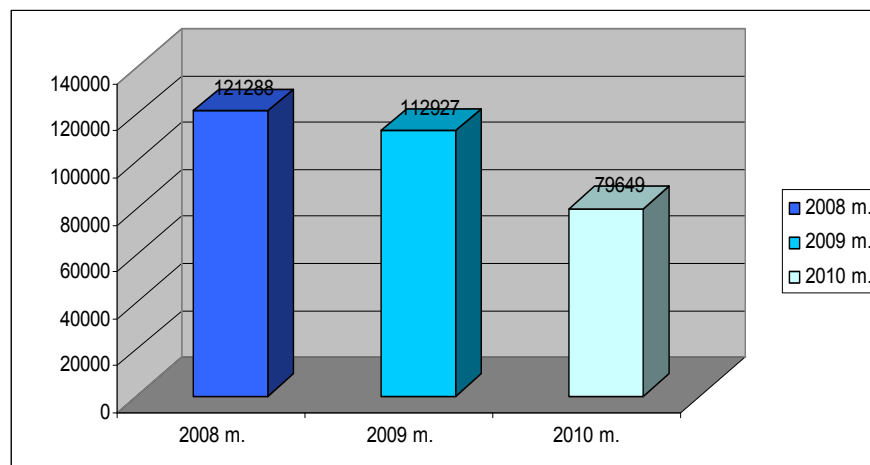
Analizuojant pagrindines pajamų grupes naudojami trijų metų duomenys, ataskaitiniais finansiniais duomenimis laikytini 2010 finansiniai metai. Šie metai lyginami su 2009 m. ir 2008 m. Palyginus su 2008 m. pardavimų pajamos iš pagrindinės veiklos sumažėjo 802252 Lt, t. y. 17% (žr. 3 priedas), o lyginant su 2009 m. pagrindinės veiklos pajamos sumažėjo 221380 Lt, tai sudaro 5,4%. Šių pajamų iš pagrindinės veiklos mažėjimo rezultatai įtakoją šalies ekonominę situaciją, ekonominės krizės laikotarpiu mažėjantys keleivių srautai. Taip pat didelę įtaką pajamų sumažėjimui turėjo pridėtinės vertės mokesčio (PVM) padidėjimas (7,8 pav.). LR Vyriausybei nuo 2009 m. sausio 1 d. panaikinus lengvatinį 5%. PVM tarifą keleivių vežimo paslaugai, įmonė neteko apie 562 tūkst. Lt pagrindinės veiklos pajamų. Tiek 2009 m., tiek 2010 m. buvo taikytos 2008 m. rugpjūčio 1 d. patvirtintos vežimo kainos, kai keleivių vežimo paslaugai dar buvo taikomas lengvatinis 5% PVM tarifas. Dėl pridėtinės vertės mokesčio padidėjimo nuo 5% iki 21%, tai pirmu atveju, PVM kainoje sudaro 4,76% (bil. kaina 2 Lt, iš jų 1,90 Lt pajamos ir 0,10 Lt (5%) PVM), antru atveju, kai PVM padidėjo iki 21%, tai PVM kainoje sudaro 17,35% (bil. kaina 2 Lt, iš jų 1,6535 Lt pajamos ir 0,3465 Lt (21%) PVM). Tokiu atveju galima teigti, kad PVM padidėjimas turėjo lemiamą įtaką bendrovės finansiniam rezultatui, 2009 m. pajamos sumažėjo 12,59%, per 2010 m. valstybei turėjo šio mokesčio 583,8 tūkst. Lt sumokėti daugiau. Tai rodo, kokią įtaką įmonės veiklos rezultatams daro mokesčių politika.

Kitos veiklos rūšių pajamos lyginant su 2008 m. padidėjo 20,9%, o lyginant su 2009 m. padidėjo 28580 Lt, tai sudarė net 24,9% (žr. 3 priedas). Šių pajamų prieaugį finansiniais metais įtakoją padidėjusios pajamos iš autobusų stoties paslaugų, nuomos bei kt. Nuomos pajamos lyginant su 2008 m. padidėjo daugiau nei 4 kartus, tačiau tai nesudarė reikšmingos įmonės pajamų dalies.

Finansinės investicinės veiklos pajamų įmonė 2008 m. visai neturėjo, tačiau 2009 m. įmonei uždirbo iš finansinės investicinės veiklos 2490 Lt bei finansiniais metais padidino daugiau nei dvigubai, t. y. 64,7% (žr. 3 priedas). Šios sumos gautos iš palūkanų bei 2009 m. draudimo atlygintos sumos.

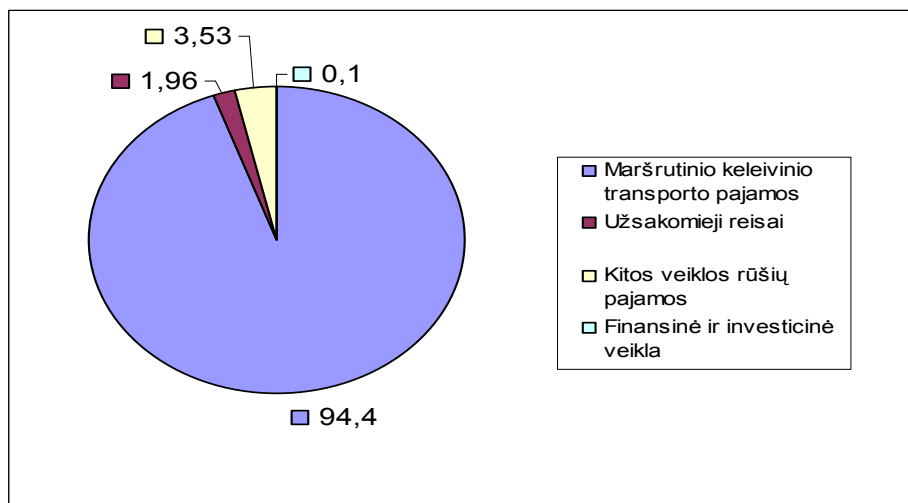
7 pav. Maršrutinio keleivinio transporto pajamos

8 pav. Užsakomųjų reisų pajamos

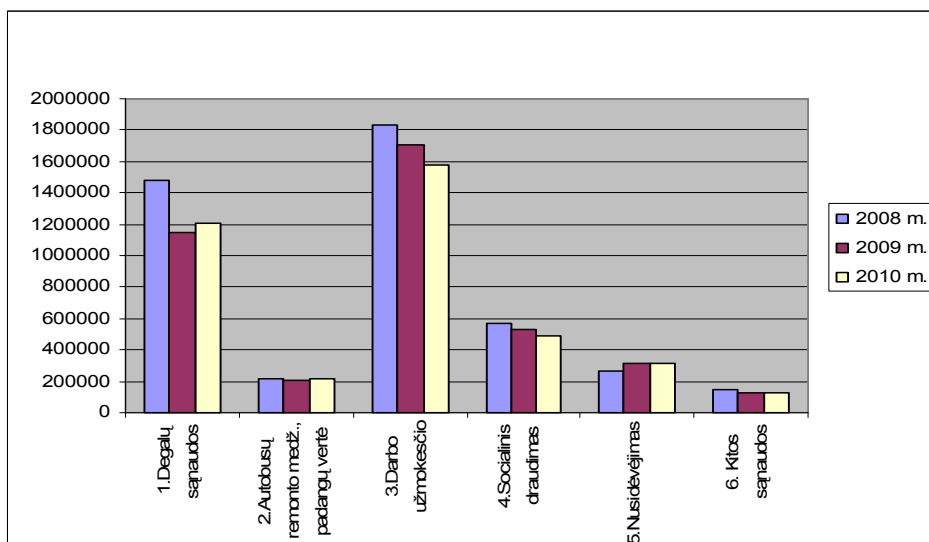
Norint daugiau gauti informacijos apie pajamų struktūrą bei jos kitimo tendencijas tikslinga atlikti vertikaląją (struktūros) pajamų analizę. Vertikaliosios analizės esmę sudaro tai, kad atitinkamas finansinės ataskaitos rodiklis lyginamas su bendru baziniu tos ataskaitos rodikliu, o gautas dydis išreiškiamas bazinio dydžio procentais. Gerai atlikta vertikalioji rodiklių (lyginamųjų svorių) analizė parodo ne tik tam tikrų rodiklių vietą bendroje rodiklių sistemoje, bet ir apibūdina įmonės ūkinę – finansinę būklę. Taigi, atliekant vertikalią analizę galima atskleisti įmonės pajamų ir sąnaudų struktūrą ir jų kitimo priežastis.

Analizuojant pajamas struktūriškai 2008 m. įmonės pagrindinės veiklos pajamos sudarė 97,55% bei 2,45% kitos veiklos rūšių pajamos. Iš maršrutinio keleivinio transporto 95,04% visų 2008 m. pripažintų pajamų, o 2010 m. 94,4% visų 2010 m. pajamų. Kadangi, kaip jau buvo minėta anksčiau, 2010 m. įmonėje išaugo kitos veiklos rūšių pajamos, kurios sudarė 3,53% (žr. 9 pav.). Lyginant 2010 m. su 2009 m. pajamų struktūroje ženklų pakitimų nebuvo, iškyrus sumažėjusias užsakomųjų reisų pajamas, kurios sudarė 1,96%.

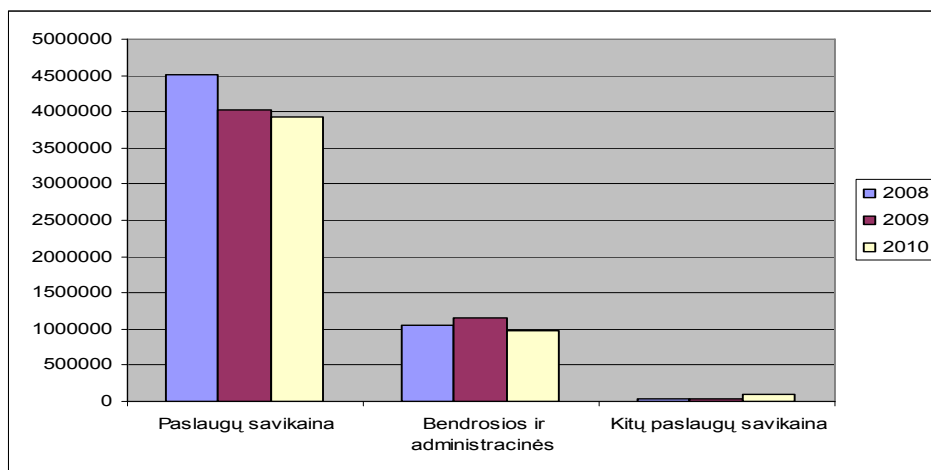

9 pav. 2010 m. pajamų struktūra

Antrajame etape analizuojamos įmonė sąnaudos. Įmonės sąnaudas sudaro pagrindinės veiklos paslaugų savikaina, bendrosios ir administracinės sąnaudos bei kitų paslaugų savikaina (žr. 4 priedas).

10 pav. Paslaugų savikainos sąnaudos

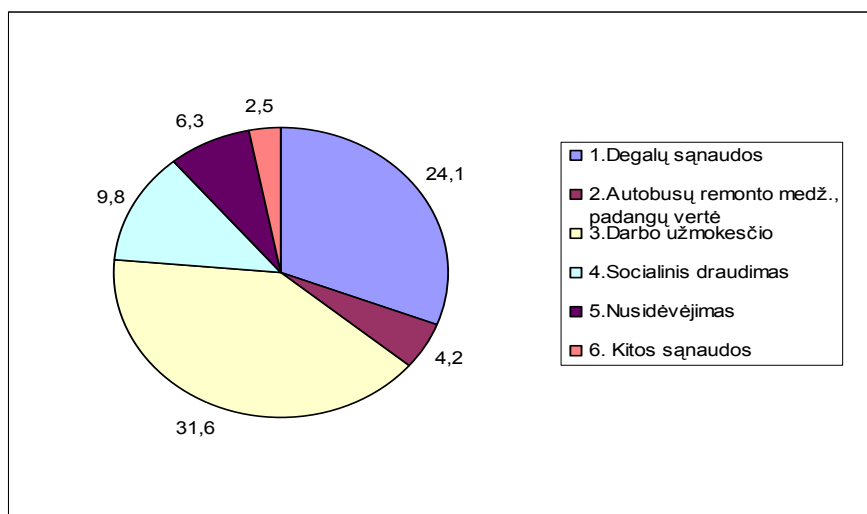
11 pav. **Pagrindinės sąnaudų grupės**

Palyginus 2008 m. paslaugų savikainos sąnaudas su 2010 m., matyti, jog pastaraisiais metais paslaugų savikainos sąnaudos sumažėjo 588221 Lt, t. y. 13% (žr. 4 priedas, 11 pav.). Skaidant paslaugų savikainos sąnaudas, pastebima, jog 281260 Lt (19%) sumažėjo degalų sąnaudos, 15374 Lt (23,8%) sumažėjo bilietų popieriaus išlaidos. Šie dydžiai tarpusavyje susiję dėl keleivių srautų bei bilietų kiekio pardavimo. Mažėjantys keleivių srautai bei daromi pakeitimai, kaskart analizuojant maršrutų skaičius bei grafikus pagal keleivių srautus, mažina autobusų intensyvumą bei bilietų pardavimų skaičių.

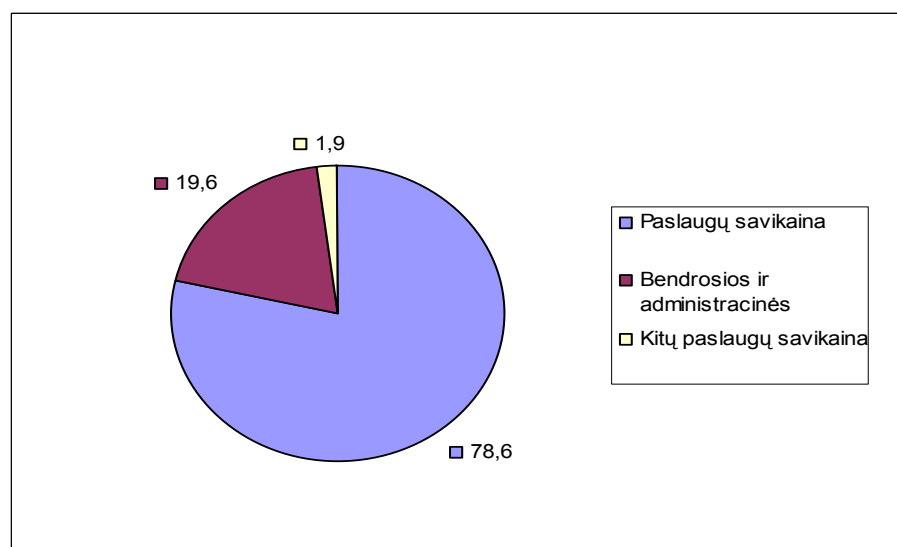
Siekiant mažinti sąnaudas 2010 m. buvo atlikti darbo organizavimo pakeitimai, dėl šios priežasties sumažėjo priskaityto darbo užmokesčio sąnaudų dalis tiek pagrindinėje veikloje, tiek veiklos sąnaudose. Lyginant su 2008 m. sumažėjo 14%, o su 2009 m. 7,2%. Atitinkamai sumažėjo ir socialinio draudimo įmokos.

2009 m. pastebimas ženklus nusidėvėjimo sąnaudų padidėjimas, kurį įtakojo 2009 m. aštuonių į eksploataciją įvestų padėvėtų autobusų amortizacija. 2010 m. nusidėvėjimas lyginant su 2008 m. išaugo 55401 Lt (21,3%), o nuo 2009 m. pakitimai neženklūs, išaugo 0,1% (žr. 4 priedas, 10 pav.).

Didelę įmonės sąnaudų dalį sudaro bendrosios ir administracinės sąnaudos. Iš kurių 2010 m. vadovų ir tarnautojų darbo užmokesčio sąnaudos sudarė 537262 Lt, t. y. 55%, taip pat ilgalaikio turto nusidėvėjimo sąnaudos – 26%, mokesčiai ir kitos sąnaudos (Judėjimo žiniaraštis, 2010). Bendrųjų sąnaudų padidėjimą 2009 m. 96,4 tūkst. Lt įtakojo rekonstruotos autobusų stoties ir gerbūvio nusidėvėjimas (2008 m. nusidėvėjimas pradėtas skaičiuoti tik antroje metų pusėje). 2010 m. bendrosios ir administracinės sąnaudos sumažėjo dėl ne tik dėl organizacinių pertvarkymų, bet ir dėl kitų taupymo priemonių: sumažėjo ryšių, raštinės, įvairių paslaugų sąnaudos.

11 pav. 2010 m. paslaugų savikainos struktūra

12 pav. 2010 m. sąnaudų struktūra

Iš sąnaudų struktūros analizės matyti, jog 2010 m. didžiausią sąnaudų dalį sudaro paslaugų savikaina, net 78,6%, bendrosios ir administracinės – 19,6% bei kitų paslaugų savikaina – 1,9%. Paslaugų savikainos didžiausią dalį sudaro degalai (24,1%), darbo užmokestis 31,6% bei atitinkamai socialinio draudimo įmokos 9,8%. Visos kitos sąnaudos kito nežymiai atitinkamais metais (žr. 11, 12 pav.).

Trečiajame etape abibendrinamos įmonės pajamų ir sąnaudų analizės, pateikiant abibendrintą įmonės veiklos rezultatų analizę (žr. 5 lent.). Pelno (nuostolių) ataskaitos analizė gali duoti informacijos apie: įmonės veiklos apimtį, pelno apimtį (dividendus), veiklos perspektyvas, būsimąsias pajamas (Bagdžiūnienė, 2005).

5 lentelė. Veiklos rezultatų analizė

Eil. Nr.	Straipsnis	2008	2009	Finansiniai metai (2010)	padidėjimas, sumažėjimas (+) (-) lyginant su 2008 metais		padidėjimas, sumažėjimas (+) (-) lyginant su 2009 metais	
					Absoliutūs	%	Absoliutūs	%
1	I. Pardavimai	4713403	4132531	3911151	-802252	-17,0	-221380	-5,4
2	II. Pardavimo savikaina	3662134	3340809	3367776	-294358	-8,0	26967	0,8
3	III. Bendrasis pelnas (nuostoliai)	1051269	791722	543375	-507894	-48,3	-248347	-31,4
4	IV. Veiklos sąnaudos	1092020	1054433	933251	-158769	-14,5	-121182	-11,5
5	V. Veiklos pelnas (nuostoliai)	(40751)	(262711)	(389876)	-349125	856,7	-127165	48,4
6	VI. Kita veikla	3734780	90405	77572	-3657208	-97,9	-12833	-14,2
7	VII. Finansinė ir investicinė veikla	(1933)	(8084)	(23092)	-21159	1094,6	-15008	185,7
8	VII.1. Pajamos	170	2490	4102	3932	2312,9	1612	0,0
9	VII.2. Sąnaudos	2103	10574	27194	25091	1193,1	16620	157,2
10	VIII. Įprastinės veiklos pelnas (nuostoliai)	3692096	(180390)	(335396)	-4027492	-109,1	-155006	85,9
11	IX. Pagautė	0	0	0	0	0,0	0	0,0
12	X. Netekimai	0	0	0	0	0,0	0	0,0
13	XI. Pelnas (nuostoliai) prieš apmokestinimą	3692096	(180390)	(335396)	-4027492	-109,1	-155006	85,9
14	XII. Pelno mokestis	557403			-557403	-100,0	0	0,0
15	XIII. Grynasis pelnas (nuostoliai)	3134693	(180390)	(335396)	-3470089	-110,7	-155006	85,9

Šaltinis: Pelno (nuostolio) ataskaita, 2009, 2010.

Per ataskaitinį laikotarpį įmonės pardavimai mažėjo tiek lyginant su 2008 m. (17%), tiek su 2009 m. (5,4%) (žr. 5 lent.). Ši pokytį sąlygojo parduodamų paslaugų apimties mažėjimas. Lyginant 2010 m. su 2008 m. mažėjant pardavimų apimčiai, mažėjo ir parduotų paslaugų savikaina, tai sudarė 8%, o lyginant su 2009 m., nors ir pardavimų apimtys sumažėjo, tačiau paslaugų savikaina išaugo 0,8% (žr. 5 lent.), kuriuos įtakojo išaugusios degalų kainos.

Kaip žinoma, jei įmonė užsiima kokia nors veikla, tai ji patiria ir veiklos sąnaudų. Per ataskaitinį laikotarpį tiek lyginant su 2008 m., tiek su 2010 m. veiklos sąnaudos neženkliai, tačiau mažėjo (žr. 5 lent.). Šis pokytis nesąlygojo veiklos nuostolio, todėl, kad pagrindinės priežastys, įtakančios

veiklos rezultata yra pagrindinių išteklių kainų didėjimas, tiek transporto priemonių, tiek ilgalaikio turto nusidėvėjimas (adm.), administracijos darbuotojų darbo užmokestis ir kt. Kita vertus, pastebimi ženklūs pasikeitimai kitos veiklos pajamose, kurios tiek 2009 m., tiek 2010 m. lyginant su 2008 m. ženkliai sumažėjo. Viso to priežastis yra tai, jog 2008 m. įmonė pripažino pajamomis 3598027,72 Lt, kurios buvo susijusios su stoties pastato rekonstrukcijos darbais, o sekančiais metais šių pajamų įmonė neturėjo. Tai turėjo įtakos 2008 m. finansiniam rezultatui. Taigi pagrindinės veiklos nuostoliai kasmet vis didėja, lyginant ataskaitinius metus su 2008 m. nuostolis išaugo net 8,6 karto, nes ženkliai sumažėjo pardavimai, o lyginant 2009 m. nuostolis padidėjo 4,8 karto (žr. 5 lent.).

Panaši situacija įmonėje su financine bei investicine veikla. Finansinės bei investicinės veiklos rezultatas, kuris dėl įvairių finansinių veiksnių (atidėtojo pelno mokesčio palūkanos, baudos ir delspinigiai, kitos) tiek praėjusiais, tiek šiais finansiniais metais vis didėja ir mažina grynąjį pelną. 2009 m. lapkričio 30 d., dėl didelio pelno mokesčio už 2008 m. įsiskolinimo biudžetui (539 222,00 Lt), Kauno apskrities valstybinė mokesčių inspekcija suteikė įmonei mokestinę paskolą. Mokestinės nepriemokos grafikas išdėstytas trims metas, t. y. nuo 2009-10-16 iki 2012-09-30.

Atlikus horizontalią, vertikalią analizę bei susumavus visus praėjusių finansinių metų rezultatus, matyti, kad įmonė tiek praėjusiais, tiek ataskaitiniais metais dirbo nuostolingai, nuostolis sudarė 335396 Lt. Lyginant ataskaitinius finansinius metus su praėjusiais, nuostolis padidėjo 1,1 kartą.

Santykinė analizė kitaip dar vadinama koeficientų analize. Šie koeficientai išreiškia finansinių ataskaitų bei kitos informacijos duomenų tarpusavio ryšius ir praplečia absoliučių dydžių analizės galimybes. Santykiniai rodikliai leidžia nesunkiai palyginti skirtingų įmonių veiklos rezultatus įvairiais aspektais. Naudojant santykinius rodiklius, galima gana objektyviai ir tiksliai įvertinti įvairias įmonės veiklos puses, atskleisti rezervus, prognozuoti ir priimti optimalius valdymo sprendimus. Galima teigti, kad santykinė analizė yra viena iš svarbiausių priemonių nustatant ir įvertinant bendrą įmonės finansinę – ekonominę būklę.

Analizuojama įmonė eilę metų dirbo nuostolingai. Atliekant santykinę analizę pasirinkti **Grynojo pelningumo (Profitability raitos), Bendrojo pelningumo (Gross profit margin), Veiklos pelningumo prieš palūkanas, mokesčius ir nusidėvėjimą (amortizaciją) (Earnings before interest, taxes, depreciation and amortization margin, EBITDA margin), Turto pelningumo (Return on assets, ROA), Veiklos sąnaudos vienam pardavimo pajamų litui ir Ilgalaikio turto apyvartumo** rodiklių paskaičiavimai. Tai padaryta tam, kad galima būtų įvertinti finansinių rezultatų pasikeitimo dinamiką ir palyginti su vidutiniais pelningumo rodikliais Lietuvos transporto paslaugų ūkyje.

Grynasis pelningumas (Profitability raitos)

Grynasis pelnas(Net profit

(1)

Pardavimo pajamos (Sales)

6 lentelė. Įmonės grynasis pelningumas lyginant su statistikos departamento duomenimis

Pavadinimas	2008	2009	2010	(+),(-) 2010 lyginant su 2008	(+),(-) 2010 lyginant su 2009
Grynasis pelnas	3134693	-180390	-335396	-3470089	-155006
Pardavimo pajamos	4713403	4132531	3911151	-802252	-221380
Grynasis pelningumas %	66,5	-4,4	-8,6	-75,1	-4,2
Grynasis pelningumas pagal statistikos departamento duomenys %*	-0,71	-4,56	3,3		

**Statistikos departamento duomenis pagal EVK H 49 Sausumos transporto ir transportavimo vamzdinių veikia, į kurią įeina ir keleivių vežimas autobusais mieste ar priemiestyje*

2010 m. pajamos sumažėjo lyginant su 2008 m. – 3470089 Lt, lyginant su 2009 m. nuostolis padidėjo – 155006 Lt. Lyginant grynojo pelningumo rodiklius transporto paslaugų įmonėse Lietuvoje 2009 m. ir 2010 m. situacija panaši, tačiau 2010 m. transporto ūkis bendru mastu pradėjo judėti teigiama linkme, tačiau analizuojama įmonė patyrė dar didesnę nuosmukį. Rodiklio mažėjimas reikalauja naujovių, išpėja, kad paslaugų konkurencingumas smunka.

Bendrasis pelningumas (Gross profit margin).

$$\frac{\text{Bendras pelnas (Gross profit)}}{\text{Pardavimo pajamos (Sales)}} \quad (2)$$

7 lentelė. Įmonės bendrasis pelningumas lyginant su statistikos departamento duomenimis

Pavadinimas	2008	2009	2010	(+),(-) 2010 lyginant su 2008	(+),(-) 2010 lyginant su 2009
Bendras pelnas	1051269	791722	543375	-507894	-248347
Pardavimo pajamos	4713403	4132531	3911151	-802252	-221380
Bendrasis pelningumas %	22,3	19,2	13,9	-5,42	-8,4
Grynasis pelningumas pagal statistikos departamento duomenys %*	21,19	19,32	20,42	-0,77	1,1

**Statistikos departamento duomenis pagal EVK H 49 Sausumos transporto ir transportavimo vamzdinių veikia, į kurią įeina ir keleivių vežimas autobusais mieste ar priemiestyje*

Įmonės bendrasis pelningumas 2010 m. lyginant su praėjusiais sumažėjo, net 8,4%, tačiau įmonės rezultatus lyginant su statistikos departamento tais metais pateiktais vidutiniais duomenimis, įmonės bendrojo pelningumo rodikliai atitinka vidutinius Lietuvos transporto ūkio rodiklius. JAV ekonomistų nuomone, įmonė gali išsilaikyti rinkoje, jei šis rodiklis didesnis už 0,2.

Veiklos pelningumas prieš palūkanas, mokesčius ir nusidėvėjimą (amortizaciją) (Earnings before interest, taxes, depreciation and amortization margin, EBITDA margin)

$$\frac{\text{Pelnas prieš palūkanas, mokesčius ir nusidėvėjimą (amortizaciją)}}{\text{Pardavimo pajamos}} \quad (3)$$

8 lentelė. Įmonės veiklos pelningumas

Pavadinimas	2008	2009	2010	(+),(-) 2010 lyginant su 2008	(+),(-) 2010 lyginant su 2009
Pelnas prieš palūkanas, mokesčius ir nusidėvėjimą	4090441	394610	234819	-3855622	-159791
Pardavimo pajamos	4713403	4132531	3911151	-802252	-221380
EBITDA%	86,8	9,5	6,0	-80,8	-3,5

$$\frac{-335396(\text{nuostoliai}) + 570215(\text{nusidevejimas})}{3911151} = \frac{234819}{3911151} = 0,060 \text{ ** arba } 6,0 \% \text{ (2010 m.)}$$

$$\frac{-180390(\text{nuostoliai}) + 575000(\text{nusidevejimas})}{4132531} = \frac{394610}{4132531} = 0,095 \text{ ** arba } 9,5 \% \text{ (2009 m.)}$$

$$\frac{3692096(\text{pelnas}) + 398345(\text{nusidevejimas})}{4713403} = \frac{4090441}{4713403} = 0,868 \text{ ** arba } 86,8 \% \text{ (2008 m.)}$$

**Rodiklio skaitiklio reikšmė: pelnas prieš mokesčius, pridėti nusidėvėjimą. Palūkanų sąnaudų įmonė dėl investicinės veiklos neturėjo.

Šis rodiklis svyruoja nuo 7-8 proc. prekybos įmonėje ir nuo 10 proc. gamybos įmonėje. Šio rodiklio dydį stipriai įtakoja ilgalaikio turto nusidėvėjimas, taigi jo reikšmė bus didesnė gamybos, transporto įmonėse, t. y. kur didesnė įmonės ilgalaikio turto vertė ir nusidėvėjimas.

Veiklos pelningumas prieš palūkanas, mokesčius ir nusidėvėjimą parodo, kad įmonėje vienas pardavimo pajamų litas uždirba 0,06 lito. Kaip transporto įmonei 0,06 EBITDOS rodiklis yra per mažas (Darškuvienė, 2010).

Veiklos sąnaudos vienam pardavimo pajamų litui

$$\frac{\text{Veiklos sąnaudos}}{\text{Pardavimo pajamos}} \quad (4)$$

9 lentelė. Veiklos sąnaudos vienam pardavimo pajamų litui

Pavadinimas	2008	2009	2010	(+),(-) 2010 lyginant su 2008	(+),(-) 2010 lyginant su 2009
Veiklos sąnaudos	1092020	1054433	933251	-158769	-121182
Pardavimo pajamos	4713403	4132531	3911151	-802252	-221380
Veiklos sąnaudos vienam pardavimo pajamų litui	0,23	0,26	0,24	0,01	-0,02

Šis rodiklis parodo, kiek veiklos išlaidų tenka vienam pardavimų litui, bei įmonės sugebėjimą taupiai naudoti turimus išteklius (turi būti kuo mažesnis; gerai, jei jis sudaro ne daugiau kaip 0,1–0,15 pardavimų vertės). Analizuojamos įmonės šis rodiklis yra per didelis, vienam pajamų litui uždirbti patyrė 0,24 Lt veiklos sąnaudų. Tai sudaro administravimo sąnaudos, įvairūs mokesčiai bei kitos netiesioginės sąnaudos. Analizuojamais metais veiklos sąnaudų svyravimai nežymūs, vos po vieną centą.

Santykinė finansinė analizė leidžia įvairiais pjūviais paskaičiuoti ir įvertinti įmonės veiklos efektyvumą, t. y. įvertinti, kiek gryno pelno tenka vienam pardavimo litui, kiek sąnaudų tenka vienam pardavimo pajamų litui ir pan. Atlikus UAB „Kėdubusas“ santykinę finansinę analizę, paskaičiavus rodiklius bei palyginus su statistikos departamento pateiktais vidutiniais transporto ūkio pelningumo rodikliais, grynojo pelningumo rodiklis neženkliai skiriasi nuo vidutinio transporto ūkio Lietuvoje pelningumo, išskyrus 2010 m. pastebimas minusinės reikšmės didėjimas, situacija prastėja. Tačiau, paskaičiavus bendrojo pelningumo rodiklį, pastebime teigiamas rodiklio reikšmes. Nors bendrojo pelningumo rodiklio reikšmės ir nedidelės, tačiau galima daryti išvadą, jog įmonė iš pagrindinės veiklos dirba pelningai. Paskaičiavus EBITDOS rodiklį, gavutas teigiamas koeficientas, tačiau, kaip transporto įmonei, šis rodiklis per mažas. Iš santykinės analizės paskaičiavimų veiklos sąnaudos siekia apie 0,24 lito vienam pardavimo pajamų litui. Tai yra per didelės veiklos sąnaudos ir įmonė turi imtis priemonių, kokiais būdais didinti pardavimų pajamas ir mažinti veiklos sąnaudas.

Apibendrinus galima teigti, kad finansinė analizė padeda nustatyti įmonės veiklos finansinius rezultatus, įvertinti esamą padėtį ir, žinoma, ateities perspektyvas. Finansinės analizės metu gauta informacija padeda patikrinti, ar praeityje buvę priimti sprendimai pasiteisino, taip pat pagrįsti esamus ir būsimus valdymo sprendimus. Taigi finansinę analizę galima traktuoti kaip ūkinių procesų pažinimo ir valdymo priemonę.

IŠVADOS

1. Mokslinės literatūros šaltiniai įvairiai interpretuoja pajamų ir sąnaudų koncepsiją bei jų pripažinimą, tačiau bendraja prasme:

- a. Pajamos – bendrosios ekonominės naudos padidėjimas per laikotarpį, susidarančios įmonės įprastinės veiklos metu, kai dėl to padidėja nuosavas kapitalas, išskyrus padidėjimą dėl savininkų įnašų. Pajamos pripažįstamos kaupimo principu, t. y. apskaitoje registruojamos tada, kai jos uždirbamos, neatsižvelgiant į pinigų gavimą. Pajamomis nepripažįstamos trečiųjų asmenų vardu surinktos sumos, taip pat pridėtinės vertės mokesčiai. Veiklos tarpininkų pajamomis pripažįstami tik jų uždirbti komisiniai, bet ne trečiųjų asmenų vardu surenkamos sumos.
- b. Sąnaudos – ekonominės naudos sumažėjimas dėl turto sunaudojimo, pardavimo, netekimo, jo vertės sumažėjimo ar prisiimtų įsipareigojimų per ataskaitinį laikotarpį, kai dėl to sumažėja nuosavas kapitalas, išskyrus tiesioginį jo mažinimą. Sąnaudos pripažįstamos vadovaujantis kaupimo bei palyginimo principais tuo ataskaitiniu laikotarpiu, kai uždirbamos su jomis susijusios pajamos, neatsižvelgiant į pinigų išleidimo laiką.

2. Empirinio tyrimo metu atliktas interviu su įmonės vadovu ir vyr. buhalterė bei atlikta dokumentacijos analizė leido atlikti išsamią UAB „Kėdbuso“ pajamų ir sąnaudų analizę, kurios metu atskleistos pagrindinės įmonės stiprybės, galimybės, problemos ir tobulėjimo kryptys:

- a. Tam, kad įmonė galėtų pagerinti finansinę situaciją rinkoje, įmonei reikia didinti pajamas ir mažinti sąnaudas. Tam įmonėje būtina sudaryti rinkodaros planą, kad nuosekliai galėtų naudoti visas rinkodarinės priemonės: gerinti kainų politiką, paslaugų viešinimą, įgyvendinti rinkos naujoves, didinti įmonės aktyvumą ir verslumą.
- b. Įmonės galimybes riboja strateginio plano nebuvimas, todėl įmonė privalo sudaryti ilgalaikį strateginį planą, kuris padėtų nuosekliai planuoti finansinius ir darbo resursus, rengti investicinius projektus bei kitus projektus, tame tarpe ES dėl papildomų lėšų gavimo veiklai.
- c. Viena iš įmonės silpnybių yra sena bei toliau nuo Kėdainių miesto dislokuota transporto remonto bei parkavimo bazė, dėl kurios kasdien patiriama daug neracionalių važiavimo išlaidų bei kitų sąnaudų. Todėl šiuo atžvilgiu įmonė tobulėja, ruošia investicinį projektą naujai remonto bazei, kuris ženkliai sumažintų sąnaudas. Jau atlikta galimybių studija.

- d. Autobuso parko performavimas, keičiant didelius autobusus mažesniais. Galbūt autobuso parko atnaujinimas, pasinaudojant paskolos galimybėmis, sumažintų sąnaudas, patiriamas remontuojant senus autobusus.
- e. Verta paminėti, jog kaina reguliuojama savivaldybės, todėl siūlymas – aktyviau bendradarbiauti su savivaldybe dėl galimybės formuoti paslaugos kainą.

3. Finansinės analizės metu atlikta pajamų ir sąnaudų horizontali bei vertikali analizė leido įvertinti pagrindinių pajamų ir sąnaudų grupių srautų pokyčius, jų kitimo priežastis.

- a. Pajamų sumažėjimą 2010 m. lyginant su ankstesniais metais įtakojo šalies ekonominė situacija, ekonominės krizės laikotarpiu mažėjantys keleivių srautai, pradinės vertės mokesčio padidinimas nuo 5% iki 21%, įtakojęs įmonės veiklos rezultatus. Paskutinį kartą savivaldybės patvirtintos vežimo kainos buvo 2008 m. rugpjūčio 1 d., kai keleivių vežimo paslaugai dar buvo taikomas lengvatinis 5% PVM tarifas. Dėl pridėtinės vertės mokesčio padidėjimo nuo 5% iki 21%, reikia savivaldybei peržiūrėti vežimo kainą ir nustatyti priimtina, kad tenkintų tiek vežėjo, tiek visuomeninius poreikius.
- b. Pagrindines sąnaudų grupes sudaro paslaugų savikaina, bendrosios ir administracinės sąnaudos bei kitų paslaugų savikaina. Didžiausią paslaugų savikainos dalį sudaro degalai ir darbo užmokestis. Dėl mažėjančių keleivių srautų, kiekinio požiūriu degalų sąnaudos mažėjo, tačiau dėl išaugusios degalų kainos, degalų sąnaudos didėjo. 2010 m. atlikti darbo organizavimo pakeitimai sumažino priskaityto darbo užmokesčio sąnaudų dalis tiek pagrindinėje veikloje, tiek veiklos sąnaudose. Bendrosios ir administracinės sąnaudos sumažėjo ne tik dėl organizacinių pertvarkymų, bet ir dėl kitų taupymo priemonių: sumažėjo ryšių, raštinės, įvairių paslaugų sąnaudos.
- c. Iš veiklos rezultatų analizės matyti, jog įmonės pardavimai mažėjo kiekvienais metais, todėl mažėjant pardavimų apimčiai, mažėja ir paslaugų savikaina, tačiau 2010 m. dėl išaugusių degalų kainų, pardavimų savikaina neženkliai padidėjo. Įmonei reikėtų subalansuoti veiklos administracines sąnaudas, kadangi įmonė iš pagrindinės veiklos dirba pelningai, tačiau nuostolis atsiranda dėl per didelių veiklos sąnaudų.
- d. Atlikus UAB „Kėdubusas“ santykinę finansinę analizę, paskaičiavus rodiklius bei palyginus su statistikos departamento pateiktais vidutiniais transporto ūkio pelningumo rodikliais, grynojo pelningumo rodiklis atitinka vidutinį šalies transporto ūkio pelningumo rodiklį, išskyrus 2010 m. pastebimas minusinės reikšmės didėjimas, situacija prastėja. Tačiau paskaičiavus bendrojo pelningumo rodiklį, pastebėtos teigiamos rodiklio reikšmės, todėl galima daryti išvadą, jog įmonė iš pagrindinės veiklos dirba pelningai. Paskaičiavus

EBITDOS rodiklį, gautas teigiamas koeficientas tačiau kaip transporto įmonei šis rodiklis per mažas. Veiklos sąnaudos siekia apie 0,24 lito vienam pardavimo pajamų litui. Tai yra per didelės veiklos sąnaudos ir įmonė turi imtis priemonių jas optimizuoti.

LITERATŪRA

1. Specialioji literatūra:

1. **Bagdžiūnienė V.** Finansinių ataskaitų analizė: esmė ir verslo situacijos. – Vilnius: Conto litera, 2005. – p. 6, 45. – ISBN 9986-836-17-4.
2. **Bartaška R. B.** Pajamų ir sąnaudų samprata ir reikšmė/Finansinės apskaitos teorija ir praktika: vadovėlis/Atsakingas redaktorius V. Lakis. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2009. – p. 322. – ISBN 978-9955-33-393-7.
3. **Bazley J. D. et al.** Financial accounting: concepts and uses. – Bosto, Massachussetts, 1988, p. 96 – 101. – ISBN 0-534-08334-X.
4. **Bright G., Herbert M.** Expanding the ledger. – London, 1990, p. 31, 35. – ISBN 0-333-51198-0.
5. **Brown, Clifford D.** The Emegence of Income Reporting: An Historical Study. – Michigan State University Business Sudies (East Lansing, MI: Division of Research, Graduate School of Business Administration, Michigan State University), 1971. – ISBN 0-13-149945-9.
6. **Bedford, Norton M.** Income Determination Theory: An Accounting Framework (Reading, MA: Addison-Wesley), 1965, p. 20. – ISBN 0-13-149945-9.
7. **Cohen L. et al.** Research Methods in Education/5th ed. – London and New York, 2000. – p. 185. – ISSN 0-203-22446-9.
8. **Darškuvienė V.** Įmonių finansinė analizė, rodiklių skaičiavimo metodika. – Vilnius: Vertybinių popierių birža NASDAQ OMX, 2010. – p. 14-20. – ISBN 978-609-95195-0-0.
9. **Dumbliauskas V.** Sociologija: mokomoji priemonė. – Vilnius: VPU Politologijos ir sociologijos katedra, 1999. – p. 10. – ISBN 9986-869-48-X.
10. **Harrison, Walter T.** Financial accounting/6 th ed. – Upper Saddle River, New Jorsey: Pearson Prestice Hall, 2005. – p. 106-109. – ISBN 0-13-149945-9.
11. **Juozaitienė L.** Įmonės finansai: analizė ir valdymas: vadovėlis. – Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2007. – p. 71. – ISBN 978-9986-38-792-3.
12. **Kardelis K.** Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai (II-asis pataisytas ir papildytas leidimas): modulio konspektas. – Kaunas, 2002, p. 13,14. – URL: <http://e-stud.vgtu.lt/users/files/dest/11282/mtp.pdf>
13. **Lakis V.** Apskaitos principai/Finansinės apskaitos teorija ir praktika: vadovėlis/Atsakingas redaktorius V. Lakis. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2009. – p. 35. – ISBN 978-9955-33-393-7.

14. **Luobikienė I. ir kt.** Sociologijos pagrindai. – Kaunas: Technologija, 1997. – p. 37,38, 40. – ISBN 9955-09-281-5.
15. **Mackevičius J.** Įmonių veiklos analizė: informacijos rinkimas, sisteminimas ir vertinimas. – Vilnius: Leidykla TEV, 2005. – p. 113. – ISBN 9955-680-13-X.
16. **Mackevičius J. ir kt.** Finansinė analizė: mokomoji knyga. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011. – p. 8, 24-28, 33. – ISBN 978-99-55-19-241-1.
17. **Mackevičius J., Poškaitė D.** Finansinė analizė. – Vilnius: Katalikų pasaulis, 1998. – p. 14. – ISBN 9986-04-082-5.
18. **Mackevičius J.** Finansinių santykinų rodiklių skaičiavimas ir grupavimas/Ekonomika. – Vilnius: Vilniaus universitetas, 2006, Nr. 75, p. 29. – ISBN 1392–1258.
19. **Mackevičius J., Valkauskas R.** Integruota įmonės finansinės būklės ir veiklos rezultatų analizės metodika/Verslas: teorija ir praktika. – Vilnius universitetas, 2010, Nr. 11(3), p. 216. – ISSN 1648-0627.
20. **Savickas V.** Pajamų ir sąnaudų apskaita/Finansinės apskaitos teorija ir praktika: vadovėlis/Atsakingas redaktorius V. Lakis. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2009. – p. 321-339. – ISBN 978-9955-33-393-7.
21. **Schroeder R. G. et al.** Financial accounting theory and analysis:text and cases/9 th ed. – Upper Saddle River, New Jorsey: Pearson Prestice Hall, 2005, p. 135-140. – ISBN 0-13-149945-9.
22. **Stolowy H., Lebas J. M.** Accounting principles/Finansial Accounting and Reporting A Global Perspective/2nd ed. – South-Western Cengage Learning, p. 157. – ISBN 978-1-84480-250-0.
23. **Šlekienė D., Klimavičienė I.** Įmonės veiklos finansinis vertinimas: mokomoji knyga. – Kaunas: Technologija, 1999. – p. 10. – ISBN 9986-13-721-7.
24. **Vaitkevičiūtė V.** Tarptautinių žodžių žodynas (IV-as pataisytas ir papildytas leidimas). – Vilnius: „Žodynas“, 2002. – p. 475. – ISBN 9986-465-75-3.
25. **Valužis K., Palubinskienė S.** Apskaitos politika/Verslo apskaitos standartai, apskaita ir mokesčių sistema: monografija I dalis. – Kaunas: Žemės ūkio universitetas, 2005. – p. 19. – ISBN 9986-454-69-7.
26. **Vasiliauskas A.** Strateginis valdymas. – Vilnius: enciklopedija, 2002. – p. 59-119. – ISBN 9986-433-28-2.
27. **Tarptautiniai finansinės atskaitomybės standartai (TFAS)** (apimantys tarptautinius apskaitos standartus (TAS) ir jų aiškinimus, galiojančius 2007 m. sausio 1 d.). 12-asis TAS „Pelno mokesčiai“/17-asis TAS „Nuoma“/19-asis TAS „Išmokos darbuotojams“/23-asis TAS „Skolinimosi išlaidos“/11-asis TAS „Statybų sutartys“/18-asis TAS „Pajamos“. – Londonas:

Tarptautinių apskaitos standartų valdyba (TASV), 2007. – p. 934-935, 951, 1039, 1063, 1086,1098, 1242-1243. – ISBN 978-9955-9614-1-3.

2. Periodinė literatūra iš internetinės duomenų bazės

28. **Hicks J. R.** Value and Capital. – Oxford: Caredon Press, 1946. – p. 7.
29. **Ghazinoory S. et al.** SWOT methodology: a state-of-the-art review for past, a framework for future/Journal of Business Economics and Management, 2011, no 12(1), p. 24-48.
30. **Panagiotou G.** Bringing SWOT into focus. Business Strategy Review, 2003, no. 14(2), p. 8-10.
31. **Weihrich, H.** The TOWS Matrix A Tool for Situational Analysis/Long Range Planning, 1982, no. 15(2), p. 54-66.
32. **Hill T., Westbrook R.** SWOT analysis: It's time for a product recall/Long Rang Planning, 1997 no. 30(1), p. 46-52.
33. **Chan X.** A SWOT Study of the Development Strategy of Haier Group as One of the Most Successful Chinese Enterprises/International Journal of Business and Social Science, 2011, no. 11, p. 148.
34. **Stylianous S.** Interview Control Questions/International Journal (Int. J.) of Social Research Methodology, 2006, no. 3, p. 242.
35. **Johnson J. M.** In-depth interviewing. In J. F. Gubrium & J. A. Holstein (Eds.)/Handbook of interview research: Context and method, 2002, p. 103–119.
36. **Michael A McDaniel et al.** The Validity of Employment Interviews: A Comprehensive Review and Meta-Analysis/Journal of Applied Psychology, 1994, no. 4, p. 599-600.
37. **Wright O. R.** Summary of research on the selection interview since 1964/Personnel Psychology, 1969, no. 22, p. 391-413.
38. **Wright, P. M. et al.** The structured interview: Additional studies and a meta-analysis/Journal of Occupational Psychology, 1989, no. 62,p. 191 -199.
39. **Wiesner W. H., Cronshaw S. F.** The moderating impact of interview format and degree of structure on the validity of the employment interview/Journal of Occupational Psychology, 1988, no. 61, p. 275-290.

3. Neperiodinė literatūra iš internetinių svetainių

40. **Pagrindiniai ekonomikos terminai ir sąvokos.** <http://www.pajamos.lt/zodynas.html> [žiūrėta 2011 05 29].

41. **Investopedia.** <http://www.investopedia.com/terms/i/income.asp#axzz1YDIIPV2Y> [žiūrėta 2011 05 24].
42. **Žukauskienė R.** Kokybiniai ir kiekybiniai metodai: konspektas. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.
43. **Kurie vienetai gali taikyti pinigų apskaitos principą?**
<http://mic.vmi.lt/documentpublicone.do?id=1000090876> [žiūrėta 2011 06 08]
44. **Kas esame? (įmonės SWOT analizė).** <http://www.savoverslas.com/index.php/verslo-planavimo-procesas/129-kas-esame-mons-swot-analiz-namu-verslo-idejos> [žiūrėta 2011 12 27]
45. **Niauronytė R.** Kompanijos ir konkurencinės aplinkos SSGG (SWOT) analizė.
<http://www.visasverslas.lt/portal/categories/11/1/0/1/article/975/kompanijos-ir-konkurencines-aplinkos-ssgg-swot-analize> [žiūrėta 2011 12 27].
46. **SSGG (SWOT):** Organizacijos stiprybės ir silpnybės, galimybės ir grėsmės (nustatymas, grupavimas, vertinimas, rezultatas) (konspektas).
47. **Macroscope: metodai.** <http://www.tyrimai-internetu.lt/lt/metodai/> [žiūrėta 2012 01 10].
48. **Marshall C., Rossman G.**
http://www.lidata.eu/index.php?file=files/mokymai/NVivo/nvivo.html&course_file=nvivo_III_3.2.html [žiūrėta 2012 01 10].
49. **Pelningumo rodikliai.** Požymiai: ekonominės veiklos rūšis (EVRK 2).
<http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280> [žiūrėta 2010 03 13].
50. **Financial analysis.** http://www.finanalys.com/?page_id=2 [žiūrėta 2010-03-13].

4. Teisės aktai:

51. **LR Buhalterinės apskaitos įstatymas.**
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=416451 [žiūrėta 2012 02 20].
52. **LR Pelno mokesčio įstatymas.** http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=414049
[žiūrėta 2012 02 20].
53. **LR Gyventojų pajamų mokesčio įstatymas.**
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=388782 [žiūrėta 2011 05 29].
54. **LR Kelių transporto kodeksas** http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=410369
[žiūrėta 2012 02 29]
55. **Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas (Nr.827; 2002.06.06.) „Dėl strateginio planavimo metodikos patvirtinimo“** [PDF HTML kopija].

http://www.lrvk.lt/bylos/VORTprojektas/Dokumentai/2010-08-25_patvirtinta%20SPM%20%282%29.pdf [žiūrėta 2011 12 27]

5. Norminiai dokumentai

56. **1-asis Verslo apskaitos standartas** „Finansinė atskaitomybė“ (Žin., 2010, Nr. 57-2828; 2011, Nr. 47-2265; Nr. 161-7676). [PDF HTML kopija]. <http://www.aat.lt/index.php?id=14> [žiūrėta 2011 06 07].
57. **11-asis Verslo apskaitos standartas** „Sąnaudos“ (Žin., 2004, Nr. 20-616; 2007, Nr. 76-3038; 2008, Nr. 85-3410) [PDF HTML kopija]. <http://www.aat.lt/index.php?id=14> [žiūrėta 2011 06 07].
58. „Pavyzdinis sąskaitų planas“ [PDF HTML kopija]. <http://www.aat.lt/index.php?id=14> [žiūrėta 2011 06 07].
59. **10-asis Verslo apskaitos standartas** „Pajamos“ (Žin., 2004, Nr. 20-616; 2007, Nr. 1-49; Nr. 75-2978; Nr. 99) [PDF HTML kopija]. <http://www.aat.lt/index.php?id=14> [žiūrėta 2011 06 07].
60. **7-asis Verslo apskaitos standartas** „Apskaitos politikos, apskaitinių įvertinimų keitimas ir klaidų taisymas“ [PDF HTML kopija]. <http://www.aat.lt/index.php?id=14> [žiūrėta 2011 06 07].
61. **3-asis Verslo apskaitos standartas** „Pelno (nuostolių) ataskaita“ [PDF HTML kopija]. <http://www.aat.lt/index.php?id=14> [žiūrėta 2011 06 07].

5. Kita literatūra:

62. UAB „Kėdbusas“ 2010-01-01 - 2010-12-31 Metinių finansinių ataskaitų rinkinio aiškinamasis raštas, 2011.
63. UAB „Kėdbusas“ 2009-01-01 - 2009-12-31 Metinių finansinių ataskaitų rinkinio aiškinamasis raštas, 2010.
64. UAB „Kėdbusas“ 2008-01-01 - 2008-12-31 Metinių finansinių ataskaitų rinkinio aiškinamasis raštas, 2009.
65. Kėdainių rajono savivaldybės tarybos sprendimas „Dėl UAB „KĖDBUSAS“ įstatų tvirtinimo“, 2011 m. rugsėjo 16 d., p.1-2.
66. UAB „Kėdbusas“ apskaitos politika I dalis, 2011.
67. UAB „Kėdbusas“ apskaitos politika II dalis, 2011.
68. Judėjimo žiniaraštis nuo 2010.01 iki 2010.12, parengtas 2011 m. balandžio 4 d.

Macijauskienė L. UAB „Kėdibusas“ pajamų ir sąnaudų apskaita ir analizė/Finansų valdymo magistro baigiamasis darbas. Vadovė doc. dr. D. Daujotaitė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2011. – 101 p.

ANOTACIJA

Magistriniame darbe išanalizuota ir įvertinta UAB „Kėdibusas“ pajamų ir sąnaudų apskaita, jų įtaka įmonės veiklos rezultatams, iškeltos pagrindinės savivaldybės transporto įmonių problemos bei pateikti pasiūlymai, kaip šias problemas spręsti. Pirmojoje darbo dalyje teoriniu aspektu tiriamas pajamų ir sąnaudų pripažinimas pagal VAS, pateikiama pajamų ir sąnaudų samprata. Antroje dalyje aprašoma UAB „Kėdibusas“ apskaitos politikos tyrimo metodologija, jos tyrimo metodai, organizavimas ir eiga. Trečioje dalyje aptariama UAB „Kėdibusas“ bendroji charakteristika, bendrųjų apskaitos principų taikymas, nagrinėjama įmonės pajamų ir sąnaudų apskaita, atliekama pajamų ir sąnaudų SSGG analizė bei įmonės finansinė analizė. Išvadų dalyje pateikiamas atlikto tyrimo apibendrinimas, kuris yra atsakymas į iškeltą tyrimo tikslą ir suformuluotus uždavinius, išsakoma nuomonė ir pasiūlymai dėl UAB „Kėdibusas“ pajamų ir sąnaudų optimizavimo.

Pagrindiniai žodžiai: pajamos, sąnaudos, apskaita, apskaitos politika, apskaitos principai, Verslo apskaitos standartai, SSGG analizė, finansinė analizė.

Macijauskienė L. UAB „Kėdibusas“ income and expense accounting and analysis/Master’s Work in Finance Management. Supervisor assoc. prof. dr. D. Daujotaitė. – Vilnius: Faculty of Economics and Finance Management, Mykolas Romeris University, 2011. – 101 p.

ANOTATION

An income and expense accounting, their influence on work results analysis and evaluation of UAB „Kėdibusas“ is accomplished in my paper. Also there are formulated main problems of municipality transport company in my paper and there are given suggestions how to solve them. In the first part, the income and expense recognition are researched in accordance with Business accounting standard and there are given the income and expense conception theoretically. In the second part, there is described research methodology of UAB „Kėdibusas“ accounting policy, their methods of research, organization and process. In the third part, general characteristics of the company and practice of general accounting principles are considered, there are analysed incomes and expenses accounting and accomplished incomes and expenses SWOT and financial analysis too. Summation of accomplished research is given in conclusion, which is the answer to research objectives and tasks. Also, opinion and suggestions are given of incomes and expenses optimization in UAB „Kėdibusas“.

Key Words: income, expense, accounting, accounting policy, accounting principles, Business accounting standards, SWOT analysis, financial analysis.

Macijauskienė L. UAB „Kėdibusas“ pajamų ir sąnaudų apskaita ir analizė/Finansų valdymo magistro baigiamasis darbas. Vadovė doc. dr. D. Daujotaitė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2011. – 101 p.

SANTRAUKA

Įmonė – tai pelno siekiantis ūkio subjektas. Įmonės pagrindinis tikslas iš savo veiklos gauti pelną. Tai yra pagrindinis įmonės veiklos rezultato rodiklis, kurio dydį įtakoja pajamos bei sąnaudos. Todėl, kad būtų pasiektas geras rezultatas, įmonei reikia didinti pajamas ir kiek įmanoma mažinti sąnaudas. Sąnaudų mažinimas įtakoja geresnius įmonės veiklos rezultatus, kas yra labai aktualu tiek įmonės valdytojams, tiek išoriniams vartotojams.

Finansų valdymo magistro baigiamojo darbo tema yra aktuali tuo, kad pasirinktos įmonės UAB „Kėdibusas“ finansinė situacija yra būdinga daugumai tokio pobūdžio įmonių Lietuvoje, todėl buvo pasirinkta išanalizuoti įmonės pajamas ir sąnaudas, kad būtų išsiaiškintos nuostolingos veiklos priežastys bei pasiūlyti galimi problemos sprendimo variantai.

Tyrimo problema. Kokią įtaką įmonės veiklos rezultatams turi pajamos ir sąnaudos bei jų apskaita.

Tyrimo objektas. UAB „Kėdibusas“ pajamos ir sąnaudos, jų apskaita ir įtaka įmonės veiklos rezultatams.

Tyrimo tikslas. Įvertinti įmonės pajamų ir sąnaudų įtaką įmonės veiklos rezultatams ir pateikti siūlymus pajamų ir sąnaudų optimizavimui.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atlikti pajamų ir sąnaudų sampratos interpretacijų analizę.
2. Pateikti pajamų ir sąnaudų sudėties, apskaitos bei pripažinimo teoriją.
3. Išnagrinėti įmonės apskaitos politiką, pajamų ir sąnaudų pripažinimą.
4. Interviu bei dokumentacijos analizės pagalba atlikti UAB „Kėdibusas“ pajamų ir sąnaudų SSGG analizę.
5. Atlikti įmonės pajamų ir sąnaudų horizontalią, vertikalią (struktūros) ir santykinę analizes.
6. Įvertinti pajamų ir sąnaudų įtaką veiklos rezultatams.

Tyrimo hipotezė. Pajamų ir sąnaudų santykio optimizavimas leistų įmonei dirbti pelningiau.

Tyrimo metodai. Mokslinės literatūros probleminė analizė, teisinių dokumentų analizė, aprašomasis metodas, statistinė duomenų analizė ir analitinis metodas, dokumentacijos analizės metodas, pajamų ir sąnaudų SSGG analizė, matematinės analizės metodas.

Moksliniame darbe pateikiama tiek nacionalinė, tiek tarptautinė susisteminta literatūros teorinė

apžvalga. Remiantis dokumentacijos analize bei atliktu interviu, pateikiama UAB „Kėdibusas“ pajamų ir sąnaudų SSGG analizė, kuri atskleidžia įmonės stiprybes, galimybes, grėsmes, silpnybes. Atliktomis pajamų ir sąnaudų horizontalia, vertikalio bei santykinio analizėmis, bandoma išvystyti pajamų ir sąnaudų optimizavimo galimybes.

Moksliniame darbe atliktos analizės įrodo, jog įmonės finansinė situacija yra sudėtinga, trys metus iš eilės didėja nuostoliai. Finansinė analizė parodė, jog didelę įtaką įmonės UAB „Kėdibusas“ veiklos rezultatams turi pajamų sumažėjimas dėl PVM tarifo padidinimo, degalų sąnaudų didėjimas dėl nuolat augančių degalų kainų, didelės remonto sąnaudos bei santykinai didelės bendrosios ir administracinės veiklos sąnaudos. Kad būtų pagerinti finansiniai rezultatai, reikia didinti pajamas ir mažinti sąnaudas. Tam įmonėje būtina sudaryti rinkodaros planą, kad nuosekliai būtų naudojamos visos rinkodarinės priemonės: gerinti kainų politiką, paslaugų viešinimą, įgyvendinti rinkos naujoves, didinti įmonės aktyvumą ir verslumą. Taip pat įmonei reikia sudaryti ilgalaikį strateginį planą, kuris padėtų nuosekliai planuoti finansinius ir darbo resursus, rengti investicinius projektus bei kitus projektus, tame tarpe ES dėl papildomų lėšų gavimo veiklai.

Darbo struktūra: įvadas, trys praktinės dalies skyriai (įmonės pajamų ir sąnaudų teorinė analizė, UAB „Kėdibusas“ pajamų ir sąnaudų tyrimo metodologija, UAB „Kėdibusas“ pajamų ir sąnaudų analizė), išvados ir pasiūlymai, literatūros sąrašas ir priedai.

Autorės mokslinis straipsnis, tema: „Sąnaudų apskaita savivaldybės transporto įmonėje“. Priimtas ir recenzuotas „Mokslinės minties šventės – 2012“ leidinyje.

SUMMARY

Macijauskienė L. UAB „Kėdibusas“ income and expense accounting and analysis/Master's Work in Finance Management. Supervisor assoc. prof. dr. D. Daujotaitė. – Vilnius: Faculty of Economics and Finance Management, Mykolas Romeris University, 2011. – 101 p.

A company – profit-making economics subject. The main objective of any company is to get profit from its activity. Profit is the main indicator of company work, which is influenced by incomes and expenses. Accordingly, to achieve a good result the company needs to increase its incomes and to reduce expenses as much as it can. Better results of company work are influenced by expense reducing, which is very relevant not only to directors but also to consumers.

The subject of the Master's Work in Finance Management is actual, because financial situation of selected joint-stock company (JSC) „Kėdibusas“ is typical like in majority of such companies in Lithuania, so that's why authoress chose to analyse company income and expense in order to find out reasons of loss-making and to put forward a proposal about possible solutions of the problem.

The problem of research. What is an influence of income and expense and their accounting for the company results.

The subject of research. JSC „Kėdibusas“ income and expensediture, accounting and the influence for company results.

The aim of research. To estimate the influence of income and expense for company results and to put forward a proposal for income and expenditure optimization.

The tasks of research:

1. To do analysis of income and expense conception interpretation.
2. To offer the theory of income and expenditure composition, accounting and their recognition.
3. To analyse the accounting policy of company, its income and expenditure recognition.
4. To do JSC „Kėdibusas“ income and expenditure SWOT analysis using interview and documentation analysis.
5. To make horizontal, vertical (structure) and comparative analysis of company income and expenditure.
6. To estimate the influence of income and expenditure for company results.

Hypothesis of research. The optimization of income and expense bearing would let work more profitably.

Methods of research. Nonfiction problem-oriented analysis, analysis of documents of law,

descriptive method, statistic data analysis and periphrastic method, documents analysis method, income and expenditure SWOT analysis, mathematical analysis method.

There are proposed both national and foreign organic literary academic review in this study. The authoress of the study, with reference to documentation analysis and interview, gives JSC „Kèdibusas“ income and expense SWOT analysis that reveals company strengths, weaknesses, opportunities, and threats. Also with made horizontal, vertical (structure) and comparative analysis of company income and expense, the authoress tries to perceive the optimization opportunities of income and expense.

Analyses that are done in this paper proves that the company financial situation is tricky, past three years wastes are rising. Financial analysis showed up that the big influence for company results has income reduction caused of increased value-added tax (VAT), increased fuel expenditure caused of continually increasing fuel costs, huge expenditure of maintenance and rather huge expenditure of common and administrative works. In order to improve financial results the company needs to increase income and reduce expense. That's why company must create marketing plan in order to coherently use all market means: improve price policy, service publicity, realize market novelties, increase company activity and enterprise. Also the company needs to make long-term strategic plan that would help to plan financial and labouring resources coherently, to arrange investment and other projects therein EU table-money.

The structure of the study: introduction, three chapters in which are given company income and expense academic analysis, JSC „Kèdibusas“ research methodology of income and expense, JSC „Kèdibusas“ income and expense analysis, conclusion and suggestions, the list of literature and additions.

The authoresss study, subject „Expense accounting in local government transport company“. This paper was accepted and reviewed for „Research intellectual day – 2012“ publication.

PRIEDAI

1 PRIEDAS

Interviu klausimynas

Interviu su vyr. buhalterė

1. 2010 metų finansines atskaitomybės aiškinamajame rašte buvo parašyta, kad įmonė ketina parengti apskaitos politikos naują redakciją.

- Ar Apskaitos politika buvo parengta ir kokie pakeitimai ir papildymai buvo padaryti?
- Kaip tai įtakojo įmonės apskaitą?
- Kaip tai įtakojo įmonės pajamų ir sąnaudų apskaitą?
- Ar apskaitos politikos pakeitimas ar papildymai įtakojo įmonės finansinius rezultatus?

2. Kokią naudojate kompiuterinę apskaitos programą ūkinėms operacijoms ir ūkiniams įvykiams registruoti? Ar esate patenkinti turima programa, ar ji patikima? Kokios apskaitos programos galimybės, ar tik apskaitai tvarkyti ar ir rezultatų analizei, t. y. atlikti įmonės veiklos analizę, nustatyti terminus, sudarinėti biudžetą, sutarčių vykdymas?

3. Koks metodas taikomas skaičiuojant įmonės ilgalaikio materialiojo turto nusidėvėjimą? Ar skiriasi ilgalaikio turto nusidėvėjimo laikas (normatyvas) mokesčių apskaitoje nuo finansinėje apskaitos? Kaip nustatytas normatyvas naudojamas finansinėje apskaitoje. Kadangi didelę dalį ilgalaikio turto sudaro transportas, ar naudojamas nusidėvėjimo normatyvas yra optimalus ?

4. Ar formuojami kokie rezervai ir atidėjiniai? Jei taip, tai kokie?

5. Kokį būdą taiko įmonė apskaičiuodama sunaudotų atsargų savikainą? Ar imonėje yra kokie ypatumai skaičiuojant savikainą?

6. Kokiu principu pripažįstamos pajamos? Kaip vyksta paslaugų pardavimas ir kada pripažįstamos pajamos iš bilietų, abonementų ir pan. pardavimo?

7. Kokias kitas dar veiklos pajamas uždirba įmonė? Ar įmonė uždirba netipines veiklos pajamas? Jei taip, tai kokias?

8. Kokiu principu pripažįstamos sąnaudos? Kokios sąnaudos daro didžiausia įtaką finansiniams rezultatams? Kokios būtų šių sąnaudų mažinimo galimybės?

9. Ar įmonė patiria netipinių veiklos sąnaudų? Jei taip, tai kokių?

10. Kokią įtaką įmonės veiklos rezultatams daro mokesčių politika? Kokius mokesčius moka įmonė, kurie įtakoja įmonės rezultatus?

11. Kaip apskaitoma gaunama iš savivaldybės dotacija?

12. 2010 metais buvo pakeista dotacijų atvaizdavimo apskaitoje ir finansinėje atskaitomybėje tvarka.

- Dėl ko tai buvo padaryta ir ar tai turi įtakos finansiniams rezultatams?

- Kokia nustatyta savivaldybės dotuojamų sumų pripažinimo tvarka (Kokiu principu jie nustato dotuojamą sumą metams)? Ar savivaldybė laiku kompensuoja patirtas sąnaudas? Jeigu ne, tai ar negauta iš savivaldybės suma nurašoma į nuostolius, ar parodoma, kaip gautina suma iš savivaldybės? Jeigu parodoma kaip gautina suma, kokiais dokumentais vadovaujantis įtraukiama į apskaitą dotuojama suma (skolų suderinimo aktų, sprendimų ar kt.)

13. Keli metai iš eilės įmonė dirba nuostolingai. Kokios, Jūsų manymu, to pagrindinės priežastys? Kokius, Jūs matytumėte, sprendimo būdus?

Interviu su įmonės vadovu

Susipažinus su įmonės apskaitos politika ir jos pasikeitimais tikslinga būtų aptarti bandraja prasme įmonės būklę, jos rezultatus, problemas bei perspektyvas.

1. Kaip vertintumėte įmonės finansinę situaciją per pastaruosius keletą metų?

2. Keli metai iš eilės įmonė dirba nuostolingai. Kokios, Jūsų manymu, to pagrindinės priežastys? Ką reikia tobulinti, keisti?

3. Kokie pagrindiniai veiksniai (mokestiniu požiūriu, politiniu, socialiniu) įtakoja įmonės veiklą, jos rezultatus?

4. Kaip įmonėje formuojama kainų politika?

5. Ar yra padalinys, kuris užsiima rinkodara?

6. Kaip įmonė galėtų didinti pajamas, gal teikiant naujas paslaugas, ar plečiant esamas? Ar vadovas mato resursų sąnaudų mažinimui (optimizavimui).

7. Su kokiomis problemomis bendrovė susiduria šiuo metu?

8. Kokios nusimato bendrovės perspektyvos ateityje, galbūt, kurios didintų bendrovės pajamas ar mažintų sąnaudas (kokias įmonė mato perspektyvas, ar įmonė planuoja daryti kokių rimtų investicijų į šią veiklą? Jei taip, tai su kokiomis problemomis susiduriama jį įgyvendinant)?

9. Kaip pasikeistų bendrovės veikla bei kaip tai atsispindėtų finansiniu požiūriu?

2 PRIEDAS

10 lentelė. UAB „Kėdibusas“ nuostoliai, patirti vykdant keleivinio transporto viešųjų paslaugų įsipareigojimus, ir jų kompensavimas 2008-2010 m.

Eil. Nr.	Rodikliai	2008 m.	2009 m.	2010 m.	Iš viso 2008-2010 m.
1.	Faktiškai patirti nuostoliai, Lt	847910,00	946856,30	972571,49	2767337,79
2.	Savivaldybė registravo nuostolių, Lt	847910,00	766914,51	600000,26	2214824,77
3.	Visuomenės aptarnavimo sutartyje įsipareigota kompensuoti nuostolių suma, Lt	607000	1550000	956300	3113300
4.	Kompensuota nuostolių kalendoriniais metais	607000,00	893700,26	956300,00	2457000,26
5.	<i>t. sk. einamųjų metų nuostoliai</i>	<i>607000,00</i>	<i>410614,77</i>	<i>600000,26</i>	
6.	Savivaldybės pripažinta einamųjų metų skola (2-5)	240910,00	356299,74	0	
7.	Savivaldybės išskolinimas metų pabaigoje	483085,49	356299,74	0	
9.	Nuostoliai nepriimti kompensavimui		179941,79	372571,23	552513,02

11 lentelė. Pajamų horizontali ir vertikali (struktūros) analizė

Straipsnis	Horizontalioji pajamų analizė						Pajamų struktūra				
	2008 m.		2009 m.		2010 m.		padidėjimas, sumažėjimas (+) (-) 2010 lyginant su 2009		2008 m.	2009 m.	2010 m.
	Lt	%	Lt	%	Lt	%	Absoliutūs	%	%	%	
Pagrindinė veikla	4713403		4132531		3911151		802252	-17,0	-221380	97,55	96,37
1. Maršrutinio keleivinio transporto pajamos	4592115		4019604		3831502		760613	-16,6	-188102	95,04	94,40
2. Užsakomieji reisai	121288		112927		79649		-41639	-34,3	-33278	2,51	1,96
Kitos veiklos rūšių pajamos	118595		114815		143395		24800	20,9	28580	2,45	3,53
1. Autobusų stoties paslaugos ir įvairios kitos	109304		104135		128952		19648	18,0	24817	2,26	3,18
2. Reklamos	7787		7690		6771		-1016	-13,0	-919	0,16	0,17
3. Nuomos	1504		2990		7672		6168	410,1	4682	0,03	0,19
Finansinė ir investicinė veikla	0		2490		4102		4102	100,0	1612	0,00	0,10
IŠ VISO	4831998		4249836		4058648		-773350	-16,0	-191188	100,00	100,00

Šaltinis: UAB „Kėdubus“ aiškinamasis raštas, 2009, 2010.

12 lentelė. Sąnaudų horizontali ir vertikali (struktūros) analizė

Straipsnis	Horizontalioji sąnaudų analizė															
	2008 m.		2009 m.		2010 m.		padidėjimas, sumažėjimas (+) (-) 2010 lyginant su 2008		padidėjimas, sumažėjimas (+) (-) 2010 lyginant su 2009		2008 m.		2009 m.		2010 m.	
	Lt	%	Lt	%	Lt	%	Absoliutūs	%	Absoliutūs	%	%	%	%	%	%	%
Paslaugų savikaina	4511564		4024697		3923343		-588221	-13,0	-101354	-2,5	80,5	77,3	78,6			
1. Degalų sąnaudos	1483677		1146869		1202417		-281260	-19,0	55548	4,8	26,5	22,0	24,1			
2. Autobusų remonto medž., padangų vertė	214609		203064		212121		-2488	-1,2	9057	4,5	3,8	3,9	4,2			
3. Darbo užmokesčio	1838182		1702714		1580173		-258009	-14,0	-122541	-7,2	32,8	32,7	31,6			
4. Socialinis draudimas	568097		528597		488604		-79493	-14,0	-39993	-7,6	10,1	10,2	9,8			
5. Nusidėvėjimas	260268		315409		315669		55401	21,3	260	0,1	4,6	6,1	6,3			
6. Įrengimų priežiūros	24029		21227		25115		1086	4,5	3888	18,3	0,4	0,4	0,5			
7. Elektros energijos	49417		33494		36611		-12806	-25,9	3117	9,3	0,9	0,6	0,7			
8. Biliėtų popieriaus vertės ir pardavimai	64514		58447		49140		-15374	-23,8	-9307	-15,9	1,2	1,1	1,0			
9. Įvairios kitos netiesioginės	8771		14876		13493		4722	53,8	-1383	-9,3	0,2	0,3	0,3			
Bendrosios ir administracinės	1047777		1144182		977684		-70093	-6,7	-166498	-14,6	18,7	22,0	19,6			
Kitų paslaugų savikaina	43495		34985		93017		49522	113,9	58032	165,9	0,8	0,7	1,9			
IŠ VISO	5602836		5203864		4994044		-608792	-10,9	-209820	-4,0	100	100	100			

Šaltinis: UAB „Kėdubus“ aiškinamasis raštas, 2009, 2010.

2010 m. pelno (nuostolių) ataskaita

UAB „Kėdibusas”

(įmonės pavadinimas)

161229484, J. Basanavičiaus g. 93, Kėdainiai

(įmonės kodas, adresas, kiti duomenys)

(Tvirtinimo
žyma)20 10 m. gruodžio 31 d. **PELNO (NUOSTOLIŲ)
ATASKAITA**

2011.03.31

Nr.

(ataskaitos sudarymo data)

2010 metai

Lt, litai

(ataskaitinis laikotarpis)

(ataskaitos tikslumo lygis ir valiuta)

Eil. Nr.	Straipsniai	Pastabos Nr.	Finansiniai metai	Praėję finansiniai metai
I.	PARDAVIMO PAJAMOS	2.9	3911151	4132531
II.	PARDAVIMO SAVIKAINA	2.10	3367776	3340809
III.	BENDRASIS PELNAS (NUOSTOLIAI)		543375	791722
IV.	VEIKLOS SAŃAUDOS	2.10	933251	1054433
IV.1.	Pardavimo		75259	81503
IV.2.	Bendrosios ir administracinės		857992	972930
V.	TIPINĖS VEIKLOS PELNAS (NUOSTOLIAI)		(389876)	(262711)
VI.	KITA VEIKLA		77572	90405
VI.1.	Pajamos		143395	114815
VI.2.	Sąnaudos		65823	24410
VII.	FINANSINĖ IR INVESTICINĖ VEIKLA		(23092)	(8084)
VII.1.	Pajamos		4102	2490
VII.2.	Sąnaudos		27194	10574
VIII.	ĮPRASTINĖS VEIKLOS PELNAS (NUOSTOLIAI)		(335396)	(180390)
IX.	PAGAUTĖ			
X.	NETEKIMAI			
XI.	PELNAS (NUOSTOLIAI) PRIEŠ APMOKESTINIMĄ		(335396)	(180390)
XII.	PELNO MOKESTIS			
XIII.	GRYNASIS PELNAS (NUOSTOLIAI)		(335396)	(180390)

L. e. direktoriaus pareigas

(įmonės vadovo pareigų pavadinimas)

(parašas)

Nijolė Milerienė

(vardas ir pavardė)

Šaltinis: UAB „Kėdibusas“ finansinė atskaitomybė, 2010.

2009 m. pelno (nuostolių) ataskaita

UAB „Kėdibusas”

(įmonės pavadinimas)

161229484; J. Basanavičiaus 93, Kėdainiai

(įmonės kodas, adresas, kiti duomenys)

PATVIRTINTA

2010 m. gegužės 28 d.

Kėdainių r. savivaldybės tarybos
sprendimas Nr. TS-154

2009 m. gruodžio 31d. PELNO (NUOSTOLIŲ) ATASKAITA

2010-04-30 Nr. _____

(finansinės atskaitomybės sudarymo diena)

2009 m.

Lt; litais

(finansinės atskaitomybės valiuta ir jos
tikslumo lygis)

(ataskaitinis laikotarpis)

Eil. nr.	STRAIPSNIAI	Pastabos Nr.	Finansiniai metai	Praeję finansiniai metai
I.	PARDAVIMO PAJAMOS		4906168	5561313
II.	PARDAVIMO SAVIKAINA		3928848	4510044
III.	BENDRASIS PELNAS (NUOSTOLIAI)		977320	1051269
IV.	VEIKLOS SĄNAUDOS		1240031	1092020
IV.1.	Pardavimo		95849	41829
IV.2.	Bendrosios ir administracinės		1144182	1050191
V.	TIPINĖS VEIKLOS PELNAS (NUOSTOLIAI)		(262711)	(40751)
VI.	KITA VEIKLA		90405	3734780
VI.1.	Pajamos		114815	3736996
VI.2.	Sąnaudos		24410	2216
VII.	FINANSINĖ IR INVESTICINĖ VEIKLA		(8084)	(1933)
VII.1.	Pajamos		2490	170
VII.2.	Sąnaudos		10574	2103
VIII.	ĮPRASTINĖS VEIKLOS PELNAS (NUOSTOLIAI)		(180390)	3692096
IX.	PAGAUTĖ			
X.	NETEKIMAI			
XI.	PELNAS (NUOSTOLIAI) PRIEŠ APMOKESTINIMĄ		(180390)	3692096
XII.	PELNO MOKESTIS			557403
XIII.	GRYNASIS PELNAS (NUOSTOLIAI)		(180390)	3134693

Direktorius

(įmonės vadovo pareigų pavadinimas)

Liudvikas Bliūdžius

(parašas)

Šaltinis: UAB „Kėdibusas“ finansinė atskaitomybė, 2009.

Likučiai laikotarpiui 2008 01 01 – 2008 12 31

Judėjimo žiniaraštis 2009 01 01 – 2009 12 31